

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAĞATI BİLİM DALI

**el-BEH CETÜ'L MARDİYYE'DE KULLANILAN
ŞÂHİD BEYİTLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Adnan DAMAR

Danışman
Prof. Dr. Mehmet Şirin ÇIKAR

VAN - 2013

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR	vi
1. GİRİŞ	1
1.1. ES-SUYÛTİ VE DİLCİLİĞİ	1
1.2. ES-SUYÛTİ HAYATI VE ESERLERİ	3
2. ELFİYYE ŞERHLERİ VE EL-BEH CETU'L-MARDİYYE	10
2.1. ARAP DİLİNDE MANZUM ESER GELENEĞİ	10
2.1.1. ELFİYYE	11
2.2. ELFİYYE ŞERHLERİ	16
2.3. el-BEH CETU'L-MARDİYYE	17
2.3.1 GENEL HATLAR	18
2.3.2. ŞERHLER İÇİNDEKİ YERİ	19
3. BEHCETU'L-MARDİYYEDEKİ ŞAHİD BEYİTLERİ	20
3.1. ARAP GRAMERİNDE İSTİŞHAD PROBLEMİ	20
3.2. ES-SUYÛTİ'NİN KULLANDIĞI ŞAHİD BEYİTLERLE İLGİLİ GENEL HATLAR	21
3.2.1. CÜMLE VE CÜMLEYİ OLUŞTURAN UNSURLAR	22
3.2.2. MU'RAB VE MEBNİ	23
3.2.3. NEKRA VE MARİFE	29
3.2.4. ALEM	33
3.2.5. İSM-i İŞARET	33
3.2.6. İSM-i MEVSUL	34
3.2.7. EDATLA MA'RİFELİK	39
3.2.8. MÜBTEDA	40
3.2.9. كَانَ VE BENZERLERİ	42
3.2.10. لَيْس 'YE BENZEŞENLER	45
3.2.11. EF'ALİ-MUKAREBE	48
3.2.12. اِنَّ VE BENZERLERİ	51
3.2.13. CİNSİ NEFY EDEN لَا	55
3.2.14. ظَنَّ VE BENZERLERİ	58
3.2.15. اَعْلَمَ وَاَرَى FİİLLERİ	65

II

3.2.16. FAİL.....	66
3.2.17. NAİBU'L- FAİL.....	69
3.2.18. MÜTEADDİ VE LAZİM FİİL.....	70
3.2.19. TENAZU'.....	71
3.2.20. MEF'ULU MUTLAK.....	72
3.2.21. MEF'ULU LEH.....	73
3.2.22. MEF'UL-U MAAH.....	74
3.2.23. İSTİSNA.....	75
3.2.24. HAL.....	79
3.2.25. TEMYİZ.....	81
3.2.26. CER HARFLERİ.....	82
3.2.27. CER HARFLERİNİN ANLAMLARI.....	83
3.2.28. İZAFET.....	89
3.2.28.1. Mütekellim ي 'sıyla İzafet.....	98
3.2.29. MASDAR.....	99
3.2.30. İSMİ FAİL.....	101
3.2.31. TACCUB.....	102
3.2.32. بئس – نعم FİİLLERİ.....	103
3.2.33. İSM-İ TAFDİL.....	105
3.2.34. TEVABİ'.....	107
3.2.34.1. Sıfat.....	107
3.2.34.2. Te'kid.....	108
3.2.34.3. Atıf.....	110
3.2.34.4. Bedel.....	115
3.2.35. NİDA.....	116
3.2.35.1. Mütekellim ي 'sına muzaaf olan münada.....	118
3.2.35.2. İstiğase.....	119
3.2.35.3. Nudbe.....	121
3.2.35.4. Terhim.....	121
3.2.35.5. Tahzir ve İğra.....	122
3.2.36. TE'KİD NUNLARI.....	123
3.2.37. ĞAYR-İ MUNSARİF.....	126
3.2.38. FİİLİN İRABİ.....	127

III

3.2.39. CEZM EDATLARI	131
3.2.39.1. لو Faslı.....	135
3.2.39.2. إِمَّا – لوما – لولا Faslı.....	136
3.2.40. SAYILAR.....	137
3.2.40.1. كم – كَأَيِّ- كَذَا	138
3.2.41. HİKAYE	138
3.2.42. MAKSUR VE MEMDUD	139
3.2.43. TESNİYE VE CEM’ OLAN MAKSUR VE MEMDUD’UN KEYFİYETİ.....	139
3.2.44. VAKF	140
3.2.45.TASRİF	141
3.2.45.1. Ziyade Olan Vasl Hemzesi	142
3.2.46. İDĞAM	142
4. SONUÇ	144
5. KAYNAKLAR.....	146
6. ÖZET	149
ABSTRACT	150

ÖNSÖZ

Döneminin etkili ve önemli alimlerinden biri sayılan Celâlüddîn Abdurrahmân b. Bekr es. es-Süyûtî gerek eserleri gerekse yetiştirdiği talebeleri sebebiyle İslam ilim havzasının en şöhretli simalarından biri olmuştur. Tefsir, hadis, hadis usulü, fıkıh, usûl-i fıkıh, usûlü’-d-din, tasavvuf, lugat, sarf, nahiv, meâni, beyân, bedi’ konusundaki görüşleri ve eserleri günümüz ilim dünyasının değerli kaynakları konumundadır. Nitekim çalışmamızın esasını teşkil eden *el-Behcetü’l-Mardiyye* es-Süyûtî’nin, Arapça öğrenimini sistematik bir metodla kolaylaştıran, bu değerli eserlerden bir tanesidir.

Bu amaca hizmet etmesi gayesiyle üzerinde çalışma yaptığımız bu eserin şârîhi olan es-Süyûtî’yi, dilticiliğini ve eserlerini ele aldıktan sonra, *el-Behcetü’l-Mardiyye*’yi ve *el-Behcetü’l-Mardiyye*’ki şahit beyitleri şu metodla inceledik: Kitaptaki konu sıralamasını esas aldığımız çalışmamızda, o konuya şâhid olarak getirilen beyitin öncelikle Arapça metnini yazdık, Beyitin ne anlama geldiğini yazdıktan sonra, beyitin hangi nahiv konusuna delil olarak getirildiğini, kim tarafından söylenildiğini ulaşabildiğimiz kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilerle izah etmeye çalıştık. Bu arada bazı nahiv konularına herhangi bir şâhid getirilmediğini tespit ettik. Bu sebepten dolayı çalışmamıza sadece şâhid getirilen nahiv konularını aldık.

Çalışmamızda Ahmed İbrahîm Muhammed Ali ve Mustafa el-Hüseyni ed-Deştî’nin tahkik ve ta’lik ettiği biri Beyrut diğeri Kum baskılı olmak üzere iki farklı baskılı *el-Behcetü’l-Mardiyye*’den istifade ettik. *el-Behcetü’l-Mardiyye*’de tespit ettiğimiz şâhitlerle ilgili daha sağlıklı bir inceleme yapmak için *Hâşiyet’us-Sabbân alâ elfiyyeti İbn Mâlik* ile *el-Mu’cemü’l-Mufasssal fî şevâhidi’n-Nahvi’s-Şi’riyye* adlı eserlerden geniş bir şekilde yararlandık. Ayrıca Doç. Dr. Muhammed Hekimoğlu’nun *Şerhu İbn Akîl’deki Şâhid Beyitlerin İncelenmesi* konulu yüksek lisans tezi, es-Süyûtî ile İbn Akîl’in müşterek şâhitlerini incelemede ve beyitlere anlam vermede bize oldukça yardımcı olmuştur. Malesef konuyla ilgili çok az çalışmanın olması işimizi zorlaştırmıştır. Ancak tüm zorluklara rağmen Yüce Allah’ın yardımı ve hocalarımızın desteğiyle bu çalışmayı tamamladık.

Çalışmamı baştan sona büyük bir sabır ve hoşgörüyle yönlendiren Danışman Hocam Prof. Dr. Mehmet Şirin Çıkar'a, benden zamanını ve desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet Edip Çağmar'a, bana zaman ayırıp teknik konularda yardımcı olan Yrd. Doç Dr. Abdulhadi Timurtaş'a ve katkıları olan bütün dostlara teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

a.g.e: Adı geçen eser

a.g.m: Adı geçen makale

a.y: Aynı yazar

b.: Oğulu

Bnt.: Kızı

Çev: Çeviren

DİY: Diyanet İslam Ansiklopedisi

H.: Hicri

Hz.: Hazreti

İbn.: Oğulu

M. : Miladi

M.E.B: Milli Eğitim Bakanlığı.

Ö : Ölüm Tarihi

R.A :Radiyallahu anhu

S.A.V.: Sallallahu Aleyhi ve Sellem.

T.D.V.: Türkiye Diyanet Vakfı.

Terc.: Tercüme

Y.Y.Ü.: Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Yay.: Yayınları

1. GİRİŞ

1.1. ES-SUYÛTÎ VE DİLCİLİĞİ

Dönemin önde gelen nahivcilerinden Kâfiyeci ve Seyfeddin ibn Kutluboğa gibi alimlerin öğrencisi olan es-Süyûtî ilk icazetini Arap dili öğretimi konusunda almış, birçok esere ulaşma imkanı bulmuş, lügat, nahiv usulü, imla gibi dallarda birçok eser kaleme almıştır. Onun bu alandaki en önemli eseri *el-Müzhir fî ulûmi'l-luğâ*'dır. es-Süyûtî hadis rivayetinde kullanılan bölümlere ve terminolojiyi bu eserinde lügat rivayetine uyarlamış, bu arada hadis metodolojisinin dil bilimiyle uyuşmayan yönlerini terketmiştir. es-Süyûtî hadis rivayetindeki katı kriterlerin dil alanında uygulanmasının gerekli sayılmadığını, çünkü dilde uydurmaya sevkedecek etkenlerin mevzu hadis üretmeye yöneltecek sebepler kadar çok olmadığını belirtir.¹

es-Süyûtî'nin dil ile ilgili eserlerinden bazıları Kur'an Arapça'sına dairdir. Bu tür te'liflerinde ta'rib konusunu da inceleyen es-Süyûtî, Kur'an'da Arapça dışında kelimelerin olduğunu da belirtmektedir. Ancak ona göre bu kelimeler değişikliğe uğrayarak Arapçalaşmış ve dilin bir unsuru haline gelmiştir. es-Süyûtî'nin dile ait eserleri arasında kelimelerin anlam değişikliklerini konu edinen *Risâle fî usûli'l-kelîmât* da bulunmaktadır. *Risâle*'de bazı kelimelerin ilk anlamını tesbit etmek suretiyle bunların zaman içinde bir anlam değişikliğine uğradığını söylemiştir. Onun bu konudaki değerlendirmeleri, kelimelerin hissi delaletlerinin mücerret delaletlerinden önce olduğu fikrini benimsediğini göstermektedir. es-Süyûtî aynı zamanda dilde eş anlamlılık sayısını çoğaltan ve eş anlamlılık sınırlarını genişletenler arasında yer alır.²

es-Süyûtî'nin nahiv konusundaki çalışmaları bu alanın bütün yönlerini kapsar. es-Süyûtî nahiv usulü, nahiv ilminin doğuş sebebi, muhtevası, problemleri ve bu ilmin farklı metinler üzerine uygulanması gibi hususlarda eserler yazmıştır. Bu

¹ Abdulkadir Karahan, "es-Süyûtî Maddesi, *MEB İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1966, XI, 258; Tahir Süleyman Hammude, *Celalüddin es-Süyûtî Asruhu ve hayatuhu ve asaruhi ve cuhuduhufi'd-dersi'l-luğavi*, Beyrut 1410/1989, 237-238, 247; Sedat Şensoy, *Suyuti Maddesi, DİA*, XXXVIII, 202.

² Hammude *a.g.e* 192, 205-207, 209, 376,

eserler yalnız konu bakımından değil şekil bakımındanda zengin bir çeşitlilik göstermektedir. İbn Hişam'dan sonra Mısır'da yetişmiş en önemli nahiv alimlerinden biri olarak kabul edilmektedir.³

es-Süyûtî nahiv alanındaki önemli görüşlerinden ziyade te'lifleriyle öne çıkar. Te'liflerinin en büyük özelliği kaybolan birçok kitaptan yapılan nakilleri günümüze taşımış olmasıdır. Dil alimi olduğu kadar fıkıh, fıkıh usûlü ve hadis alimi de olan es-Süyûtî, bu ilimlerin yöntemini dile uygulamıştır. *el-Müzahir*'de hadis ilminin metodlarını dile uygularken *Hemu'l-hevâmi* ve *el-iktirah fî ilmi usûli'n-nahv* 'da fıkıh usûlünü nahiv usûlüne, *el-Eşbâh ve'n-nezâir fî'n-nahv*'da fıkıh ilminin metodlarını nahiv ilmine uygulamıştır. es-Süyûtî'nin *el-İktirahı* nahiv ilmine önemli bir katkı niteliğindedir. es-Süyûtî bu çalışmasıyla söz konusu ilmi yeniden düzenleyerek daha sistematik ve kapsamlı bir hale getirmiştir.⁴ es-Süyûtî kendinden önceki bilgileri toplayıp onları daha düzenli biçimde ortaya koymasıyla nahivciler arasında şöhret bulmuştur. Genellikle aktardığı bilgileri değerlendirmemesi eserlerinde birbiriyle çelişen bilgi ve görüşlerin yer almasına sebep olmuştur. Bununla birlikte es-Süyûtî'nin nakillerde titiz davranması nahiv tarihi incelemeleri bakımından önem taşır.⁵

İbn Mâlik et-Tai, Ebu Hayyan el-Endelûsi ve İbn Hişam en-Nahvi es-Süyûtî'nin en çok etkilendiği, eserlerinden nakiller verdiği ve eserlerine şerhler yazdığı nahivci şahsiyetlerdir. *el-Behcetü'l-Mardiyye* bu etkiyle yazılmış eserlerden bir tanesidir.⁶

Belağat ilminin gerek nazari kısmına gerekse uygulamasına yönelik çok sayıda eser veren es-Süyûtî'nin bu alandaki te'liflerini üçe ayırmak mümkündür.

- Doğrudan belağat nazariyesine yönelik te'lifleri.
- İcazû'l-Kur'an, Ulumu'l-Kur'an, nahiv, dil bilimi, tefsir, siyer konuları içeren te'lifleri.

³ Hammude, *a.g.e*, 379-380

⁴ Karahan, *a.g.m*. 201-202

⁵ Adnan M.Selman, *es-Süyûtî en-Nahvi Bağdat*, 1396/1976, 678-679

⁶ Adnan M.Selman, *a.g.e*, 679

- Belağatın uygulamasına yönelik te'lifleri.

es-Süyûtî'nin belağata yönelik uyguladığı metot kendi ifadesiyle Arap beliğlerinin zevki selime dayalı metotlarına paralellik arz edip Arap asıllı olmayanların kelam, felsefe ve mantık esaslarına dayalı metodu değildir. es-Süyûtî'nin edebi yönü kendini te'liflerinin mukaddimelerinde, bazı ülkelerin sultanlarına yazdığı mektuplarında ve en önemlisi otuz civarında makâmesinde kendini gösterir. Makâmelerde hikâyeyi anlatan bir râvi, olayları yaşayan bir kahraman bulunmakta, kahramanın başında geçen olaylar hikâye tarzında ve sanatlı nesir üslubuyla anlatılmaktadır. es-Süyûtî makamelerinde ilmini, dile hâkimiyetini dini ilimlerde önder olduğunu göstererek bununla övünmek, toplumda baş gösteren bozulmaları ıslah etmek ve hısımlarına hücum etmek gibi hedefleri işler.⁷

1.2. ES-SUYÛTÎ HAYATI VE ESERLERİ

Celâlüddîn Abdurrahmân b.Bekr es. es-Süyûtî, Mısır ve Suriye'de hüküm süren Memlûklüler devletinin son zamanlarında Kâhire'de yetişen ve Arap dilinde en fazla eser vücuda getiren müelliflerden birisi, belki de birincisidir.⁸ Arap dilinin en çok eser vermiş müelliflerinden biri olan es-Süyûtî H. 849, M. 1445 yılında Kahire'de doğdu. Dedelerinin Mısır'da Asyut şehrini vatan edinmeleri dolayısıyla buraya nisbesiyle tanınan Abdurrahmân'ın annesi bir Türk cariye idi altı yaşında iken Şafii fakihi olan babasını kaybetti. İlk tahsilni yakınlarının himayesinde yaptı sekiz yaşında Kur'an-ı Kerimi ezberledikten sonra dile ve usûl-i fıkha dair metinleri ezberledi ki en-Nevevi'nin *Minhâcû'l-Fıkhı*, el-Beydâvinin *Minhâcül-Usûli* ile İbn Mâlikin *Elfiyyesi* bunların arasındadır.⁹ Şafii fâkihlerinden bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen es-Süyûtî, kendi yazdığı dokuz batınlık şeceresinden anlaşıldığına göre İlmi ve dini seviyesi yüksek bir aileye mensuptur. Bu özellik onun küçük yaşlardan itibaren ilimle meşgul olmasında ve yetişmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Henüz 17 yaşında iken yazdığı *eş-Şerhü'l-İstiâze ve'l-Besmele*'yi fıkıh hocası el-Bulkînîye sunmuş o da talebesinin bu çalışmasına bir takriz yazmıştı bu sıralarda ciddi ve kesif bir tahsil devresi yaşayan es-Süyûtî fıkıh, tefsir ve hadis

⁷ Karahan, a.g.m, 202

⁸ Abdulkadir Karahan, "es-Süyûtî Maddesi, *MEB İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1966, 258

⁹ Ahmet Suphi Furat, *Arap Edebiyat Tarihi*, İstanbul 1966, 344

sahasında devrinin önde gelen hemen hemen bütün hocalarının derslerini takip etmiştir.¹⁰

es-Süyûtî, dil, nahiv, sarf, meâni, beyân gibi ilimlerde çok iyi yetişmiş ve daha sonra tefsir, hadis gibi ilimlerde de derin bir vukufiyet kazanmıştır. Kendisinin de ifade ettiği gibi, çok iyi hocaların elinde yetişmesinin ve uzun süren tedrisinin bunda etkisi vardır. es-Süyûtî, çeşitli medreselerde camilerde fıkıh ve hadis dersleri vermeye başlamış, zamanla şöhreti de buna bağlı olarak gittikçe artmıştır. Kahire'nin en büyük hankâhı ve en geniş müessesesi olan Baybarsi'ye şeyhliğine geçmiş, buranın rahat imkanlarında birçok eserini te'lif etme imkanı elde etmiştir. Şöhretinin artması ile birlikte dönemin idarecileri ile birtakım ilişkileri olmuş ve çeşitli görevlere atanmıştır. Bu siyasi şartlar içinde es-Süyûtî, kendisini çekemeyenlerin de etkisiyle muhakeme olunmuş ve bulunduğu görevden azledilmiştir. Daha sonra kendisini inzivaya çekmiş Tomanbay'ın sultanlığı zamanında da zulme uğrama endişesiyle saklanmak zorunda kalmıştır. Kendisinden nakil olunan keşif ve kerametler, Osmanlıların Mısır'ı ele geçireceklerine dair keşifleri bu dönemde halk arasında yayılmıştır.¹¹

Daha sonra tahta geçen Sultan Gavri, kendisine iltifat etmiş ve yeni görevler teklif etmişse de o bunları kabul etmemiş, gönderilen köleyi de azat etmiştir. Ömrünün sonuna kadar ilimle meşguliyetini devam ettiren es-Süyûtî, ızdırablı bir hastalık devresinden sonra H. 911 M. 1505 yılında bir Cuma sabahı vefat etmiştir. Türbesi Kâhire'dedir.¹²

es-Süyûtî, ömrünü ilme adanarak, ilimle meşguliyetini ömrünün sonuna kadar devam ettiren, İslam aleminde kendini kabul ettirmiş, büyük ve meşhur alimlerden bir tanesidir. İlimle geçen hayatında çeşitli dallarda çok kıymetli eserler te'lif etmiştir. Te'lif ettiği eserlerin sayısı tam olarak tesbit edilememekle beraber, 600'ü bulduğu ifade edilmektedir. Özellikle tefsir ve hadis usulü alanında yazmış olduğu eserler günümüze kadar önemini koruyan başucu eserleri olarak kabul edilmektedir.

¹⁰ Furat, a.g.e, 344

¹¹ Ali Böcü, es-Süyûtî'nin *Şerhu 'Sudur Bi Şerhi Halil-Mevta ve'l-Kubur* adlı eseri bağlamında Kabir hayatı ile ilgili eserlerin incelenmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi 2005, 5

¹² Karahan, a.g.e, 258

Hadis alanındaki şöhretiyle de tanınan es-Süyûtî'nin kelim da dahil olmak üzere birçok alanda çalışıp eser verdiğine şahit olmaktayız. ”¹³

es-Süyûtî'nin 600'ü bulan irili ufaklı risale ve kitap tarzındaki eserlerinin guruplara ayırarak gözden geçirmek mümkündür tefsire dair kaleme aldığı eserlerinden günümüze kadar gelenlerin arasında en meşhurları *Dürrü'l-mensur* ve *Tefsiru'l- Celaleyn*'dir. Bunlardan çok daha tanınmış olan ikincisi pek çok defalar tab edilmiştir. Hocası Celeleddin el-Mahallinin H.864/M.1459 başlayıp tamamlamadan vefat ettiği için, eksik kalan kısmını kendisinin H. 870/M. 1465 yılında tamamladığı kitaptır. Onun yine bu guruba girebilecek eserleri arasında Kur'ani ilimleri ele aldığı *el-İtkân fi ulumi'l-Kur'an* ile ayetlerin nüzul sebeplerini açıkladığı *Lubâbe'n-nukûl fi eshâbi'n-nüzûl*'ü de vardır ki her iki eserde basılmıştır. es-Süyûtî, hadis sahasında bilhassa Osmanlı alimleri arasında yaygın olan *el-Câmi es-sâğîr*'i ile tanınmıştır. Bu eser daha sonraları el-Muttâki el-Hindî H. 975/M. 1567 ile Abdurrahman el-Münâvi H. 1032/M. 1623 tarafından şerh edilmiştir. el-Hindi bu tefsir kitabına dair Şerh ve zeyl mahiyetindeki çalışmalara *Kenzü'l -ummâl fi sübût* adıyla sekiz büyük cilt halinde neşredilen eserinde son şeklini vermiştir. es-Süyûtî'nin bu meyanda mevzu hadisler hakkında yazdığı '*ale'ali el-Masnu'a*'sı ve *Tedribu'r-râvi fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî* adlı hadis usûlüne dair eserleri de hatırlatılmalıdır.

Müellifin tarih sahasında tanınmış eserleri arasında bir dünya tarihi sayılabilecek *Bedâiu'z-Zuhur fi vâkâiu'd-duhûr*'u ile halifelerinden bahseden tarih el-Hulefâ'sı, Mısır'ı tarih siyaset ve kültür bakımından ele aldığı *Husnü'l-Muhâdâra fi ahhâr Mısır ve'l-Kâhire*'si bilhassa kaydedilmelidir. ¹⁴ es-Süyûtî'nin yaptığı çalışmalarda ve yazdığı eserlerinde rivayetçi yönünün ağır bastığı ve çoğu yerde yorumlardan kaçındığı ilk başta dikkat çeken hususlardandır. Yazdığı eserlerin önemli bir kısmı da konuyla alakalı rivayetlerin derlenmesi ve nakledilmesi şeklindedir

es-Süyûtî hadis ilmine, rivayetlere, rivayetlerin senedine ve ricaline dair hem kendi eserlerini hem de diğer alimlerin rivayetlerini değerlendirirken çoğunlukla,

¹³ Karahan, a.g.e, 259

¹⁴ Furat, a.g.e, 346

hadisin herhangi bir yönüyle sahih olma ihtimali varsa, sahih hükmü vermede veya kitabına alıp rivayet etmede bir sakınca görmemiştir. Onun bu hareket tarzının sonucu olarak kitaplarında birçok zayıf, asılsız ve bazen de uydurma rivayetler yer alabilmiştir. Şunu da belirtmemiz gerekir ki, kitabına aldığı bazı hadislerin asılsız veya zayıf olduğunu da belirtmekten geri durmamıştır. Tabii olarak onun bu özelliğinden biraz da o dönemin şartlarının etkili olduğu düşünülebilir. Ehl-i hadis ekolünde bütün meseleleri rivayet ve hadislerle çözmek ve rivayetlere dayanmak her zaman için daima cazip olduğu için bu gibi durumlara sıkça rastlanılabilmektedir. Ancak alimlerin ahkam ile ilgili olmayan konularda kendi görüşlerini destekleyen rivayetleri nakletmede kolaycı davrandıkları bir gerçektir. Haliyle bu es-Süyûtî gibi çok sayıda nakile dayanan bir metotla eser meydana getiren alimlerde fazlaca rastlanılan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵

es-Süyûtî'nin eserlerine baktığımızda toplumda ihtiyaç olarak beliren konular üzerinde durduğu ve o konularla alakalı rivayetleri derleyerek o hususta Kur'anı Kerim'de ve Hadis literatüründeki haberleri Ehl-i Sünnetin görüşleri bağlamında ortaya koymaya çalıştığını görüyoruz.¹⁶

Onun bizi burada en çok ilgilendiren eserleri ise dil ve edebiyata dair kitaplarıdır. es-Süyûtî'nin nahve dair eserleri arasında *el-Ferîde fî'n-nahvi cemü'l-cevâmil* ve *Eşbâh ve'n-nezâir en-nahviyesi* ilk akla gelenlerdir Çalışmalarının bir kısmı ise nahve dair eserlere şerh mahiyetindedir ki bunlar arasında *el-Behcetü'l-Mardiyye fî şerhi'l-Elfiyye*, *Fethü'l-Kârîb*, *Muğni'l-lebîb*, *Şerhü'l-mulhat il-İrab ve en-Nuket ala el-Elfiye*'si hatırlatılmalıdır. Bu arada Nahvin usulünü ele aldığı eseri *el-İktirâh* ile içinde dille ilgili konularda zengin bilgiler topladığı *el-Muzhir fî 'ulum el-luğâ*'sı nahivcilerin hayat ve eserlerinden bahsettiği *Buğyetü'l-vu'atı*'da kaydedilmelidir. Makamelerden müteşekkil *el-Mâkâmat*'i içinde cinası işlediği *Risâle fî aksâmi'l-cinâs*'ı ve edep sahasında *Tuhfetü'l-Mücâlis* ve *nuzhetü'l-mecâlis*, *Mehâsinü'l-iktibâs* ile *enisü'l-celîs*'i onun edeb sahasında da eserler vermiş çok yönlü bir dil alimi olduğunu göstermektedir.¹⁷

¹⁵ Böcü, a.g.e, 6

¹⁶ Böcü, a.g.e, 6

¹⁷ Furat, a.g.e, 346

es-Süyûtî de elfiyye geleneğini sürdüren İslam bilginlerindendir. Hadis usûlü ilmine dair elfiyyesi olan es-Süyûtî¹⁸ ayrıca nahiv ilmine dair elfiyye tarzında eserler ortaya koymuştur. Bunlardan biri *Elfiyye fi'n-nahv ve't-tasrif ve'l-hat*'dır. Bu *Elfiyye* de İbn Mâlik ve İbn Mu'tî'nin *Elfiyye*'lerini cem eden es-Süyûtî eserine *el-Ferîde* ismini vermiştir.¹⁹ Sonra eserini şerh edip buna *el-Metâilu's-saîde* ismini vermiştir. Elfiyye geleneği ile ilgili bir diğer eseri nahve dair olan *el-Behcetül-Mardiyye fi şerhi'l-Elfiyye* adlı eseridir.²⁰ Daha önce belirttiğimiz gibi Arap gramerine dair yazılan ilk ve en önemli elfiyyeler İbn Mâlik et-Tai ile İbn Mu'tî'nin eseri olup, daha sonraki elfiyye yazarları bunları örnek almışlardır.²¹ Arap dili ve edebiyatının en önemli simalarından biri olan İbn Mâlik *el-Elfiyye* adlı eserini daha önce yazdığı *el-Kâfiyetü's-şâfiye* adlı kitabından özetlemiştir. Bundan dolayı bu eser *el-Hülâsâtü'l-Elfiyye* olarakta bilinir. *el-Elfiyye'den* sonra yazılan nahiv kitapları onun tertibini aynen benimsemişlerdir. Elfiyye, İbn Mu'tî'nin aynı adı taşıyan sonra ve onu takliden yazıldığı halde, ondan daha fazla meşhur olmuş ve diğer gramer metinlerine üstünlük sağlamıştır. Eser yaklaşık 800 yıldan beri araştırmacıların dikkatini çekmiş, İslam dünyasında bilhassa Suriye ve Mısır'da büyük rağbet görerek medreselerde ders kitabı olarak okutulup ezberletilmiştir. Ayrıca sayıları yetmişe yaklaşan şerh, ta'lik, haşiye, ihtisar, ayrıca bu eserlerde geçen şâhitleri açıklayan kitaplar yazılmıştır. İşte yayımlanmış olan meşhur şerhlerden bir tanesi de²² Celâlüddîn Abdurrahmân b.Ebubekir es-Süyûtî'nin kaleme aldığı *el-Behcetü'l-Mardiyye fi şerhi'l-Elfiyye* adlı eserdir.²³

es-Süyûtî'nin birçok alanda eserler te'lif ettiğine değinmiş ve bu eserlerin bir kısmıyla ilgili izahatlarda bulunmuştuk, bu eserleri konuları itibariyle şöyle tasnif edebiliriz:

Tefsir, Kur'an İlimleri ve Hadis: *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an, ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr, Kattü'l-ezhâr fi keşfi'l-esrâr, Tabâkâtü'l-müfessirîn, et-Tahbir fi ulûmi't-tefsîr, Tekmîletü Tefsiri Celâl el-mahalli, eş-Şerhü'l-İstiâze ve'l-*

¹⁸ Abdalbaki Turan, *el-Elfiyye Maddesi*, *DİA*, XI, 27-28

¹⁹ Yusuf Teker, *Hadis Usûl Edebiyatında Elfiyyeler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, 23

²⁰ Turan, a.g.m, 29

²¹ Turan, a.g.m, 28

²² Turan, a.g.m, 28

²³ Turan, a.g.m, 29

*Besmele, Kebtü'l-akrân fî ketbi'l-Kur'an,*²⁴ *Cem'ul-cevâmi, el-Câmi'us-sağîr, ed-Dibâc'ala Sahîhi Muslim b. el-Haccâc, Zehrü'r-rüba'ale'l-Müctebâ, Misbâh'z-züccâce'ala Süneni İbn Mâce, Keşfü'l-miğatta fî şerhi'l-Muvatta, el-Hasâisü'l-kübrâ, Tahzir'l-havâs min ekâzibi'l-Kussâs, Şerhü's-sudûr bi şerhi hali'l-mevtâ fî'l-Kubûr, el-Budûrî's-sâfire an umûri'l-ahîre, Ezkârü'l'Ezkâr, Sihâmü'l-isâbe fî'd-da'avâti'l-icâbe.*²⁵

Hadis Usulü: *Tedribu'r-râvi fî şerhi takrîbi'n-Nevevvi, Şerhu Elfiyyetü'l-İrâki, Nazmü'd-dürer fî 'ilmi'l-eser, Esbâbü vürûdü'l-hadis, ed-Dürri'n-nesîr, fî telhisi Nihâyeti İbni'l-Esîr, el-medrec ile'l-müddrec, Lübbü'l-Lübâb fî tahriri'l-Ensâb, et-Tenkih fî mes'eleti't-tashîh.*²⁶

Fıkıh: *el- Eşbâh ve'n-nezâir fî kavâ'id ve fîrû'i fikhi's-şâfi'iyye, el-Hâvî li'l-fetâvî, el-Kavlü'l-müşrik fî tahrimi'l-iştigâl bi'l-mantık, Şerhüt'-tenbih, İrşâdü'mühtedîn ilâ nusreti'müctehidîn, el-Mu'tasar fî takrîri 'ibâreti'l-Muhtasar.*

Usûl-i Fıkıh, Usûlü'd-din, Tasavvuf: *Şerhu'l-Kevkebi's-sâtî', Te'yidü'l-hakikâti'l-'aliyye ve tesyidü't-tarikâti's-Şâzeliyye, Tenzihü'l-itikâd anil-hulul ve'l-ittihâd, İsbâlü'l-kisâ ale'n-nisâ.*²⁷

Lugat, Sarf, Nahiv: *el-müzhir fî ulumi'l-luğâ, Cemu'l-cevâmi, el-Eşbâh ve'n-nezâir fî'n-nahv, el-İktirâh, fî usuli'n-nahv ve cedelih, el-Behcetü'l-Mardiyye, Şerhu şevâhidi Muğni'l-lebib, Şerhü'l-Kasidetü'l-Kâfiye, eş-Şem'âtü'l-mudi'e fî'ilmi'l-Arabiyye, el-Münâ fî'l-Künâ, Divânü'l-Hayevân.*²⁸

Meani, Beyan, Bedî': *Ukûdü'l-cümân, fî'l-me'âni ve'l-beyân, Nazmü'l-bedi'fî medhi's-şefi', Cene'l-cinâs.*²⁹

Edebiyat: *el-Fârik beyne'l-musannif ve's-sârik, el-Mekkiyye, el-Kâvî fî Târîhis-Sâhâvî, Durerü'l-kilem ve gurerü'l-hikem, Nüzhetü'n-nedîm, el-Muhâdârât ve'l-mühâverât.*

²⁴ Mehmet Suat Mertoğlu, Suyuti Maddesi, *DİA*, XXXVIII, 200-201.

²⁵ Halit Özkan, Suyuti Maddesi, *DİA*, XXXVIII, 191-193.

²⁶ Özkan, a.g.m, 193-194.

²⁷ Özkan, a.g.m, 194-195.

²⁸ Özkan, a.g.m, 195.

²⁹ Özkan, a.g.m, 195.

Tarih: *Tabakâtü 'l-huffâz, Buğyetü 'l-vü 'ât fî tâbâkati 'l-lügâviyyîn ve 'n-nühât, Târihü 'l-hulefâ, Hüsnü 'l-muhâdâra, et-Tahaddüs bi ni 'metillah, eş-Şemârih fî ilmi 't-târih, Mü 'cemü Şüyûhî.*³⁰

³⁰ Özkan, a.g.m, 196.

2. ELFIYYE ŞERHLERİ VE EL-BEH CETU'L-MARDİYYE

2 1. ARAP DİLİNDE MANZUM ESER GELENEĞİ

Arap dilinin en önemli özelliği yalnızca bir ırkın dili olması değil aynı zamanda bir medeniyetin yani İslam medeniyetinin dili olmasıdır. Bu sebeple Arap edebiyatında Hz. Peygamber (S.A.V) döneminden itibaren İslami yani dini muhteva taşıyan bir edebiyat geleneği bulunmaktadır.³¹

Arap dilbilim çalışmaları felsefi çıkışlı olan Yunan dilbilim çalışmalarının aksine din eksenslidir. Nitekim dil çalışmaları Kur'an metninin sözlü metinden yazılı metine geçmesiyle birlikte başlamıştır. Arap dilbilimi ilk dönemlerde yani H. 2. ve 4. asırlarda büyük ilerleme sağlamış ve bu dönemlerde yapılan çalışmalar daha sonraki dönemler için en önemli kaynaklar haline gelmiştir. Bu dönemde yapılan çalışmalar sonucunda temel eserler yazılmış ve metodolojik açıdan büyük başarı sağlanmıştır.³²

Manzum ve mensur birçok eseri ihtiva eden Arap edebiyat geleneğinde ilk manzum temalar cahiliye döneminde görülmektedir. İki Arap kabilesi arasında cereyan eden savaşı konu edinen 'Âfire binti Abbâdın şiiri bu örneklerden bir tanesidir.³³

Dilbilim çalışmaları kapsamında gramerle ilgili olarak ortaya konulan en eski manzumenin, gramer çalışmasını başlatan ve aynı zamanda aruz vezninin kurucusu kabul edilen el-Halîl b. Ahmed H. 175/M. 791 olduğu belirtilmektedir. Daha sonra bu alanda Ahmed b. Mansûr el-Yeşkûrî'nin H. 370/M. 980 üç bin beyite yaklaşan urcuzesi, İbn Dureyd'in maksur ve memdud isimleri konu edinen urcuzesi ve Abbâsi

³¹ Mehmet Şirin Çıkar, "İlk Dönem Arap Dilbilimi makalesi", YYÜ İlahiyat Fakültesi Kur'an ve Dil-Dilbilim Hermenötik Sempozyumu, 2001 Van, 255; Yakup Civelek, "Modern Arap Edebiyat'ında İslami Edebiyat'ın Yeri ve Öncüleri", *YYÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, III, 85.

³² Çıkar, a.g.m, 256-257.

³³ Kemal Tuzcu, "Klasik Arap Şiirinde Didaktik Şiirler", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2007, II, 148; Nihat Çetin, *Eski Arab Şiiri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1973, 68.

döneminin sonunda ileride değineceğimiz ve aynı zamanda çalışmamızın temel kaynaklarından olan İbn Mâlik'in *Elfiyye* 'sini görmekteyiz.³⁴

Arap kültürünün yükselişe geçip olgunlaştığı Abbasi dönemine gramer türünde yazılan manzum eserlerinin yanında hikâye, fabl, tarih ve biyografi, Peygamber kıssaları, tıp, matematik, hadis, fıkıh feraiz, akaid, tecvit v.s konularda manzum eseler yazılmıştır. Bu eserlerden birkaçını sayacak olursak.

Manzum hikâyecilikte mucid olarak kabul edilen Ebân b. Abdilhamî el-Lâhîkî'nin 14000 beyitlik *Kelile ve Dimne*'yi tercümesi bu alandaki en önemli ilk eserdir. Yine Ebân b. Abdilhamî el-Lâhîkî'nin tarih ve biyografi konulu *Zâtü'l-Hüleli*, İbn Sinâ'nın *Urcûze fi't-Tıbb*'ı, Ebu'l-Atiyye'nin H. 211/M. 826 ahlak konulu *Zâtü'l-Emsâl*'ini sayabiliriz.³⁵

2.1.1. ELFİYYE

Elfiyye sözcüğü Arapça da bin anlamına gelen 'elf ' kelimesinden türetilmiştir. Elf kelimesi hem müzekker hem de müennes olmakla birlikte kullanımı elfün vahidün şeklindedir. Tesniye (ikilisi) elfeyndir ve iki bin manasına gelir. ألوف-آلاف olmak üzere çoğul halleri vardır. Bunlardan üç binden on bine kadar olan sayılar için آلاف, sonrası için çoğulun çoğulu olan (cem'ul-cem') olan ألوف kelimesi kullanılır.³⁶

Elf kelimesi müfred, tensiye ve cem' haliyle Kur'an-ı Kerimde 14 yerde geçmektedir.³⁷

Elfiyy veya elfiyye ise bine mensup olan bine ait, binli, binlik anlamlarına gelmektedir.³⁸ Kavram olarak elfiyye, İslam telif tarihinde yazıldığı ilim dalı ile ilgili usul konularını bin beyitte anlatan manzum eserlere denir. Bu tanıımı biraz daha

³⁴ Çıkar, a.g.m, 257; Tuzcu, a.g.m, 156-159; Katib Çelebi, *Keşfü'z-zünun an-asami'l-kütub ve'l-fünun*, Beyrut 1991, I, 151- 155.

³⁵ Tuzcu, a.g.m, 160-166; Reza' el-Cevheri, *Fennu'r-recez fi asri'l-Abbasi*, İskenderiye (Menşetü'-Mearif), 365-384.

³⁶ Teker, a.g.e, 3.

³⁷ Bakara, 2/96, Ali-İmran, 3/124, Enfal, 8/9, 65, 66, Hac, 22/47, Ankebut, 29/14, Secde, 32/5, Saffat, 37/147, Mearic, 70/4, Kadir, 97/3

³⁸ Teker, a.g.e, 11

açacak olursak elfiyye, İslami ilimlerin usul bilgilerinin daha kolay, etkili ve kalıcı olarak öğrenilip öğretilmesi amacıyla yazılan bin veya bin civarındaki beyitten oluşan manzum eserlerin genel adıdır.³⁹

Edebiyat nazım türlerinden biri olan elfiyye, aruz vezni ile ve bu veznin recez türüyle yazılmıştır. Aruz, nazımda uzun veya kısa, kapalı veya açık hecelerin ahenkli dizelerine dayanan bir vezin sistemi olup aslında Arap edebiyatına ait dil yapısına, edebi ananeye ve zevke göre değişikliklere uğrayarak başta Fars ve Türk edebiyatları olmak üzere İslam medeniyetine giren diğer milletlerin kendi dillerindeki edebiyatlarına da geçmiştir. Aruz aynı zamanda tarif edilen vezin sistemiyle nazmedilmiş Arapça manzumelerde, beytin ilk yarısının son tefilesine de denir.⁴⁰

Elfiyyeler aruzun ‘Bahr-i Recez’ olarak isimlendirilen “müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün” kalıbıyla yazılmıştır ancak elfiyyelerin tamamının aynı vezinle yazılıp yazılmadığı konusunda elimizde net bir bilgi yoktur. Fakat İraki, es-Süyûtî ve İbn Mâlik in *Elfiyye*’lerine bakıldığında bunların Bahr-i Recezle yazıldığı görülür. Dolayısıyla bu üç eserde de aynı aruz kalıbının yani Bahr-i Recezin kullanılmış olması, yazılmış olan diğer elfiyyelerinde aynı kalıpla yazılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.⁴¹

Kaynaklarda elfiyyelerin ilk olarak ne zaman ortaya çıktıklarına dair bir kayda rastlanılmamıştır. Bu nedenle, elfiyye müelliflerinin vefat tarihlerinden yola çıkılarak ilk elfiyyenin ne zaman te’lif edildiği yaklaşık olarak tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Buna göre İslam te’lif tarihinde *Elfiyye* isimli ilk eser, orta çağ tıbbının en ünlü siması, Ebu Ali Hüseyin b. Abdullah b. Sinaya (ö.428/1037) ait olduğu anlaşılmaktadır. Kısaca İbn-Sina diye bilinen bu büyük İslam aliminin elfiyye türü bu eseri, onun tıp sahasındaki *el-Kanun fi’t-tıb* adlı kitabının özeti mahiyetindedir. Temel tıbbi bilgilerin kolaylıkla zihinde tutulması amacıyla Urcuze geleneğine

³⁹ Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, T.D.V yayınları, Ankara 1992, 2.

⁴⁰ Teker, *a.g.e.*, 11-12.

⁴¹ Teker, *a.g.e.*, 12.

uygun olarak nazmedilmiştir. Bu nedenle İslam ilim tarihinde ilk elfiyye müellifinin, *Elfiyye fi't-tib* adlı eseriyle İbn Sina olduğunu söyleyebiliriz.⁴²

Müelliflerin vefat tarihine göre kronolojik sırayla da yazılan ilk elfiyye Şeyh Zeynuddin b.Abdulmu'ti en-Nahvi (ö.628/1230)'nin *ed-Dürretü'l-Elfiyye* diğer adıyla *Elfiyye fi'n-Nahv* adını taşıyan nahiv ilmine ait eserdir. Müellifin vefat tarihine en yakın bir diğer elfiyye müellifi, İbn Mâlik et-Tai ismiyle bilinen eş-Şeyh el-Alleme Cemaleddin Ebu Abdullah Muhammed b.Abdullah et-Tai el-Ciyani(600/1203-ö.672/1273),ye ait olup adı *Elfiyyetü ibn Mâlik fi'n-Nahv* dir. Bilinen bu iki Elfiyye müellifi arasında yaklaşık yarım asırlık bir zaman farkı vardır. Ancak İbn Mâlik et-Tai, *Elfiyye*'sinin mukaddime kısmında, İbn-i Mu'ti'nin *Elfiyye*'sinden bahsettiğine göre İbn Mu'ti nin temel İslam ilimleri geleneğinde ilk elfiyye müellifi olduğu söylenebilir.⁴³

İslam eğitim öğretim sistemi geleneğinde medreselerde okutulan kitapların birçoğu ezberleniyordu. Bu ilimler genellikle nakli bilimler olduğu için, bilginin olduğu gibi korunması ve daha sonraki kuşaklara bozulmadan aktarılması önemli idi. Bunu sağlamanın en sağlam ve pratik yoluda kitapların yazıldığı şekliyle aynen ezberlenmesiydi. Bir kitabı ezberlemenin en kolay yolu ise muhtevasını manzum hale getirmektir. Bu şekilde İslam dünyasında okutulan ders kitabının birçoğu, çeşitli dönemlerde devrinin meşhur alimleri tarafından manzum hale getirilmiştir. Mesela İbn Arabşah(ö.854/1450) meani ve beyan ilimlerine dair 2000 beyitlik bir olan *Mir'atü'l-Adab* i yazdı Şemseddin Ukayli(ö.657/1259), *el-Cami'u's-Sağir*'i o kadar okuttu ki sonunda manzum hale getirdi. Balıkesirli Devlet oğlu Yusuf (ö.647/1250), *Vikaye*'yi manzum olarak Türkçeye tercüme etti

Elfiyye türü manzum eserler ortaya çıktıktan sonra medreselerde okutulan ve ezberletilen ders kitapları arasında elfiyyelerde yer almıştır. Nitekim aşağıdaki şu manzume bu durumu veciz bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sarf okusan bir muhterem kişiden

Eline kitabın alsan olmaz mı?

⁴² Teker, *a.g.e*, 6.

⁴³ Teker, *a.g.e*, 7.

Çalışsan aferin dese işiten

Düşmanın bağrını delsen olmaz mı?

Emsile'yi ezber edüp süre gör

Maksud ile muradına ire gör

İzzi bilüp kaideye gire gör

Miftahın üstüne Seyidi tutup

İlim dalsan olmaz mı?

Menarin üstüne tut İbn Melek(Elfiyye)

Tavzih u Telvih eriş giderek

Pezdevi'de hasıl eylesen gerek

Usulü mahlulün alsan olmaz mı? ⁴⁴

İslami ilimleri 1000 beyitlik manzumeler içinde ele alma geleneği olan elfiyyeler hadis usul ilmine de katkıda bulunmuş nitekim biri Irakiye biride es-Süyûtî'ye ait olmak üzere hadis usul ilmine dair iki *Elfiyye* yazılmıştır. Hadis usulü konularının kolayca ezberlenmesi için 'Ulumu'l-Hadisi 1002 beyitte özetlemiş H.768(1367)de tamamladığı bu çalışmasına Tebsiratü'l-mübtedi ve tezkiratü'l-müntehi adını vermiştir. ⁴⁵Hadis talebeleri arasında büyük rağbet gören *Elfiyye* başta müellifi olmak üzere birçok alim tarafından şerh edilmiştir. ⁴⁶

Hadis ve nahiv de olduğu gibi fıkıh ğaribü'l-Kur'an, siyer fıkıh usulü, hadis usulü, tasavvuf, tıp ve bunun gibi pek çok konuda elfiyye yazılmıştır.

Araştırmamızın temelini oluşturan, Arap dili ve edebiyatının en büyük simalarından İbn Mâlikin *Elfiyyesi*, daha önce kaleme aldığı *el-Kâfiyetu 'ş-şafiye* adlı

⁴⁴ Teker, *a.g.e*, 8-10.

⁴⁵ Turan, *a.g.m*, 29

⁴⁶ Turan, *a.g.m*, 29

kitabından özetlendiği için *el-Hülasatü'l-elfiyye* olarakta bilinir. *el-Kâfiyetü's-şafiye* İbnu'l-Hacibin *el-Kâfiye* ve *el-Şafiye* eserlerinden etkilenecek kaleme alındığına göre *Elfiyye*'nin İbnu'l-Hacib'in *Kâfiye*'sindende etkilendiği anlaşılmaktadır. *el-Elfiyye* hacminin küçüklüğüne rağmen ifadesinin kolay ve üslubunun akıcı olması sebebiyle sahasının en önemli eserlerinden biri kabul edilmiştir. Bir mukaddime ile seksen civarında bab ve fasıldan meydana gelen eserin bazı fasılları daha kolay olup, bunların çoğunun başlıkları yoktur. Eser İbn Muti'nin *Elfiyye*'sinden sonra ve ondan esinlenerek yazıldığı halde ondan daha çok meşhur olmuş ve diğer gramer kitaplarına üstünlük sağlamıştır. İslam dünyasında büyük rağbet gören bu eser, medreselerde ders kitabı olarak okutulup ezberlenmiştir.

El-Elfiyye üzerinde sayıları yetmişe yaklaşan şerh, ta'lik, ihtisar, ayrıca bu eserlerdeki şahitleri açıklayan kitaplar yazılmıştır.⁴⁷

Gramer meselelerinde Kur'an'dan sonra hadisleride yoğun ve sistematik olarak kullanan İbn Mâlik'ten önce gramer kuralları anlatılırken Kur'andan ve 150(767) yıllarından önce yazılan şiirlerden örnekler veriliyor, hadisler örnek olarak kullanılmıyordu. Karmaşık gramer konularını yalın bir dil kullanarak kolay anlaşılmasını sağlayarak gramer öğrenimini kolaylaştırmıştır.

Basra ve Kûfe dil mekteplerinden etkilenmekle birlikte bunlara bağımlı kalmamış bazen bu mektepleri eleştirmiş bazen uzlaştırmış, bazen de tamamen farklı görüşler ortaya koymuştur.⁴⁸

Yazıldığı günden itibaren, ilim aleminin yakın alakalarına mazhar olmuş, bu muhtasar eser, birçok alim tarafından şerh edilmiş, çok sayıda haşiyeleri ve ta'likleri yazılmış, Osmanlı dönemi medreselerinde okutulmuş ve günümüz Türkiyesinde büyük gayretlerle halen okutulmaktadır.

⁴⁷ Abdalbaki Turan, İbn Mâlik et-Tai Maddesi, *DİA*, XX, 169; a.y, *el-Elfiyye* Maddesi, XI, 28; Şevki Dayf, *el-Medarisün 'Nahviyye*, Kahire 1968, 309-317;

⁴⁸ Turan, a.g.m, 169.

2.2. ELFİYYE ŞERHLERİ

Arap dili ve edebiyatının en önemli simalarından olan biri olan İbn Mâlik et-Tâi bu eserini daha önce yazdığı *el-Kâfiyetü 'ş-şâfiye* adlı kitabından özetlemiştir. Bu eser üzerine çok sayıda şerhler yazılmıştır. Yayınlanmış başlıca şerhler şunlardır:

1. *ed-Dürretü 'l-mudiyye* İbn Mâlik'in oğlu Bedreddin b.Muhammed b.muhammed'in yazdığı bu şerhin en belirgin özelliği yer yer babasının hatalarını bulup tenkit etmesidir.

2. *Menhecü's-sâlik fî'l -kelâm ala Elfiyyeti İbn Mâlik*. Ebû Hayyân el-Endulûsi (ö.745/1344) yarım kalan bu eserini daha çok İbn Mâlik'in görüşlerini reddetmek ve şöhretini gölgelemek için yazmıştır.

3. *Evdâhü 'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* İbn Hişâm en-Nahvi (ö.761/1360),et-Tazvih olarakta bilinen bu şerhinde *el-Elfiyye*'nin bazı yerlerini tashih ederek açıklamış. Eserde ele alınmayan bazı konuları da ekleyerek eksikleri tamamlamıştır. *Evdahü 'l-mesalik* de *el-Elfiyye* gibi ilgi görmüş, birçok alim tarafından haşiyeleri ve ihtisarları yapılmış, şâhitleride ayrı kitaplara konu olmuştur.

4. *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik*. Bahaeddin İbn Akîl'in bu eseri *el-Elfiyye*'nin en kolay ve öğrenciler için en anlaşılır şerhidir. Bu eserde İbn Akîl, İbn Mâlik'in oğlunun, babası hakkındaki eleştirilerinin isabetli olmadığını ortaya koymaya çalışır.

5. *Menhecü's-salik ila Elfiyyeti İbni Mâlik* Nureddin Ali b. Muhammed el-Üşmuni (ö.918/15139) bu eseri *Elfiyye*'nin en geniş şerhi olduğu gibi pek çok nahiv meselesini, nahivcilerin görüş ve delillerini ihtive ettiği için aynı zamanda en geniş nahiv kitabıdır.

6. *el-Ezharü 'z-zeyniyye fî şerhi metni 'l- Elfiyye*, Ahmet b. Zeyni Dahlan (ö. 1304/1886)

7. *el-Behcetü 'l- Mardiyye ila şerhi 'l-Elfiyye*, es-Süyûti tarafında yazılmıştır.

el-Elfiyye, İslam dünyasındaki bu nesirlerden başka S.de Sacy tarafından Fransızca şerh ile birlikte Paris'te (1883), A.Goguyet, L.Pinto tarafından yine Fransızca tercümeleri yapılmıştır.⁴⁹

2.3. el-BEH CETU'L-MARDİYYE

el-Behcetü'l-Mardiyye es-Süyûti tarafından İbn Mâlik et-Tai'nin *Elfiyye'sine* şerh olarak yazılmıştır. İbn Mâlik *Elfiyye*'yi, daha önce İbn Mu'ti tarafından yazılan aynı adı taşıyan eseri takliden yazdığına göre, şerhin ilk referansları bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

el-Elfiyye üzerinde es-Seyfû's-sakîl ala şerhi İbn Akîl adında bir haşiyesi bulunan es-Süyûti (ö.911/1505) , daha sonra bu haşiye ile İbn Akîl'in şerhini birleştirerek *el-Behcetü'l-Mardiyye* 'yi oluşturmuştur. Mirza Ebû Tâlip el-İsfahani tarafından yazılan ve Ebû Tâlib namıyla şöhret bulan haşiye halen şark medreselerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır.

es-Süyûti eserlerini ortaya koyarken her ne kadar Basra ekolü görüşlerine yakın ise de onun döneminde keskin sınırlar ve tartışmalar olmadığı için herhangi bir ekolün görüşüne yönelik mensubiyetini ifade etmese bile yine de Bağdat ekolünün doğrularını alma yönünde bir istikameti vardır. Çok yönlü bir alim olan es-Süyûti'nin özellikle nahiv konusundaki eserleri onun Bağdat ekolü doğrularını ilkesel olarak kabul ettiği hususunda bize fikir vermektedir.

İslam kültür tarihinin özellikle ilk dönemlerinde sosyokültürel ve teknik şartların doğurduğu sebeplerden dolayı eserlerin ezberlenmesi önemli bir eğitim ve öğretim metodu idi. Günümüzün modern eğitim ve öğretim metotlarına ve teknik imkanlarıyla kıyasladığımızda eserleri ezberlemenin ne kadar zaruri olduğunu daha iyi anlamaktayız. İşte bu zarurete binaen şiirsel anlatımın özelliklerinden faydalanılarak az ve öz bir ifadeyle, talebelerin İslami ilimleri öğrenmelerini kolaylaştırma maksadıyla elfiyyeler yazılmıştır

⁴⁹ Turan, a.g.m, 27-28.

2.3.1 GENEL HATLAR

Hacminin küçüklüğüne rağmen ifadesinin kolay ve üslubunun akıcı olması sebebiyle sahasının en önemli eserlerinden biri kabul edilen bir mukaddime ile seksen kadar bab ve fasıldan meydana gelen İbn Mâlik'in *Elfiyye*'sinin ⁵⁰önemli şerhlerinden olan *el-Behcetü'l-Mardiyye*'nin es-Süyûtî tarafından kaleme alınma gayesi de yukarıda bahsettiğimiz zaruretten dolayıdır ki *el-Behcetü'l-Mardiyye*'de es-Süyûtî durumu şöyle izah etmektedir.

“Bu şerh İbn Mâlik'in *Elfiyye* sinden temzic edilmiştir. Nazm edilmesinin sebebi öğrencileri öğrenmeye sevk etmektir. Tahkik'in hoş kokuları ondan yayılır. Daha önce hiçbir şerhin ulaşamadığı nükteleri içerir.” ⁵¹ es-Süyûtî *el-Behcetü'l-Mardiyye*'de *Elfiyye*'nin yazılma sebebiyle ilgili olarak şöyle demektedir. “*Elfiyye* Urcuze nazmında yazılmıştır. 1000 beyitten oluşur. Şayet her satır bir beyit olarak kabul edilirse 2000 binadan oluşur. Bu *Elfiyye* (yazılmasın) den maksat öğrencilerin hiçbir zorlukla karşılaşmadan nahvin kurallarını açık bir şekilde öğrenmeleridir. Az söz çok manayla öğrencilerin hızlı bir şekilde öğrenmeleri murad edilmiştir.” ⁵²

el-Behcetü'l-Mardiyye'de es-Süyûtî, adet olduğu üzere, Allaha hamd ve Rasûlüne selam ile başlar eserin te'lif amacını, metodunu, önemini belirttikten sonra sahasındaki diğer şerhlerle kıyas yaptığı bir mukaddime ile başlar. Sonunda da dua ve niyaz ile bitirir. Aynı zamanda es-Süyûtî dildeki müşkil sözcükleri gramerle ilgili bir meseleyi açıklamak ve ıspatlamak için, toplam 340 şiiri şâhid olarak getirmiştir. Şiirlerin mensub olduğu dönemler ise cahiliyeden başlayarak geniş bir dönemi kapsar.

Tüm bu izahlardan anlaşıldığı kadarıyla ezberlemenin bir eğitim metodu olarak uygulandığı bu dönemlerde elfiyyeler bu metodun çok önemli bir argümanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁵⁰ Turan, a.g.m, 28

⁵¹ Celâlüddin b. Abdurrahmân es-Süyûtî, *el-Behcetü'l-Mardiyye li Celâlidin es-Süyûtî 'ala Elfiyyeti İbn-i Mâlik*, Kum 1417, 3

⁵² es-Süyûtî, a.g.e, 5

2.3.2. ŞERHLER İÇİNDEKİ YERİ

es-Süyûtî'nin şerhinin dışında *Elfiyye* ile ilgili şerhlerin yapıldığına ve bu şerhlerin bir kısmına kısaca değinmiştik. es-Süyûtî'nin eseri hem kendi döneminden önce hemde kendi döneminde yazılmış *Elfiyye* şerhinin en iyilerinden kabul edilir.⁵³ Nitekim yazıldığı günden bugüne değin Arapça eğitim ve öğretiminde bu kadar tercih edilmesi bunun bir göstergesidir.

Memzuc şerhlerin en önemlilerinden biri olan *Behcetü'l-Mardiyye*'de çok incelikli ibareler olduğu için eserin üzerine birçok haşiye ve ta'lik yazılmıştır

Behcetü'l-Mardiyye'nin şerhler içinde öne çıkan en önemli özelliği farklı dönemlere ait çokça şâhide yer vermesidir. Bazen şâhitler o kadar yoğunlaşır ki bir satırda üç tane şahitle karşılaşabilirsiniz. Ayet ve hadisleri de şahit olarak kullanan es-Süyûtî'nin eserinde ayet, hadis ve şiirlerden oluşan Şâhidlerin sayıları 700'e ulaşmıştır. Eser şâhitlere bu kadar geniş yer vermesi sebebiyle kapsam bakımından İbn Akîl'in eserinde yer verdiği şâhitlerin kapsamına ulaşmıştır. es-Süyûtî'nin eserinde pek bilinmeyen şâhitlere yer vermesi ve öncekiler tarafından açıklanamayan bu şâhitleri açıklaması şerhinin ön plana çıkan diğer önemli özelliklerinden bir tanesidir. Ayrıca ulemanın farklı görüşlerine yer vermiştir.⁵⁴

⁵³ Celalüddin b. Abdurrahman es-Süyûtî, *el-Behcetü'l-Mardiyye fi şerhi'l-Elfiyye* (Tahkik eden; Ahmed İbrahîm Muhammed Ali), Beyrut 1421/2000, 61

⁵⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, (Tahkik edenin mukaddimesi) 61.

3. BEHCETU'L-MARDİYYEDEKİ ŞAHİD BEYİTLERİ

3.1. ARAP GRAMERİNDE İSTİŞHÂD PROBLEMİ

Sözlükte şahit getirmek, şahit göstermek manasında kullanılan istişhâd lügat, sarf, nahiv, ve belağat ilimlerinde bir kelimenin veya bir ifadenin lafız, anlam ve kullanım doğruluğunu ispat etmek amacıyla doğruluğu kesin olan nazım ve nesirden örnek vermek manasında kullanılır. ⁵⁵Bazı kaynaklarda istişhâd yerine istidlal ve ihticac kavramları da kullanılmıştır. Misal ile şâhid arasındaki fark, misal dil bilgisi kuralını açıklamak ve anlaşılmasını kolaylaştırmak için getirilir, şâhid ise dil bilgisi kuralının doğruluğunu kanıtlar. ⁵⁶

İstişhâd ihtiyacı, fetihler sonucunda Araplar'ın Arap olmayan unsurlara karışarak dillerinin bozulması riski karşısında ortaya çıkmıştır. Şâhid getirilen metinler şiir ve şiir dışı ifadeler olmak üzere ikiye ayrılır. Arap edebiyatında şairler istişhâd açısından Cahiliye dönemi şairleri, muhadram şairler, islamın ilk döneminde yetişen (mütekaddimun) ve yeni şairler(muhdesun) olmak üzere dört guruba ayrılır. Edebi ilimlerin lügat, sarf, nahivde ilk üç guruba giren şairlerin şiirleriyle istişhâd edilir ve en son H.150(767) yılına kadar devam eden bu devirlere ihticac ve istişhâd asrı denir. Şiirleriyle istişhâdın caiz görüldüğü en son şair İbrahîm b. Hermedir (ö.150/767). Belağat, ilimleri olan meani, beyan, ve bedi'de ilk üç tabakaya ait şairlerin şiirlerinin yanında muvelledunun hatta Arap olmayan şairlerin şiirleriyle istişhâda cevaz verilmiştir. ⁵⁷

Kur'an-Kerim en fesih ve en belîğ söz kabul edildiğinden onun mütevatir, şaz ve ahad kıraatlarıyla istişhâd edilmiştir. ⁵⁸ Hadislerde ise istişhâdın caiz olup olmadığı konusu tartışmalıdır. İbn Mâlik, el-Esterabadi ve en-Nahvi gibi nahivciler hadisleri istişhâd olarak eserlerinde kullanmışlardır. Diğer bir kısım (Basra ve Kufe ekollerine mensup eski dilciler gibi) dilciler ise hadislerin peygamberden sadece

⁵⁵ İsmail Durmuş, İstişhâd Maddesi, *DİA*, XXIII, 396.

⁵⁶ Teftezani, *el-Mutevvel 'ale't-Telhis*, İstanbul 1286, 10

⁵⁷ Durmuş, a.g.m, 396

⁵⁸ İbn Cinni, *el-Muhtesebe*, Kahire 1386/1966, I, 32

anlamlarıyla rivayet edildiğini ifade ederek bu metinlerle istiṣhâdı caiz görmemişlerdir. Ancak kabul gören orta görüş ise; ibadetlerde kullanılan hadislerle istiṣhad yapılabilir yönündedir.

Bütün Arap lehçeleriyle istiṣhâd caiz olmasına rağmen Kureyş, Kays, Esed, Hüzeyl ve Tay kabilelerinin lehçeleri daha muteberdir. Hem çölde hem de şehirde yaşayan kabilelerin istiṣhâdları muteber kabul edilmemiştir.⁵⁹

Dürüstlük şartı ravide aranmış, müslüman olmayanların, çocukların, kadınların ve delilerin sözleriyle de istiṣhâd edilmiştir.⁶⁰ Uydurma olması veya bir müvelled şaire ya da güvenilir olmayan birine ait olması ihtimalinden dolayı söyleneni bilinmeyen nazım ve nesirle istiṣhâd caiz görülmemiştir. Lehçelerin birbirine karışması istiṣhâde engel değildir. İki veya daha fazla rivayeti olan şâhidle vezin veya kafiye zoruyla yapılmış değişikliklerde istiṣhâd caizdir. İrabı ve anlamı olmayan, ihtimal taşıyan şâhid geçersizdir. Bu ilkeler hem Arap gramerinde hem de Arap sözlüğünde uygulanır.⁶¹

3.2. ES-SUYÛTÎ'NİN KULLANDIĞI ŞAHİD BEYİTLERLE İLGİLİ GENEL HATLAR

Alimler şairleri bir kısım tabakalara ayırmış ve bazı tasnifler yapmışlardır. Şiir istiṣhâdı açısından bu tasniflerin bilinmesi çok önemlidir. *Behcetü'l-Mardiyye*'de geçen şiirleri incelediğimizde es-Süyûtî'nin, şiirlerinin mensub olduğu dönemler ise cahiliyeden başlayarak geniş bir dönemi kapsar. Haliyle bu durum *Behcetü'l-Mardiyye*'yi zenginleştirmiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi, İhticac ya da istiṣhâd asrı olarak adlandırılan bu devirlerin en son şairi İbrahim b. Herme olarak kabul edilir.⁶²

Şair tabakaları ve es-Süyûtînin şâhitlerine yer verdiği bazı şairler şunlardır.

⁵⁹ Durmuş, a.g.m, 397

⁶⁰ es-Süyûtî, *el-müzahir fî ulumi'l-luğav ve envaiha*, Kahire, I, 138

⁶¹ Durmuş, a.g.m, 397

⁶² Durmuş, a.g.m, 396

1. el-Cahiliyyun: İslam öncesi dönemi şairleridir. İmru'l-Kays, Tarafa, Antara b.Şeddad, el-'Aşa, Nabiğa ez-Zübyani, Ebu Zuyb el-Huzeli, Sevad b. Karib, Şanfara el-Ezdi, Teebbeta Şerran, Kelhabe el-Yerbu'i
2. el-Muhadramun: Hem cahiliye dönemi hem İslam dönemini yaşamış şairlerdir. Lebid, Hassan b. Sabit, Humed b.Sevr el-Hilali, Zeyd el-Hayl, Lebid b. Rabia, Atike bnt. Abdulmuttalib, Abdullah b.Ravaha, Ka'b b.Zuheyr.
3. el-Mütekaddimun (İslamiyyun) İslami devrin şairleridir. Ali b. Ebi Talib, Cerir, Farazdak, Atike bnt. Zeyd, Hudbe b.el-Haşram, Ru'be b. 'Accac, Humed b. Mâlik el-Erkad, Ahtal et-Tağlibi, Kumeyt b. Zeyd el-Esedî, İbrahîm b. Herme.
4. el-Muvelledun (el-Muhdesun): Üçüncü tabakadan sonra gelen şairlerdir. Ebu Hayye en-Numeyri, Abbas b. el-Ahnef. ⁶³

3.2.1. CÜMLE VE CÜMLEYİ OLUŞTURAN UNSURLAR

Her dilde olduğu gibi Arapçada da 'cümle', kelime adı verilen müstakil dilsel yapıların bir araya gelmesinden oluşan bir bütündür. Kelime adını verdiğimiz bu dilsel yapıda üç ayrı görünüme sahiptir. İsim, Fiil, Harf. ⁶⁴

أَلَا مَ عَلَى لَوْ وَ إِن كُنْتَ عَالِمَا بِأَذْنَابِ لَوْ لَمْ تَفْتَنِي أَوَائِلَهُ 1.

Anlam: “Ah vah etmekten dolayı kınanıyorum. Eğer ah vahın sonunu bilseydim başını kaçırmazdım (yani sonunu düşünerek bir iş yapmış olsaydım pişmanlığa düşmezdim)”

Şâhidلَوْ kelimesi burada zahiren bir harf olduğu halde, harfî cer ve sonuna tenvin gelmiştir. Kaideye göre bu saydıklarımız harfte kullanılmaz. Burada لَوْ isim olarak kabul edildiği için kaideye aykırı bir durum söz konusu değildir. İkinci beyitteki لَوْ de yine isim olarak kabul edildiği içinلَوْ izafet terkinde muzafun ileyh olmuştur.

⁶³ Ali Eroğlu, “Şiirle İstişâd ve istişâd Açısından Medarik”, *Atatürk Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 1993, XI, 329; Muhammet Hekimoğlu, *Şerhu İbn Akil'deki Şâhid Beyitlerin İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Kırıkkale, 1998, d.n, 4, 18, 29, 32, 46, 75, 109, 113, 122, 132, 151, 176, 231, 254, 337, 424; Hüseyin Tural, “Arap Dilinde Şiirle istişâd Meselesi”, *Atatürk Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 1990, IX, 68;

⁶⁴ İsmail Güler, Hüseyin Günday, Şener Şahin, *Arapça Dilbilgisi*, Alfa Lisan Dizisi, İstanbul, 2001, 1

Söyleyen: Bilinmiyor.⁶⁵

2. تسمع بالمعيدي خير من أن تراه

Anlam: “Muayd’i işitmen onu görmenden daha hayırlıdır.”

Şâhid: İsnat edilme sadece isimlere hastır. تسمع kelimesi fiil olduğu halde isnat vardır burada تسمع dan kasıt سماعك dir. Çünkü böyle kullanmak daha tercihe şayandır. Bu yüzden تسمع kelimesi mübteda خير haberdır.

Söyleyen. Ru’be b. el-Accâc(ö145-762).⁶⁶

3. أرأيت إن جاءت به أملودا مرجلا ويلبس البرودا

ولا ترى مالا له معدودا أقائلن أحضروا شهودا

Anlam: “Bu kadın tarafından kendisine hesapsız mal bırakılan, kürk giydirilen, saç taranan, vücuduna bakım yapıp yumuşak tutulan bu çocuğun bu kadına ait olduğuna dair şahide gerek var mı?”

Şahit: Burada te’kid nun’u fiile has olduğu halde isim için getirilmiştir o isimde أقائلن dir. Te’kid nun’u isme dahil olmuştur, nun’un isme dahil olması te’kid nun’unun fiile ait olması kaidesini bozmaz. Çünkü zarureten dolayı isme dahil olmuştur.⁶⁷

Söyleyen: Ru’be b. el-Accâc(ö145–762).⁶⁸

3.2.2. MU’RAB VE MEBNİ

İ’rab alan, yani sonu bir şekilde kalmayıp amillerin tesiriyle, bazen merfû bazen mansub, bazen de mecrur olan kelimelere mu’rab denir. Sonu hareke ve sükun bakımından değişmeyen kelimeye de mebni denir.

4. ليت شعري مسافرين أبي عمرو وليت يقولها المحزون

⁶⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, 12, Dr.İmil Bedi’Yakub, el-Mu’cemü’l-Mufasssal fi şevahidi’n-Nahvi’ş-Şi’riyye, Beyrut, 1420/1999, II, 674.

⁶⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, 13

⁶⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, 14

⁶⁸ Muhammed b.Ali es-Sabbân, *Haşiyetus ‘Sabban ala elfiyyeti İbn Mâlik*, Midyat, 47

Anlam: “Keşke! Musafir b. Ebi Amr hakkında bir şey bilseydim. Keşkeyi mahzun olan söyler.”

Şâhid: Burada harf olan ليت ,harfî anlamından yani keşke anlamından soyutlanıp isme dönüşmüştür. Beyitteki ليت harf olan ليت nin ismi olmuştur. Bunun için ikinci ليت nin sonunda tenvin bulunmaktadır.

Söyleyen: Ebû Tâlib.⁶⁹

بأبه اقتدى عدى فى الكرم ومن يشابه أبه فما ظلم 5.

Anlam: “Adiy(b.Hatim)cömertlikte babasının yolunu tuttu. Ve kim babasına benzemek isterse haksızlık etmemiş olur.”

Şâhid: Araplardan bazıları esmai sitteden olan أب,أخ,حم,kelimelerinde naks yaparlar. Yani sonlarında irab alameti olan, elif, vav ve ya’i hazfederek zahir harekeyle irab ederler. Nitekim beyitteki أب kelimeleri harfle değil zahir harekeyle irab edilmiştir. Fakat bu kelimelerin harfle i’rab edilmeleri daha meşhurdur. Bazı nahivciler bu kelimelerin asıllarının أبيه ve أباه olduğunu iddia ederler. Bu durumda da beyitte zikredildiği gibi bir şâhid yoktur.⁷⁰

Söyleyen: Ru’be.⁷¹

إنَّ أباهَا وأبا أباهَا قد بلغا فى المجد غايتها. 6.

Anlam: “Muhakkak onun babası ve babasının babası asaletin zirvesine ulaşmışlardır.”

Şâhid: أب,أخ,حم,kelimelerinde kasr (sonlarının elifli oluşu) naksdan da evladır. Bu sebeple beyitteki أب kelimelerinin her üçü de elif üzerine mukadder harekeyle i’rab edilir. Zira bu bir lehçe farkıdır.⁷²Bu görüşü savunanlara mukabil es-Suyûtî ise

⁶⁹ es-Süyûtî, 23; M. Mufasssal, a.g.e, II, 1000.

⁷⁰ Muhammet Hekimoğlu, *Şerhu İbn Akil’deki Şâhid Beyitlerin İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 1998, 4; es-Süyûtî, a.g.e, 28.

⁷¹ es-Sabbân, a.g.e, 70

⁷² Hekimoğlu, a.g.e, 4

ilk iki أب in meşhur görüş olan naks üzere geldiğini üçüncünün ise kasr olduğunu ve bu nedenle şâhidin onda olduğu görüşünü savunur.⁷³

Söyleyen: Ru'be Ebû Necm.⁷⁴

طال ليلي وبّت كالمجنون واعتزنتي الهموم بالمطرون . 7.

Anlam: “Matirun’da dertler beni sardı ve deli gibi geceledim.”

Şâhid: Şair burada مطرون kelimesini vavi olan cemi müzekkeri salim olarak cer konumunda kullanılmıştır. مطرون Kelimesinin i’rabı ,nun üzerine inşa edilirse onun ceride zahiri bir kesre ile olur.Buna örnek olarak sonu vav ve nun ile biten isimlerin aldığı i’rab gösterilebilir زيتون kelimesinde olduğu gibi.⁷⁵

Söyleyen: Abdurrahmân b. Hassân.⁷⁶

ولها بالمطرون إذا أكل النمل الذي جمعا . 8.

Anlam: “Karıncı topladığını yediği zaman O kadın için Matirun’da erzağı vardır.”

Şâhid: Şair vavi olarak isimlendirilen cemi müzekkeri salimi cer konumunda kullanmış ve i’rabını zahiri bir fetha alan nun üzerine kurmuştur.

Söyleyen: Yezîd b.Muâviye.⁷⁷

دعاني من نجد فإن سنينه لعين بنا شيئا وشيئنا مردا . 9.

Anlam:“Arkadaş Necd’i anmama mani olma! Çünkü orada geçirdiğimiz yıllar yaşlılığımızda bize eğlence oldu. Ne yazık ki gençliğimizde bizi kocaltımtı.”⁷⁸

Şâhid: Cemi müzekkere mülhak olan سنين kelimesi حين ye benzetilerek nun’un üzerine zahir harekeyle i’rab edilmiştir.⁷⁹ Şair مسكين ve غسلين kelimelerinde olduğu

⁷³ es-Süyûtî, a.g.e, 28

⁷⁴ Hekimoğlu, a.g.e, 4; es-Sabbân, a.g.e, 70

⁷⁵ es-Süyûtî, a.g.e, 33.

⁷⁶ es-Sabbân, a.g.e, 75

⁷⁷ es-Süyûtî, a.g.e, 33.

⁷⁸ Hekimoğlu, a.g.e, 5

gibi nun'u kelimenin aslından kabul ederek zahiri bir fethayla nasbetmiş Şayet bu şekilde amel edilmezse nu'nun hazf edilmesi gerekir. Çünkü izafet konumunda gelen tensiye ve cem-i müzekker nun'u, müfred isimde tenvinin hazf edilmesi gibi hazf edilir.

Söyleyen: Samme b. Abdillâh el Kuşeyrî.⁸⁰

10. وَمَاذَا تَبْتَغِ الشَّعْرَاءَ مَنَى وَقَدْ جَاوَزْتَ حَدَّ الْأَرْبَعِينَ

Anlam: “Kırkımı geçtiğim halde şairler benden ne isterler?”

Şâhid: Burada cemi müzekkere mülhak olan أَرْبَعِينَ kelimesi ن un kesresiyle müfred isim gibi zahiren i'rab edilmiştir.

Söyleyen: Suhaym b. Vesil er-Riyahî.⁸¹

11. عَلَى أُحُوذَيْنِ اسْتَقَلَّتْ عَشِيَّةٌ فَمَا هِيَ إِلَّا لَمَحَةٌ وَتَغِيبُ

Anlam: “Akşam üstü hafif kanatları üstünde uçup gitti. O sadece bir an görünür ve kaybolur.”

Şâhid: Burada أُحُوذَيْنِ kelimesi عَلَى harfi cerriyle mecrur olmuş. Kelime tensiye olduğu için cer alameti de kesre yerine ya dır. Tesniye ve onun mülhaklarının nun'unun kesreli olması gerekiyor. أُحُوذَيْنِ de fethalı olarak gelmiştir. Bu ise Beni Esed lehçesidir.⁸²

Söyleyen: Humeyd b. Sevr el-Hilâlî.⁸³

12. أَعْرِفْ مِنْهَا الْأَنْفَ وَالْعَيْنَانَا وَمَنْخَرَانِ أَشْبَهَا طَبِيئَانَا

Anlam: “Onun gerdanını ve gözlerini bilirim. Ceylana benzeyen burnunu da.”

⁷⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 34

⁸⁰ Celalüddin b. Abdurrahman es-Süyûtî, *el-Behcetü'l-Mardiyye fî şerhi'l-Elfiyye* (Tahkik eden; Ahmed İbrahim Muhammed Ali), Beyrut 1421/2000, 81-82.

⁸¹ es-Süyûtî *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 82.

⁸² es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 83.

⁸³ es-Sabbân, *a.g.e.*, 90.

Şâhid: Önceki beyitte olduğu gibi, طيبانا ve العينان kelimelerindeki tensiye nun ları fethalı geldi, sonlarının elifli olmasına rağmen tesniye nun larının fethalı oluşu önceki beyitteki ى lı olması sınırlamasına bir itiraz teşkil etmektedir. Bu zaruret olmayıp Beni Haris, Kinane, Benu Anber, Benu Hecim kabilelerine ait bir lehçedir ve onlar makabli fetha olduğunda ى yı elife çevirirler. Bazı nahivciler ise طيبانا kelimesinin tensiye olmayıp bir özel isim olduğunu ve bu sebeple de şâhide konu olmayacağı görüşündedirler.⁸⁴

Söyleyen: Ru'be b. 'Accâc.⁸⁵

يا أبتا أرقتى الفدان فالنوم لاتألفه العينان 13

Anlam: “Ey baba pireler uykumu kaçırdı. Göz uykuya alışmıyor”

Şâhid: Elif ten sonra gelen tensiye nun'u damme yapılmıştır. Bu bazı Arap kavimlerinde kısaltma amaçlı yapılır. Bunlar tensiye elifini zorunlu tutar ve onu zahir harekeli bir nun ile i'rab ederler. عينا burada fâildir, nun üzerindeki zahiri damme ile merfudur.⁸⁶

Söleyen: Ru'be.⁸⁷

تنورتها من أذرع وأهلها بيثرب أدنا دارها نظر عالى 14.

Anlam: “Ezri'at'tan ona baktım. Onun ailesi isen yakın evi uzak bir bakış mesafesi olan Yesrib'dedir.”

Beyitteteki أذرع kelimesi üç şekilde değerlendirilir.

1. Kendisiyle bir kişi ya da bir isim isimlendirilirse munsarîf olur ve cemi müzekkerdeki nun' un karşılığı olan tenvinli kesre ile i'rab edilir.

2. Alemiyyet ve müenneslik olduğundan dolayı gayrı munsarîf kabul edilerek tenvinsiz kesre ile i'rab edilir. Bu ise müennese alem olduğundandır. Müzekkere alem olduğunda ise tenvinli gelir.

⁸⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 84; Hekimoğlu, *a.g.e*, 7.

⁸⁵ es-Süyûtî, *a.g.e* Ahmed İbrahîm, 83.

⁸⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 84.

⁸⁷ es-Sabbân, *a.g.e*, 91.

3.Lafzen ve manen müennese alem olduğu kabul edilerek tenvinsiz ve kesrenin yerine fetha ile cer yapılır.

Söyleyen: İmru'l-Kays b. Hucûr.⁸⁸

15. رأيت الوليد بن يزيد مباركا شديدا بأعباء الخلافة كاهله

Anlam: “Velîd b. Yezîd’i mübarek ve halifeliğin sorumluluğunu taşımada onu arzulu gördüm.”

Şâhid: Burada يزيد kelimesi يفعل vezninde geldiği halde başına elif geldiği için gayri munsarîf olarak i’rab edilmemiş ibn kelimesinin muzafun ileyh i olarak zahiri bir kesra ile cer konumunda kullanılmıştır. يزيد kelimesi hem fiil vezninde geldiği için ve hem de alem isim olduğu için gayri munsarîflık özelliklerini içermektedir. Ancak يزيد isminin izafet terkinde gelmesi ve başına elif lam alması ve bunun gibi ismin özelliklerinin ağır basmasından dolayı isim olarak değerlendirilir, sadece fiil vezninde gelmiş olması onu gayri munsarîf olarak değerlendirmek için yeterli bir sebep değildir.

Söyleyen: İbn Miyad.⁸⁹

16. أبيت أسرى وتبيتي تدلكى وجهك بالعنبر والمسك الذكى

Anlam: “Ben (sokaklarda) gezerek geceliyorum. Sen ise yüzünü temiz anber ve misk ile makyajlayarak geceliyorsun.”

Şâhid: تبيتي kelimesin e’ali hamseden olan fiili muzaridir nasb ve cezm edici herhangi bir edat olmadığı halde, zarureten dolayı nun harfi hâzî edilmiştir. Çünkü kelimenin aslı تبيتين dir. تدلكى kelimesi de böyledir.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁹⁰

⁸⁸ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahîm, 85-86; Hekimoğlu, a.g.e, 8.

⁸⁹ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahîm, 86

⁹⁰ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahîm, 87.

3.2.3. NEKRA VE MARİFE

Bilinen ve belirli bir şeyi gösteren, genellikle başında ‘harfî tarif’ bulunan isimlere marife, buna karşılık, bilinen ve belirli bir şeyi göstermeyen, genellikle sonunda tenvin adını verdiğimiz simgelerin bulunduğu isimlere ise nekra adı verilir. Özel isimler (Alem), zamirler, işaret isimleri, ism-i mevsuller, marife bir isme muzaf olan kelimeler marifedirler.⁹¹

وما علينا إذا ما كنت جارتنا ألا يجاورنا إلاك ديّارا 17.

Anlam: “Sen bize komşu olduktan sonra, senden başkasının bize komşu olmaması bizi üzmez.”

Şâhid: Muttasıl zamir kural gereği başta ve illa ile birlikte kullanılmaz. Ancak zarurettten dolayı bazen kuraldışı olarak gelir. Burada şair zarurettten dolayı muttasıl zamir olanك (kaf)yi şaz olarak illa dan sonra kullanmıştır. Halbuki الأيّاك yerine إلاك şeklinde munfasıl zamirle kullanmalıydı.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁹²

لوجهك فى الإحسان بسط وبهجة أنالهماه قفو أكرم والد 18.

Anlam: “Senin yüzünde güleryüzlülük ve güzel vardır. Kerem sahibi babaya tabi olmak, ona bu ikisini kazandırmıştır.”

Şâhid. İki zamir eşit durumda oldukları zaman örneğin her ikisi de ğaib oldukları zaman ikincisinin munfasıl olması gerekmektedir. Ancak bazen iki zamir ğaib olduğu halde fasıl olmadan da yan yana gelebilmektedirler أنالهماه daki örnekte olduğu gibi burada zamirlerden biri tensiye diğeri de müfred olduğu için bu durum mümkün olmuştur.⁹³

Söyleyen: Bilinmiyor.⁹⁴

⁹¹ Arapça Dilbilgisi, 127-128.

⁹² es-Süyûtî, a.g.e, 43; Hekimoğlu, a.g.e, 9

⁹³ es-Süyûtî, a.g.e, 49; es-Sabbân, 121.

⁹⁴ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahîm, 93.

19. بالبائع الوارث الأموات قد ضمنت إياهم الأرض في دهر الدّهارير

Anlam: “Ölüleri diriltten ve geçmiş zamanda toprağın bedenlerini içine aldığı ölülerin arkada bıraktıklarının varisine(Allah’a)yemin olsun.”⁹⁵

Şâhid: Bu beyitte muttasıl zamir kullanılması gereken ضمنت أيهم cümlesinde munfasıl zamir kullanılmıştır. Halbuki ضمنتهم şeklinde muttasıl zamir kullanılmalıydı. Bu uygulama şiire has bir durumdur nesirde kullanılmaz.

Söyleyen: Farazdak.⁹⁶

20. عددت قومي كعديد الطّيس إذ ذهب القوم الكرام ليسى

Anlam: “Kavmimi kum taneleri gibi saydım. Benden hariç cömert kavmimin gittiğini gördüm.”

Şâhid: Beyitte şair ليس fiili ile mütekellim (ي harfi arasına vikâye nûnunu getirmemiştir.

1. ليس nin haberi Muttasıl zamir olarak gelmiştir. Nahiv alimlerinin çoğunluğuna göre bunun munfasıl zamir olarak gelmesi gerekirdi. Ayn ليس أي ki gibi olması gerekirdi.

2. ليس ye ى mütekellimin bitştirilmesiyle beraber nun'u vikaye hazf edilmiştir. Nahivcilerin çoğunluğuna göre bu caiz değildir. ليسى olarak gelmeliydi. Savunanlar ise ليس i غير ye benzetmişlerdir.⁹⁷

Söyleyen: Ru'be.⁹⁸

21. كمنيت جابر إذ قال ليتى أصادفه وأفقد جلّ مالى

Anlam: “Cabirin: Keşke ona rastlasam da malımın çoğunu kaybetsem, değişindeki temennisi gibi.”

⁹⁵ Hekimoğlu, *a.g.e*, 10.

⁹⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 94

⁹⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 95.

⁹⁸ es-Sabbân, 122.

Şahid: Şiirin zaruretiden dolayı fiile benzeyen ليت ye nun'u vikaye olmaksızın mütakellim ي sı bitıştırılmıştır. Oysa mütakellim ى sı fiillere vikaye nun ile bitişir. Beyitte de nunlu olarak gelmeliydi. Vikayesiz gelişte ليت nin isme benzetilmesinden kaynaklanmaktadır. Nahiv alimlerinden Sibeveyh de şiir zarureti dışında ليت ye nun'u vikaye olmaksızın mütakellim ى sının bitıştırılmasını caiz görmemiştir.⁹⁹

Söyleyen: Zeyd el-Hayl.¹⁰⁰

22. فقلت أغيراني القدوم لعلني أخطّ بها قبراً لأبيض ماجد

Anlam: “Dedim ki bana yontma aletini ödünç verin. Belki onunla keskin kılıç için bir kabir açarım.”

Şâhid: Beyitteki لعل vikaye nun'u ile kullanılmıştır. Bu fiile benzediği gerekçesinden hareketledir ve nadiren bu şekilde nunlu olur. Meşhur olan görüşe göre nun kullanılmamalıdır.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁰¹

23. وإنّي على ليلى لزار وإننى على ذاك فيما بيننا مستمها

Anlam: “Leyla’ya kızgın olduğum halde, aramızdaki aşk devam edecek.”

إنّ de nun'u vikaye hazf edilmiş وإننى de ise hazf edilmemiştir. Bu durum ve benzerlerinde nun'u vikayenin hem hazfının hem de cehrinin mümkün olduğunu göstermektedir.

Söyleyen: Kays b. Milvah.¹⁰²

24. أيها السائل عنهم و عني لست من قيس ولا قيس منى

⁹⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 95; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 12.

¹⁰⁰ Dr.İmil Bedi'Yakub, *el-Mu'cemü'l-Mufasssal fi şevahidi'n-Nahvi's-Şi'riyye*, Beyrut, 1420/1999, II, 756.

¹⁰¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 96; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 12; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 249.

¹⁰² es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 96.

Anlam: “Ey onlardan ve benden isteyen dilenci(Bilesinki)ne ben Kays (oğulların) danım ne Kays (oğulları) bendendir.”

Şâhid: Mütellim ya'sına vikaye nun'uyla bitişmesi gereken cer harfleri' عن ve من , zorunluluktan dolayı beyitte şaz olarak vikaye nun'u olmaksızın kullanılmıştır. Bu tür hazf Sibeveyhe göre zorunludur. ¹⁰³

Söyleyen: Bilinmiyor. ¹⁰⁴

25. فى فتية جعلوا للصليب الهم حاشاى إئى مسلم معذور

Anlam: “Gençler içerisinde kendisine haçı ilah edinen niceleri olduğu halde, haşa, ben sünnet olmuş bir müslümanım.”

Şâhid: حاشا kelimesi nun'u vikaye olmaksızın ya'ı mütellime bitişmiştir. Çünkü sonu harfu hecadan elif le biten حاشا kelimesi kendisine ya'ı mütellim bitiştiği zaman nun'u vikaye ona ilhak olmaz. ¹⁰⁵

Söyleyen: Ukayşir el-Esedî. ¹⁰⁶

26. قدنى من نصر الخبيبين قدى ليس الإمام بالشحيح الملحد

Anlam: “İki Hubeyb'in yardımı bana fazlasıyla yeter. Zira (O) imam haktan sapmış cimri değildir.”

Şâhid: قط ve قد harfleri çoğunlukla vikaye nun 'uyla birlikte mütellim ya'sına bitişirler. Beyitte قد birincide nun'lu ikincide ise nunsuz bitişti. Birinci şekli kurallı ikinci ise şazdır. Bazılarına göre ise şaz olmayıp az rastlanan kurallı bir kullanımdır. Her iki ihtimalde de ortak yön, bu durumun şiire has olduğu ve nesirde yersiz olacaktır.

Söyleyen: Humeyd b. Mâlik el-Erkâd. ¹⁰⁷

¹⁰³ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 97; Hekimoğlu, *a.g.e*, 13.

¹⁰⁴ M.Mufasssal, *a.g.e*, II, 1034

¹⁰⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 98.

¹⁰⁶ M.Mufasssal, *a.g.e*, I, 385.

¹⁰⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 98; Hekimoğlu, *a.g.e*, 13.

3.2.4. ALEM

Arapçada kişi, şehir, ülke v.s isimler marifedirler.

27. بَأَنَّ ذَا كَلْبٍ عَمْرًا خَيْرَهُمْ حَسْبًا بِيْطْنِ شَرِيَّانٍ يَعُوْى حَوْلَهُ الدَّنْبُ

Anlam: “(Şunu onlara ulaştır ki)onların soy yönünden en hayırlısı olan Ze’l-Kelb Amr, etrafında kurtların uluduğu Şiryan ‘ın ortasında yatmaktadır.”

Şâhid: Lakap özel isimle beraber zikredileceği zaman isimden sonra gelmesi gerekir. Çünkü isim zatın bizatihi kendisine işaret eder. Lakap ise şahsının yanında onun ayırt edici bir özelliğine işaret eder Dolayısıyla önce zikredilmesi isme ihtiyaç duyurmaz. Çünkü lakap ifade ve tanıtım açısından isimden daha geniştir Ancak beyitte ذَا كَلْبٍ lakabı özel isim olan عمرو dan önce gelmiştir. Bu az rastlanılan bir kullanımdır.

Söyleyen: Cerîr b.Atiyye.¹⁰⁸

3.2.5. İSM-İ İŞARET

İşaret ismi, “şu, bu” gibi işaret etmek ve göstermek için kullanılan isimlerdir. İşaret isimlerinin müzekker, müennes, tesniye ve cemi olmaları işaret edilen kelimeye bağlıdır. Bu kelimeye ‘müşârun ileyh’ denir.¹⁰⁹

28. رَأَيْتُ بَنِي غَبْرَاءَ لَا يَنْكُرُونَنِي وَلَا أَهْلَ هَٰذَاكَ الطَّرَافِ الْمَمْدَدِ

Anlam: “Açlıktan toprağa yapışmış Benu Ğabra’ ve uzayıp giden şu deri çadırların sakinlerinin beni reddetmediğini gördüm.”

Şâhid: هَٰذَاكَ kelimesinde tenbih harfi olan هَا işaretimsi olan ذَا ile beraber kullanılmıştır. İsmi İşaretten önce tenbih harfi olan هَا gelirse sonuna ك bitişebilir. Fakat ذَا ile ك arasına ل ‘ın girmesi caiz olmaz ve هَٰذَاكَ denilemez. Bu sebeple kurala uygun olarak هَٰذَاكَ şeklinde kullanılmıştır.

¹⁰⁸ es-Sabbân, *a.g.e*, 129; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 101; Hekimoğlu, *a.g.e*, 14.

¹⁰⁹ Bekir Topaloğlu, Hayrettin Karaman, *Sarf-Nahiv Kitabı Arapça Dilbilgisi*, Nesil Yayınları, İstanbul 1989, 124.

Söyleyen: Tarafa.¹¹⁰

3.2.6. İSM-İ MEVSUL

Manası kendisinden sonra gelen cümle ile açıklanan ve bu cümleyi başka bir cümleye bağlayan kelimedir. Bağlanan cümlede ism-i mevsüle aid bir zamir bulunur. Aid zamiri bazen açık bazen de gizli olabilir. İsm-i mevsülden sonra gelen cümleye sıla cümlesi denir.¹¹¹

أَبْنَىٰ كَلِيبَ إِنْ عَمِيَ اللَّذَا قَتَلَ الْمُلُوكَ وَفَكَكَ الْأَغْلَالِ 29.

Anlam: “Ey Kuleyb oğulları Öyle iki amcam var ki melikleri öldürür ve (mahpusların) kelepçelerini çözerler.”

Şâhid: اللَّذَا kelimesi merfu konumda gelmiş tensiye nun’u hazf edilmiş. Bu beyitte إِنْ nin haberidir.

Söyleyen: el-Ahtal et-Tağlibi

هُمَا اللَّتَا لَوْ وَلَدَتْ تَمِيمَ لَقِيلَ فخر لَهُم صَمِيمٌ 30.

Anlam: “Öyle iki kız ki, eğer temim kabilesi onları doğurmuş olsaydı, samimi bir şekilde onlara övgüler denilecekti (yağdırılacaktı).”

Şâhid: Yine bir önceki beyitte olduğu gibi اللَّتَا kelimesi merfu olarak gelmiş ve tensiye nun’u hazf edilmiştir. Aynı zamanda اللَّتَا kelimesi mübtada olan هُما munfasıl zamirinin haberidir.

Söyleyen: el-Ahtal et-Tağlîbî.¹¹²

وَتَبْلَى الْأَلَى يَسْتَلْتُمُونَ عَلَى الْأَلَى تَرَاهُنَّ يَوْمَ الرَّوْعِ كَالْحَدِيدِ الْقَبْلِ 31.

¹¹⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 105; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 15.

¹¹¹ Sarf- Nahiv, *a.g.e.*, 124.

¹¹² es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 108.

Anlam: “O (Ölüm), korku gününde şaşı çaylaklar gibi (seri ve atılgan) gördüğün atlar üstüne binen zırh giymiş yiğitleri de yok eder.”

Şâhid: الَّذِينَ genellikle الألى anlamında olup çoğunlukla, akil cemi müzekker varlıklar için, nadiren de ğayri akil olan cemi müennesler için kullanılır. Bu beyitte her iki şekilde de kullanılmıştır.

Söyleyen: Ebû Zueyb el-Huzelî. ¹¹³

32. نحن اللذون صَبَّحُوا الصَّبَّاحَا يوم النخيل غارة ملحاحا

Anlam: “Bizler Nuhayl gününde sabah erkende düşmana can yakıcı hücumu edenleriz.”

Şâhid: اللذون kelimesi ref konumunda geldiği için vav getirilmiştir. Bazı alimler bu ismi mevsulun mu’rab olduğunu bu yüzden nasb ve cer konumunda da vav yerine ya getirildiğini iddia ederler. Karşıt görüşte olan nahivciler ise onun mebni olduğunu sadece sureten mu’rab olduğunu aslında vav ve ya üzerine mebni olduğunu söylerler.

Söyleyen: Ru’be. ¹¹⁴

33. فما أبأونا بأمنٍ منه علينا اللاء قد مهدوا الحجورا

Anlam: “Kucaklarını bize beşik eden babalarımız bize O’ndan daha lütüfkar değildir.”

Şâhid: اللتى nin cemisi olan اللاء çoğunlukla cemi müennes bazen de cemi müzekker için kullanılır. Nitekim beyitte اللاء قد مهدوا cümlesinde cemi müzekker için kullanılmıştır. Çünkü اللاء kelimesine sıfat olarak kullanılmıştır.

Söyleyen: Abbâs b. el-Ahnef . ¹¹⁵

34. أسرب القطا هل من يعير جناحه لعلّى إلى من قد هويت أطير

¹¹³ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 109; Hekimoğlu, *a.g.e*, 16.

¹¹⁴ es-Sabbân, *a.g.e*, 149; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 109-110; Hekimoğlu, *a.g.e*, 17.

¹¹⁵ es-Süyûtî, Ahmed İbrahîm, 110.

Anlam: “Ey keklik sürüsü! İçinizden arzuladığıma uçabilmem için bana kanadını ödünç olarak verebilecek olan var mıdır?”

Şâhid: Normalde من akiller için kullanıldığı halde burada ğayri akiller için kullanılmıştır.

Söyleyen: Abbâs b. el-Ahnef. ¹¹⁶

35. فَإِنَّ الْمَاءَ مَاءَ أَبِي وَجَدِّي وَبِئْرِي ذُو حَفْرَتِ وَ ذُو طَوَيْتِ

Anlam: “Muhakkak ki kazdığım ve ördüğüm kuyumun suyu babamın ve dedemin suyudur.”

Şâhid: ذو kelimesi الَّتِي nin yerine ismi mevsul olarak kullanılmıştır.

Söyleyen: Sinân b.Fehl. ¹¹⁷

36. فإِذَا كَرَامَ مُوسِرُونَ لِقَيْتِهِمْ فَحَسْبِي مَنْ ذِي عِنْدَهُمْ مَا كَفَانِيَا

Anlam: “Kendileriyle karşılaştığım zengin ve şerefli insanlar varsada Onların yanındakilerden ise kendi yanımdakilerle yetinirim.”

Şâhid: Bu ibarede ذِي الَّذِي manasında ismi mevsuldur.

Söyleyen: Manzur b.Sahim. ¹¹⁸

37. جَمَعْتُهُمْ مِنْ أُنَيْقِ مَوَارِقِ ذَوَاتِ يَنْهَضْنَ بِغَيْرِ سَائِقِ

Anlam: “Hiçbir yönlendirici olmaksızın hareket eden hızlı develerden onları topladım.”

Şâhid: ذَوَاتِ اللّوَاتِي manasında ismi mevsul olarak getirilmiştir. Damme üzerine mebnidir. Sıla cümlesi de يَنْهَضْنَ بِغَيْرِ سَائِقِ cümlesidir.

Söyleyen: Ferra‘. ¹¹⁹

¹¹⁶ es-Sabbân, *a.g.e*, 151; es-Süyûtî, *a.g.e*, 65

¹¹⁷ es-Sabbân, *a.g.e*, 158; es-Süyûtî, *a.g.e*, 66.

¹¹⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 112.

أَلَا تَسْأَلَانِ الْمَرْءَ مَاذَا يَحَاوِلُ أَنْحَبَ فَيَقْضِي أَمْ ضَلَالٌ وَبَاطِلٌ 38.

Anlam: “Sormaz mısınız adama çabası niye, verilmiş bir sözü mü var yoksa (çabası) boşuna ve beyhude mi?”

Şâhid: الذّي ذا , كما ذا يحاول Şâhid: manasında ismi mevsuldur.

Söyleyen: Lebîd b.Rabiâ. ¹²⁰

عَدَسٌ مَا لِعَبَادٍ عَلَيْكَ إِمَارَةٌ أَمَنْتَ وَهَذَا تَحْمِلِينَ طَلِيقٌ 39

Anlam: “Yürü Abbadın (artık) senin üzerinde bir hükümrancılığı yoktur. Sen ve sorumluluğunu taşıdığın kişi serbestsiniz.”

Şâhid: Kûfe ekolüne göre هذا da ki ذا ismi mevsuldür ve mübtedadır. ما veya من istifhamlarının ismi mevsule takdim olunduğu gibi tenbih edatının da takdiminde bir mani yoktur. Basralılara göre ise ismi işaretir.

Söyleyen: Yezîd b.Muferrağ. ¹²¹

فَوَا اللَّهَ مَا نَلْتَمُ وَلَا نَيْلٌ مِنْكُمْ بِمَعْتَدِلٍ وَفَقْ وَلَا مَتَقَارِبٌ 40.

Anlam: “Allaha yemin olsun elde ettiğiniz şeyler elde edemediğinize yeterli derecede denk olmadığı gibi yakın da değildir.”

Şâhid: Burada mübteda oluşsun diye zarureten dolayı ismi mevsul takdir edilmiştir.

Söyleyen: Abdullâh b.Ravâha. ¹²²

مَا أَنْتَ بِالْحَكَمِ التَّرْضِي حُكُومَتَهُ وَلَا الْأَصِيلَ وَلَا ذِي الرَّأْيِ وَالْجَدَلِ 41.

Anlam: “Sen Hükümüne razı olunan hakem değilsin. Ve sen ne asilsin ne de görüş ve mücadele sahibisin.”

¹¹⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 113.

¹²⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 114.

¹²¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 114; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II. 600.

¹²² es-Süyûtî, *a.g.e.*, 68; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 110.

Şâhid: Sarih sıfata (ismi-i fâil, ismi mef'ul)bitişmesi gerekli olan elif lam beyitte fiili, muzari fiil مَترَضَى olan fiil cümlesine mevsul oldu. Cumhura göre bu durum şazdır ve şiire has bir zarurettir.

Söyleyen: Farazdak.¹²³

42. من القوم الرسول الله منهم لهم دانت رقاب بني معدّ

Anlam: “(Ben) Allahın elçisinin kendilerinden olduğu kavimdenim. Onlara Bennü Ma’dın da boyunları eğilmiştir.”

Şâhid. Burda mübteda ve haberden oluşan isim cümlesinin başına elif lam takısı mevsul olmuştur bu durum şazdır.¹²⁴

Söyleyen: Bilinmiyor.¹²⁵

43. من يعن بالحمد لم ينطق بما سفه ولا عن سبيل المجد والكرم

Anlam: “Her kim hayırla anılmak istiyorsa lüzumsuz konuşmasın yumuşaklık ve cömertlik yollarından ayırmasın.”

Şâhid: بما سفه Sıla cümlesindeki ismi mevsulun aid zamiri uzun olmamasına rağmen hazf edilmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹²⁶

44. فأطعمته من لحمها وسنامها شواء وخير الخير ما كان عاجله

Anlam: “Ciğerinden ve sırt etinden bize kebab olarak yedirdi. İyiliğin en iyisi acele yapılındır.”

Şâhid: ما كان عاجله kelimesindeki ef'alı nakısa'nın haberi mahzuftur. Oda ما 'u dur. ما كانه عاجله Aslı de gizli olan zamirdir.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹²⁷

¹²³ es-Süyûtî, *a.g.e*, 69; Hekimoğlu, *a.g.e*, 18.

¹²⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 116.

¹²⁵ M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 262.

¹²⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 118; M. Mufasssal, *a.g.e*, II, 926.

ماالله موليك فضل فاحمدنه به فما لدى غيره نفع ولا ضرر 45.

Anlam: “Allahın sana bahşettiği şeyler bir lutuftur bundan dolayı ona şükret. Çünkü ondan başkasının yanında ne fayda nede zarar vardır.”

Şâhid: Aid zamiri muttasıl zamir olur ve ve bir fiil tarafından mef’ul konumunda nasb edilirse çoğunlukla hazfedilir. Bu amil fiil olmayıp vasıf (ism-i fâil vb.) olursa ال ‘e sıla olmaması şartıyla aid zamiri hazfedilir. Nitekim beyitte مولی ism-i fâilinden sonra gelen aid zamiri hazfedilmiştir. Bu uygulama ise azdır. Takdiri ise مولیکه dur.

Söyleyen: Bilinmiyor.

3.2.7. EDATLA MA’RİFELİK

ولقد جنبتك أكمؤا وعساقلا ولقد نهيتك عن بنات الأوبر 46.

Anlam: “Andolsun ki, senin için yer elması ve mantar topladım. Ve seni Benat-ı Evber (denilen mantar)i yemekten alıkoydum.”

Şâhid: İsme devamlı bitişmesi gerekmeyen zaid ال bazen zaruret gereği özel isme (alem) bitişir. Nitekim beyitte, bir tür mantarın adı olan بنات الأوبر özel isim olmasına rağmen ال ‘li kullanılmıştır. Şiirin zaruretiinden dolayı kullanılmıştır aslı بنات أوبر dir.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹²⁸

رأيتك لما أن عرفت وجوهنا صددت وطبت النفس (يا قيس) عن عمرو 47.

Anlam: “Yüzlerimizi tanıdığında seni gördüm. Ey Kays! Bizden yüz çevirdin ‘Amr’ı terk ettin.”

Şâhid. ال ‘ın zarurettiinden bitiştiği yerlerden biri de temyizdir. Bu temyizin nekre olması gerektiği görüşünü savunan Basralılara göre zarurettiinden dolayı ortaya çıkan bir durumdur. Kufelilere göre temyiz marifede olabilir nekrada olabilir.

¹²⁷ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 73.

¹²⁸ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 77; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 20.

Söyleyen: Reşid b.Şihâb el Yeşkûrî. ¹²⁹

3.2.8. MÜBTEDA

Mübteda kendisine bir hüküm yüklenen mücerred isimdir. Mübteda marife olur ve haberden önce gelir. Mübteda bazen nekra da olabilir. Böyle olunca da ya umumi ya da hususi bir mana ifade etmesi gerekir. Genel olarak mübteda, haberden önce geldiği halde bazı durumlarda bu durum değişebilir. ¹³⁰

48. خليلي ما وا ف بعهدي أنتما إذا لم تكونا لي على من أقطع

Anlam: “İlişkimi kestiğim kişiye karşı benden yana olmazsanız bana verdiğiniz sözü yerine getirmiş olmazsınız.”

Şâhid: ما وا ف cümlesinde wa f İsm-i fâildir nefî edatı olan ma edatıyla beraber gelmiştir. أنتما da wa f kelimesinin fâilidir. Haberin yerine geçmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ¹³¹

49. لك العزان مولاك عز وإن يهن فأنت لدي بحبوة الهون كائن

Anlam: “Sana yardıma koşan güçlü ise sende güçlüsün. Eğer zayıf ise aşağılığın tam ortasındasın.”

Şâhid: Haber zarf veya car-mecrur olursa, her ikiside bir müteallıka muhtaçtırlar. Bu müteallıkın الكون العام olması halinde cumhura göre hazfedilmesi vaciptir. Fakat İbn Cinni’ye göre hazf edilmeyip açıklanması caizdir. Nitekim beyitte umum olmasına rağmen zikredilmiştir. Bu İbn Cinniye destekler bir delil olsa da cumhura göre şazdır ve şiir zaruretindendir.

Şöyleyen: Nabîğa ez-Zubyânî. ¹³²

50. سرينا ونجم قد أضاء فمذ بدا محياك أخفى ضوءه كل شارق

¹²⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 122.

¹³⁰ Sarf-Nahiv, *a.g.e.*, 153.

¹³¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 122-126; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 529.

¹³² es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 129; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 25-25.

Anlam: “Yıldızlar ışık saçarken yürüdük. Yüzün gözüktüğünde ise onun aydınlığı bütün ışık saçanların parlaklığını örttü.”

Şâhid: Beyitte نجم kendisinden önce vav’ı haliye geldiğinden nekra olmasına rağmen mübtedadır.

Söyleyen: Bilinmiyor. ¹³³

بنونا بنو أبنائنا وبنائنا بنوهم أبناء الرجال الأبعد. 51.

Anlam: “Oğullarımızın oğulları bizim oğullarımızdır. Kızlarımıza gelince, onların oğulları başka adamların oğullarıdır.”

Şâhid: Haberin mübtedadadan sonra gelmesinin gerekli olduğu yerlerden birisi de: Her ikisinin de nekra veya marife olması ve hangisinin mübteda olduğunu belirten bir karinenin olmadığı durumdur. Eğer işaret varsa haberin önce gelmesi caizdir. Nitekim beyitte بنونا بنو أبنائنا cümlesinde haber olan بنونا önce gelmiştir. Oysa hem mübteda hem de haber zamire müzaf olarak ve her ikisi de marifedir. Burada mübtedayı haberden ayıran ve haberin önce geldiğinin belirleyicisi anlam kaynaklı manevi bir karinedir.

Söyleyen: Farazdak. ¹³⁴

فيا ربّ هل إلّا بك النصير ترجى عليهم وهل إلّا عليك المعول 52.

Anlam: “Ey Rabbim O (düşmanlara) Karşı ancak senden yardım istenir. Ve güvende ancak sanadır.”

Şâhid: Haber الّا veya إلهام ile mahsur olduğunda mübtedadadan sonra gelmesi gerekir. Fakat bazen bunun aksi görülebilir. Nitekim الّا عليك المعول cümlesinde haber olan الّا عليك ile mahsur olmasına rağmen şaz olarak mübtedadadan önce gelmiştir.

Söyleyen: Kumeýt b.Zeyd el-Esedî. ¹³⁵

تمنوا لي موت الذي يشعب الفتى وكلّ امرئ والموت يلتقيان 53.

¹³³ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 130.

¹³⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 131; Hekimoğlu, *a.g.e*, 29; M, Mufasssal, I, 260.

¹³⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 131; Hekimoğlu, *a.g.e*, 30; M, Mufasssal, II, 720.

Anlam: “Genç (İnsanı) doymadan hayattan ayıran ölümü benim için de isteyin. Nede olsa her insan ölümle karşılaşacak.”

Şâhid: *وكلّ امرئ والموت يلتقيان* cümlesinde bulunan *يلتقيان* haber olarak gelmiştir; çünkü cümlede bulunan : *و* Vavı Maiye değildir. Şayet musahabe ve iktiran bildiren *و* olmuş olsa haberin hazfı vacib olmuş olurdu.

Söyleyen: Farazdak. ¹³⁶

54. *من يك ذا بتّ فهذا بتّي* *مقيظ مصيّف مشّتي*

Anlam: “Kim ipek taylesan sahibi ise işte bu da benim sıcaktan, yazlık ve kışlık taylesanımdır.”

Şâhid: Atıf yapılmaksızın bir mübtedanın müteaddid haberinin olması konusunda nahivcilerin görüş birliği yoktur. Bazıları sıfatın tekrarlanmasını gerekçe göstererek bunun kurallara uygun olduğunu savunurken, bazıları da tekrarlanan haberlerin tek bir haber anlamında olmaları halinde bunun olabileceğini, aksi halde atıf halde atıf yapılması gerektiğini söylerler. Fakat bu görüş nahivcilerin çoğunluğu tarafından kabul görmemiştir. Nitekim beyitte mübteda olan *هذا* in peşine ve atıfsız olarak ayrı ayrı dört tane haberi zikredilmiştir. Onlar da *بتّي* *مقيظ*, *مصيّف*, *مشّتي* ‘dır ve zahir harekeyle merfudurlar.

Söyleyen: Rube b. el-’Accâc. ¹³⁷

3.2.9 *مَكْن* VE BENZERLERİ

Bu isimler başlarına geldikleri isim cümlelerinin mübtedasını olduğu gibi merfu bırakıp haberini mansub yaparlar. İsim cümlesinin ikinci ögesinde meydana getirdikleri bu değişiklik nedeniyle bu fiillere aynı zamanda nevasih adı da verilir.

Bu grub fiillere verilen bir başka ad da nakıs fiillerdir. Çünkü işlev itibarıyla eksik fiillerdir. Zira sıradan bir fiili fail ve mef’ul takib etmesi gerekirken söz konusu

¹³⁶ M. Mufasssal, *a.g.e*, II, 1028.

¹³⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 135; Hekimoğlu, *a.g.e*, 34.

fiilleri mübteda ve haber öğeleri izlemektedir. Bu durumda bu öğeler bağımsız birer öge olmaktan çıkıp كان'nin ismi كان'nin haberi adını alırlar.¹³⁸

ببذل وحلم ساد في قومه الفتى وكونك آياه عليك يسير 55.

Anlam: “Genç iyilik ve hoşgörüyle kavmine efendi olur. Böyle olman ise sana daha kolaydır.”

Şâhid: كان nin mastarı olan كون fiili gibi amel etmiştir. Buna göre ك zamiri onun ismi آياه zamiri de onun haberi olarak gelmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹³⁹

وما كلّ من يبدي البشاشة كائنا أخاك، اذا لم تلفه لك منجدا 56.

Anlam: “Her güler yüz gösteren, kara gününde sana yardımcı olduğunu görmediğinde senin kardeşin olmaz.”

Şâhid: beyitte ism-i fâil olan كان كائن gibi amel etmiş gizli zamir onun ismi أخاك de onun haberi olmuştur.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁴⁰

لا طيب للعيش ما دامت منغصة لذاته باتكار الموت والهزم 57.

Anlam: “Hayatın, ölümü ve yaşlılığı hatırlamakla zevkleri çekilmez olduğu sürece hayatın tadı yoktur.”

Şâhid: Bazı nahivciler ما دام 'nin haberinin isminden önce gelemeyeceğini iddia etmişlerdir. Fakat cumhurun görüşü bunun aksinedir. Zira beyitte ما دامت nakıs fiilinin haberi olan منغصة,ismi لذاته 'dan önce gelmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁴¹

سلي إن جهلت الناس عنا وعنهم فليس سواء عالم وجهول 58.

¹³⁸ Dil Bilgisi, a.g.e, 231.

¹³⁹ es-Süyûtî, a.g.e, 98; Hekimoğlu, a.g.e, 37; M.Mufasssal, I, 394.

¹⁴⁰ es-Süyûtî, a.g.e, 98; Hekimoğlu, a.g.e, 37; M.Mufasssal, I, 194.

¹⁴¹ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahîm, 138; Hekimoğlu, a.g.e, 38; M.Mufasssal, II, 927.

Anlam: “Biz ve onlar hakkında bilgin yoksa insanlara sor. Çünkü bilenle bilmeyen bir değildir.”

Şâhid: Burada ليس nin haberi olan سواء ismine عالم takdim etmiştir. Bu da hem şiirde hem de diğerlerinde caizdir.

Söyleyen: Semev’el b. ‘Adiya.¹⁴²

قنّافذ هذّاجون حول بيوتهم بما كان إيّاهم عطية عودا 59.

Anlam: “Onlar evleri etrafında titreyerek yürüyen kirpidirler. Bunun sebebi ise Atıyye’nin onları buna alıştırmış olmasıdır.”

Şâhid: Nakıs fiillerin haberlerinin mamullerinin isimlerinden önce gelmesi nahivciler arasında da ihtilaf konusudur. Basralılara göre bu caiz değildir Kûfelilelere göre ise beyitinde delaletiyle mutlak caizdir. Bu mamulun car-mecrur veya zarf olması durumunda önce gelmesi konusunda her iki ekol müttefiktirler. Beyitte كان ‘nin haberi olan عودا ‘nın mamülü olan إيّاهم isim olan عطية ‘dan önce gelmiştir. Bunun yanında aslında كان ‘de gizli bir şan zamiri vardır ve bu zamir onun ismidir. Sonra gelen isim ve haberden oluşan cümle ise bu gizli zaminin haberidir.

Söyleyen: Farazdak.¹⁴³

أنت تكون ماجد نبيل إذا تهبّ شمال بليل 60.

Anlam: “Ey oğlum sen ıslak kuzey rüzgarı estiğinde de şerefli ve asilsin.”

Şâhid: كان ‘nin zaid olabilmesinin şartlarından biri mazi kipinde olmasıdır. Muzari olarak zaid oluşu nadirdir. Nitekim bu beyitte أنت تكون ماجد cümlesinde muzari haliyle şaz olarak mübteda olan أنت ile heber olan ماجد arasına girmiştir. Mazi fiil mebni olduğundan dolayı harfe benzer. Bu benzerlik dolayısıyla zaid olmaktadır. Oysa muzari fiil mu’rebtir ve aslında bu mu’rebliği onun zaid olmasına engeldir.

Söyleyen: Fatıma bnt. Esed.¹⁴⁴

¹⁴² es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 138.

¹⁴³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 140; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 39

سراة بني بكرتساما على كان المسومة العربا. 61.

Anlam. “Ebû Bekr oğulları, nişanlı yağız atları üzerinde yükselirler.”

Şâhid: كان على كان المسومة deki car ve mecrur arasında zaittir. Hazfî halinde mananın değişmemesi كان ‘nin zaid olduğunun delilidir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ¹⁴⁵

لا يأمن الدهر ذو بغي ولو ملكا جنوده ضاق عنها السهل والجبل. 62.

Anlam: “Zülümkar dağ ve ovalar askerlerine dar gelen kral bile olsa zamana güvenmesin.”

Şâhid: كان ve لو cümlesinde كان şartiyeden sonra gelmesi gereken ismi hazf edilmiş haberi ise hazf edilmemiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ¹⁴⁶

أبا خراشة ، أما أنت ذا نفر فإن قومي تأكلهم الضبع. 63.

Anlam. “Ey Ebû Hurâşe, avane sahibi olduğun için (bana karşı kibirlenme)! Zira benim kavmimi sırtlan yemedi.”

Şâhid: Bazen كان illet anlamı olduğunda ان –i masdariye’den sonra getirilirse hazfedilir ve yerine ما getirilir. İsmi ve haberi ise haziften önceki şekliyle kalır. Beyitte ان كنت ذا نفر cümlesinin aslı أما أنت ذا نفر iken كان hazfedilip yerine ما getirilmiştir.

Söyleyen: Abbâs b.Mirdâs. ¹⁴⁷

3.2.10 YE BENZEŞENLER

لا, ما, ye benzeyen iki harf vardırki isim cümlesine onun gibi tesir ederler. ليس

¹⁴⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 141; Hekimoğlu, *a.g.e*, 41.

¹⁴⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 142.

¹⁴⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 142; M.Mufasssal, II, 678

¹⁴⁷ Hekimoğlu, *a.g.e*, 39; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 516

بنی غدانة ما إن أنتم ذهب ولا صريف ولكن أنتم الخرف 64.

Anlam: “Ey beni Ğadane Sizler ne altınsınız ne de mücevhersiniz sizler (olsa olsa) bunaksınız.”

Şâhid: ما : sümlesinde ما إن أنتم ذهب dan sonra إن edatı zaid olarak gelmiş ve ليس ‘nin ameli iptal olmuştur.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁴⁸

فكن لي شفيعا يوم لا ذو شفاعة بمغن فتिला عن سواد بن قارب 65.

Anlam: “(Ey Allah’ın elçisi) Sevad b. Karib’e tohumunun üzerindeki kılçıklar kadar bile fayda sağlayacak bir şefaathçinin bulunmayacağı günde benim şefaathçim ol.”

Şâhid. لا gibi ب geldiği zaid ب başına nin haberinin başına بماغن kelimesinde nin haberinin başına da zaid ب gelmiştir.

Söyleyen: Sevâd b. Karîb.¹⁴⁹

وإن مدت الأيدي الى الزّاد لم أكن بأعجلهم إذ أجشع القوم أعجل 66.

Anlam: “Eller (Aç insanlar) azığa uzanırsa ben onların en acelecisi olmam. Çünkü kavmin en aç gözlüsü en aceleci olanıdır.”

Şâhid. لم, ب de zaid olan بأعجلهم ‘nin haberine dahil olmuştur.

Söyleyen: Şanfara el-Ezdi.¹⁵⁰

تعزّ فلا شئ على الأرض باقيا ولا وزر ممّا قضى الله واقيا 67.

Anlam: “Sabırlı ol! Çünkü yeryüzündeki hiçbir şey baki değildir ve Allah’ın takdir ettiğinden de korunacak hiçbir sığınak yoktur.”

¹⁴⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, 106; M.Mufasssal, I, 569.

¹⁴⁹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 146

¹⁵⁰ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 147; Hekimoğlu, *a.g.e*, 45,

Şâhid: Bu iki cümlede de لا , ليس gibi amel etmiştir. İki yerde de لا'nın ismi de haberi de nekradır. Ebu'l-Hasan el Ahfeşe göre burada لا , ليس gibi amel etmemiştir. Ona göre لا'dan sonra mübteda ve haber gelmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁵¹

وَحَلَّتْ سَوَادَ الْقَلْبِ لَا أَنَا بَاغِيَا سِوَاهَا، وَلَا عَنْ حَبِّهَا مَتْرَاخِيَا. 68.

Anlam: “O, Kalbimim derinliklerine yerleşti. Ben artık ondan başkasını ne arzularım ne de sevgisinden vazgeçerim.”

Şâhid: Bir önceki beyitte لا , ليس gibi amel etmesi için isminin ve haberinin nekra olması şartının aksine bazen bu beyitte olduğu gibi, şaz olarak marife isimde de amel edebilir. Nitekim beyitte أَنَا'nın ismi olan أَنَا zamir olduğu için marifedir. Haberi de nekradır.

Söyleyen: Nâbiğa el-Ca'di.¹⁵²

مَنْ صَدَّ عَنْ نِيرَانِهَا فَأَنَا ابْنُ قَيْسٍ لِلَا بِرَاح. 69.

Anlam: “Kim ki onun ateşinden yüz çevirirse ben Kays'ın oğlu olarak ondan ayrılacak değilim.”

Şâhid: Burada لا بِرَاح deki لا , ليس gibi amel etmiştir. لا بِرَاح onun ismidir haberi hazfedilmiştir.

Söyleyen: Sa'd b. Mâlik.¹⁵³

أَنْ هُوَ مُسْتَوَلِيَا عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى أَوْعَفِ الْمَجَانِينِ. 70.

Anlam: “O, delilerin en zayıflarından başka hiç kimseye hakim olamaz.

Şâhid: أَن هُوَ مُسْتَوَلِيَا cümlesindeki لا , ليس gibi amel etmiştir. Munfasıl zamir olan هُو onun ismi مُسْتَوَلِيَا'de haberi olmuştur.”

¹⁵¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 147.

¹⁵² es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 147; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 47.

¹⁵³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 147.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁵⁴

3.2.11. EF'ALİ-MUKAREBE

Hususi manaları bulunan yardımcı bu fiiller mübteda ile haberin başına gelerek; birincisini isim adıyla merfu bırakır ikincisini haber adıyla merfu eder. Yaklaşma, ümid ve başlama olmak üzere üç farklı anlam ifade ederler.¹⁵⁵

أَكْثَرْتُ فِي الْعَذْلِ مَلْحًا دَائِمًا لَا تَكْثُرُنِ إِنِّي عَسَيْتُ صَائِمًا. 71.

Anlam: “Devamlı olarak ısrarla beni beni çok azarladın. Yeter! (çok azarlama) Çünkü ben susmak istiyorum.”

Şâhid: Beyitte صَائِمًا عَسَيْتُ cümlesinde ‘nun haberi olan صَائِمًا müfred isim olarak gelmiştir.

Söyleyen: Ru’be b. ‘Accâc.¹⁵⁶

عَسِيَ الْكَرْبُ الَّذِي أَمْسَيْتُ فِيهِ يَكُونُ وَرَاءَهُ فَرَجٌ قَرِيبٌ. 72.

Anlam: “Umarım ki içine düştüğüm sıkıntının hemen ardı ferah olur.”

Şâhid: cümlesindeki أَنْ ‘i mastariyeden mücerred olan muzari fiil haber olmuştur. Ki Sibeveyh ve Basralılara göre عَسِيَ ‘nın haberine göre çoğu zaman أَنْ bitişir.

Söyleyen Hudbe b.Haşram el-‘Uzri.¹⁵⁷

فَأَبْتُ إِلَيْهِمْ وَمَا كَذْتُ أَبَا وَكَمَ مِثْلَهَا فَأَرْقَتْهَا وَهِيَ تَصْفُرُ. 73.

Anlam: “Fehm kabilesine geri döndüm, neredeyse hiç dönmeyecektim. Ben onun gibi nice kabileyi bomboş kalmışken terk ettim.”

¹⁵⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm,149.

¹⁵⁵ Sarf-Nahiv, *a.g.e*, 171.

¹⁵⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm,150; Hekimoğlu, *a.g.e*, 49.

¹⁵⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 151; Hekimoğlu, *a.g.e*, 51; M. Mufassal, *a.g.e*, I, 89

Şâhid: وما كُذِّتْ أُنْبَا cümlesinde , كان, كاد gibi amel etmişti. İsmini ref' haberini de nasb etmiştir. Fakat burada kıyasa göre haberinin muzari fiilden oluşan bir fiil cümlesi olarak gelmesi gerekirken haber müfred bir isim olarak gelmiştir. Bu durum nadirdir.

Söyleyen: Teebbeta Şerrân. ¹⁵⁸

قد كاد من طول البلي أن يمصحا ربع عفاه الدهر طولا فامحي. 74.

Anlam: “Zaman uzadıkça evi çürütmüş, çürüme uzadıkça nerdeyse ev yerle bir olmak üzere.”

Şâhid: Şair burada كاد ‘ye haber olarak başında أن olan bir muzari fiil getirmiş.

Söyleyen: Ru’be b. ‘Accâc.

ولو سئل الناس التراب لأوشكوا إذا قيل هاتوا أن يملؤ ويمنعوا. 75.

Anlam: “İnsanlardan (bir avuç) toprak istenip de ‘Hadi getirin dendiğinde canları sıkılır gibi olur ve vermekten kaçınırlar.”

Şâhid:1. Burada أوشك ‘nin mazi olarak getirilişi bu fiilin ancak muzari kipinin kullanabileceğini iddia eden Esmâ’i’ye bir cevaptır.

2. Başında أن olan أن يملؤ, muzari fiili أوشك ‘nin haberi olarak gelmiştir. Genellikle böyle gelir. es-Süyûtî de şâhidi bu görüşe delil olarak getirmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ¹⁵⁹

يوشك من فرّ من منيّه في بعض غرّاته يوافقها. 76.

Anlam: “Savaş meydanında ölümden kaçan kişi, hiç ummadığı bir anda onunla karşılaşabilir.”

¹⁵⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 152; Hekimoğlu, *a.g.e*, 52; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 542.

¹⁵⁹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 153; Hekimoğlu, *a.g.e*, 53.

Şâhid: 'أوشك' nin haberi bazen ان siz de gelebilir. Nitekim beyitte يوشك 'nun haberi olan ان, يواففها siz kullanılmıştır. Bu şekildeki kullanım seyrektr.

Söyleyen: Umeyye b. Ebi-s-Salt.¹⁶⁰

كرب القلب من جواه يذوب حين قال الوشاة: هند غضوب 77.

Anlam: "İftiracılar "Hind sana çok kızgın" dediklerinde, kalbim heyecandan nerdeyse eriyecekti."

Şâhid: 'كرب , يذوب' i mastariyeden mücerred, muzari fiil olarak gelen كرب , يذوب nin haberi olmuştur(fiil cümlesi olarak).

Söyleyen: Kelhâbe el-Yerbu-î.

سقاها ذوالأحلام سجلا علي الظما وقد كربت أعناقها أن تقطعا 78.

Anlam: "Boyunları (açlık ve susuzluktan)önlerine düşmek üzereyken (ölmek üzereyken)Şan ve şeref sahibi kimseler onlara kovalarla su verdiler."

Şâhid: "Böyle bir kullanım şekli az olduğu halde başında ان olan muzari fiil olarak gelen كرب , أن تقطعا nin haberi olarak gelmiş."

Söyleyen: Ebû Sehm el-Huzelî.¹⁶¹

فموشكة أرضنا أن تعودا خلاف الأنيس وحوشا يبابا 79.

Anlam: "Dosttan sonra toprağımız neredeyse terk edilmiş ıssız araziye dönecekti."

Şâhid: Mukarebe fiillerinden 'أوشك ve كاد' nin dışındakîlerin çekimi yapılmaz. 'أوشك' nin ise çoğu zaman muzarisi kullanılır.Fakat bu beyit sadece fiil kalıbının değil aynı zamanda bu fiilin ism-i fâil kalıbının da kullanılabileceğine bir delil teşkil etmektedir.

Söyleyen: Ebû Sehm el-Huzelî.¹⁶²

¹⁶⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 152.

¹⁶¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 153-154; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 53-54.

3.2.12 نَ VE BENZERLERİ

نَ ve benzerleri başlarına geldikleri isim cümlesinin ismini nasb haberini de ref ederler. Bunlarda navasihten sayılır.

واعلم أن تسليمًا وتركًا للامتثابهان ولاسواء. 80.

Anlam: “İnanıyorum ki, İşleri insanlara edip ve tamamen onlara bırakmak ne birbirine denktir ne de birbirinin aynıdır.”

Şâhid: نَ nin haberi menfi olursa haberine ل bitişmez. Bitişirse de şiir zaruretiden dolayı şaz olarak bitişebilir. Nitekim beyitte للامتثابهان , أن , للامتثابهان nin başına bitişmiştir.

Söyleyen: Ebû Hızâm el-Aklî.¹⁶³

يلوموننى فى حبّ ليلى عواذلى ولكننى من حبّها لعמיד. 81.

Anlam: “Beni kınayanlar Leyla’ya olan aşkımdan dolayı beni ayıplıyorlar. Fakat onun aşkı beni dimdik ayakta tutuyor.”

Şâhid: نَ nin haberi olan لعמיד ‘açık bir şekilde lam-ı ibtida gelmiştir. Kûfe ve Basra ekolünde bunu hem benimseyenler hem de ret edenler vardır. İbn Akîl ve es-Süyûtî bunun zaid bir lam olduğunu söyler, ibtida lamı olduğunu kabul etmezler.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁶⁴

أنّ الخلافة بعدهم لدميمة وخلائف ظرف لما أحقر. 82.

Anlam: “Hilafetten sonra çok kan döküldü. O kanı dökülenlerin arasında ne (yüce) meziyetler vardı.”

Şâhid: نَ nin haberi olan لدميمة ‘nun başına zait bir lam gelmiştir. Bir diğer görüşe göre de

¹⁶² Hekimoğlu, *a.g.e.*, 52; M. Mufassal, *a.g.e.*, I, 30.

¹⁶³ Hekimoğlu, *a.g.e.*, 59; M. Mufassal, *a.g.e.*, I, 22.

¹⁶⁴ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 160.

‘nin haberinin başına bitişen te’kid lamıdır. إِنَّ

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁶⁵

قالت: ألا ليتما هذا الحمام لنا إلى حمامتنا أو نصفه فقد. 83.

Şâhid: ‘cümlesinde حمام kelimesinin merfu veya mansub olduğunu savunan iki farklı görüş vardır. Mansub olduğunu savunan görüş ليت ‘nin ‘nin da zait olduğunu savunurlar. Merfu olduğunu savunanlar ise ما ‘nin , ليت ‘nin amelini iptal ettiğini söylerler.

Söyleyen: Nabiğâ ez-Zubyânî.¹⁶⁶

إِنَّ الرَّبِيعَ الْجُودَ وَالْخَرِيفَا يَدَا أَبِي الْعَبَّاسِ وَالصَّيُوفَا. 84.

Anlam: “Cömert olan ilkbahar, yaz ve sonbahar Ebi Abbasın (cömert) elleri (gibi) dir.”

Şâhid: ‘nin ismi olan الرَّبِيع ‘ya atıf edilmiştir. إِنَّ ‘nin haberi olan ‘nin ismine atıf edilmiştir. الصَّيُوفَا , يَدَا أَبِي الْعَبَّاسِ den sonra geldiği halde ,

Söyleyen: Ru’be b. ‘Accâc.¹⁶⁷

وإِلَّا فاعلموا أَنَا وَأَنْتُمْ بَغَاةٌ مَا بَقِينَا فِي شَقَاقٍ. 85.

Anlam: “(Eğer vazgeçmeseniz) Biliniz ki aramızda çekişme olduğu müdetçe birbirimize düşman oluruz.”

Şâhid: Bu beyitteki Şâhid أَنَا وَأَنْتُمْ ‘dadır. Şöyle ki mahallen ref’olan أنتم munfasıl zamiri öncesine atıf و’ı alarak, إِنَّ ‘nin ismi ve haberinin arasına girmiştir. أَنَا بَغَاةٌ cümlesine atıf edilmiştir. وَأَنْتُمْ بَغَاةٌ cümlesi

Söyleyen: Bişr b. Ebî Hazm.¹⁶⁸

أَنَا بِنُ أِبَاةِ الضَّيْمِ مِنْ آلِ مَالِكٍ وَ إِنْ مَالِكٌ كَانَتْ كَرَامُ الْمَعَادِنِ. 86.

¹⁶⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 161; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 373.

¹⁶⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 163; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 265.

¹⁶⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 163.

¹⁶⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 164; M. Mufasssal, *a.g.e*, II, 603.

Anlam: “Ben Mâlikoğullarındanım ve zülmü ret ederim. Çünkü Mâlik soyların en asillerindendir.”

Şâhid: *إن* ‘in şeddesi kaldırılıp hafifletildiği zaman amel edip etmemesi aynıdır. Yani ismini nasb haberini de ref’ etmez. Amel etmediği durumda *إن* ‘i nafiye ile karıştırılmaması için haberine farika denilen lam bitiştirilir. Eğer *إن* ‘i nafiye ile karıştırılma ihtimali yoksa bu lam kullanılmayabilir. Bundan dolayı beyitte de şair farika lamına ihtiyaç duymamıştır.

Söyleyen: Ebû Nefer.¹⁶⁹

87. شَلَّتْ يَمِينِكَ إِنْ قَتَلْتَ لِمُسْلِمًا حَلَّتْ عَلَيْكَ عَقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ

Anlam: “Sağ elin felc olsun! Sen bir müslümanı öldürdün. Bundan dolayı sana kasten adam öldürme cazası gerekli oldu.”

Şâhid: *إن* ‘in şeddesi kaldırılıp hafifletildiği zaman kendisinden sonra ancak mübtedanın hükmünü bozan nasih fiilerden biri gelir. Bunların dışındaki fiillerin gelişi şazdır. Beyiitte *إِنْ قَتَلْتَ لِمُسْلِمًا* cümlesine *إن* den sonra nasih olmayan fiilerden olan *قَتَلْتَ* gelmiştir. Ahfeş dışında bu şaz durumu kabul eden yoktur.

Söyleyen: Atike bnt. Zeyd.¹⁷⁰

88. قِي فَنِيَّةُ كَسِيُوفِ الْهِنْدِ قَدْ عَلِمُوا أَنَّ هَالِكَ كُلِّ مَنْ يَخْفَى وَيَنْتَعِلُ

Anlam: “Onlar Hint kılıçları gibi keskin olan bir grub gencin içinde oldukları halde fakir zengin herkesin öleceğine inandılar.”

Şâhid: *إن* ‘in şeddesi kaldırılıp hafifletilen *أَنَّ هَالِكَ كُلِّ مَنْ يَخْفَى وَيَنْتَعِلُ* cümlesi şaz olarak gelmiştir. İsmi de mahzûf olan şân zamiridir.

Söyleyen: ‘Aşâ.¹⁷¹

89. بِأَنَّكَ رَبِيعٌ وَغَيْثٌ مَرِيعٌ وَأَنْتَ هُنَاكَ تَكُونُ التَّمَالَا

¹⁶⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 165; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 61.

¹⁷⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 165; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 61.

¹⁷¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 165; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 698.

Anlam: “Senin ilkbahar, akıcı bir yağmur ve orda bir destek olduğuna inandım.”

Şâhid: بَأَنَّكَ ربيع ‘daki muhatab zamiri hafifletilmiş ‘i müekkedeye isim olarak gelmiştir. Aslında olması gereken ise ismin mahzûf bir şân zamiri olmasıdır. Cumhura göre bu kullanım şâzdır şiirin zaruretinden dolayı böyle kullanılmıştır.

Söyleyen: Cenub bnt. Aclan.¹⁷²

علموا أن يؤملون فجادوا قبل أن يسألوا بأعظم سؤال 90.

Anlam: Onlar insanların bir şeyler umduklarını anladılar da onlar istemeden, istediklerinden daha fazlasıyla iyilikte bulundular.

Şâhid: Bu şiirdeki أن ‘nin muhaffefe olduğunu savunanlara karşılık Ferra ve İbnu’l-Enbârî buradaki أن ‘in müzari fiili nasb eden masdariye أن ‘i olduğunu iddia ederler. Ama burada أن ‘in müzari fiili nasb etmediği “ayetin de müzari fiili nasb etmediği” gibi etmemiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁷³

ويوما توافينا بوجه مقسم كأن ظبية تعطوا إلي وارق السلم 91.

“(Sevgili) Boynunu Palamut ağacının yapraklarına uzatan ceylan gibi güler bir yüz ile bizi ziyaret eder.”

Şâhid: كأن ظبية ‘un nasb, ref’ veya cer olabileceği hususunda üç farklı görüş vardır. Ref görüşünü benimseyenler muhtemelen ظبية kelimesini muhteda تعطوا cümlesini de haber olarak kullanmışlardır. Bu isim cümlesi de كأن ‘nin haberi mahzûf bir şân zamiri de ismi olmuştur. Nasb olarak kabul edenlere göre burada şiirin zaruretinden kaynaklanan özel bir tahfif vardır. ظبية kelimesinin mecrur olduğunu savunan görüşe ise أن ‘car ile mecrur arasında zaidir takdiri ise كظبية ‘dir.

Söyleyen: Alba’ b. Erkâm.¹⁷⁴

¹⁷² es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 166.

¹⁷³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 167.

3.2.13. CİNSİ NEFY EDEN ل

Esasen cinsini nefyeden ل ismini nasb haberinide ref'etmesi nedeniyle اَنْ ve benzerleri gurubundan sayılmaktadırlar. Ancak bu edatın amel edebilmesi için özel bazı durumların olması gerektiğinden gramer kitaplarında mustakil bir konu olarak ele alınmaktadır. Cinsini nefyeden ل edatının amel edebilmesi için şu üç şartın aynı anda bulunması gerekmektedir.

1. ل nın isminin nekra olması.
2. ل nın isminin ل edatından hemen sonra gelmesi (araya başka kelime girmemiş olması)
3. ل nın başına harfi cer gelmemiş olması.¹⁷⁵

92. فقام يذود النَّاس عنها بسيفه وقال ألا لا من سبيل إلي هند

Anlam: “Kılıcıyla insanları uzaklaştırarak Hind’e yaklaşabilecek olan var mı, diye söyledi.”

Şâhid: Nasih yani mübtedanın hükmünü bozan harflerden biri de isim aldığı şeyin cinsinin tamamında olumsuzluk anlamı veren ل ‘dır. Mübtedayı ismi olarak alıp nasb eder haberinide haberi olarak alıp ref' eder. ألا لا من سبيل إلي هند cümlesinde من , ل dan sonra zahir olmuştur. Bu da eğer ل’nın ismiyle beraber من zikredilmezse kendini içerdğine delalet eder.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁷⁶

93. هذا لعمركم الصَّغار بعينه لا أمَّ لي إن كان ذاك ولا أب

Anlam: “Hayatınız üzere yemin olsun ki, bu benim için hakaretin ta kendisidir. Eğer böyle ise anam da babam da olmasın.”

¹⁷⁴ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 169; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 813.

¹⁷⁵ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e.*, 607.

¹⁷⁶ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 170; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 276.

Şâhid: ولا أب merfu olarak gelmiştir bu durumu izah eden üç görüş vardır.

1. لا 'nın ve isminin mahalline matuf kabul edilir.

2. ليس , gibi amel eder.

3. لا amel etmez zait olur. أب haberi mahzuf bir mübteda olur.

Söyleyen: Bu şiir birçok kişiye atfedilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır. Ebu Reyaş, İbn Ahmer, Damra b.Damra en-Nehşelî.¹⁷⁷

94. لانسب اليوم ولاخلة اتسع الخرق على الرائق

Anlam: “Yırtığın yamacıya geniş gelmesi gibi, bugün artık ne dostluğa ne de yakınlığa bakılır.”

Şâhid: لا'nın te'kid için kullanılan zaid lam olduğu takdir edilirse ولاخلة mansub olarak gelir. Aynı zamanda , وخلة , 'ın atfıyla لا'nın ismi نسب 'a atfedilir. Yani müfred müfrede atfedilir.

Söyleyen: İmru'l-Kays.¹⁷⁸

95. فلا لغو ولا تأثيم فيها ولا حين ولا فيها ملیم

Anlam: “Orda (Cennette) ne boş söz nede günaha teşvik, ne ölüm ne de kınama vardır.”

Şâhid: ليس , لا , gibi cumlesinde birinci لا ilga olmuştur deriz veya لا , لا , gibi amel etmiştir deriz. Nitekim kendinden sonra gelen ismi ref' etmiştir. İkinci لا , لا , gibi amel etmiştir.

Söyleyen: Umeyye b. Ebi's-Salt.¹⁷⁹

96. فلا أب وابنا مثل مروان وابنه اذا هو بالمجد ارتدى وتأزرا

¹⁷⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 171; Hekimoğlu, *a.g.e*, 65.

¹⁷⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 171; M. Mufassal, *a.g.e*, II, 607.

¹⁷⁹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 172.

Anlam: “Mervân ve oğlu şerefi kuşandıkları zaman hiçbir baba ve oğul onlar gibi olamaz.”

Şâhid: *ابنا* cümlesinde *ابنا* atıf و'yla cinsi nefy eden لا'nın ismine atfedilmiş.

Söyleyen: Bilinmiyor. ¹⁸⁰

97. ألا طعان ألا فرسان عادية ألا تجشؤكم حول التناير

Anlam: “Niye mızraklarla vuruşulmuyor, niye kahramanlıklar yapılamıyor. Yok, siz ancak tandırların etrafında (oturup yiyip yiyip) geçirirsiniz.”

Şâhid: Cinsi nefy eden لا'nın başına istifham hemzesi geldiği halde لا'nın ameline bir değişiklik olmamıştır mana temenni manasına gelmiştir.

Söyleyen: Hassân b.Sâbit. ¹⁸¹

98. ألا عمر ولي مستطاع رجوعه فيرأب ما أثأت يد الغفلات

Anlam: “Geçip giden ömür geri gelmez mi ki, gaflet elinin bozduğunu düzelteyim.”

Şâhid: Öncesine hemze getirilen لا, bazen hemze ile birlikte temenni anlamı içerir. Bu tür kullanıma Arap dilinde sıkça karşılaşmak mümkündür. Nitekim ألا عمر cümlesinde temenni anlamında olan , ألا , عمر, 'i isim olarak almış ve sonunu fetha yapmıştır. Bunun temenni anlamında olduğunun delili ise, cevap konumunda olan ف 'nin başına ف 'nin gelmesiyle sonunun fetha olmasıdır.

Söyleyen: Bilinmiyor. ¹⁸²

¹⁸⁰ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 173.

¹⁸¹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 174; M. Mufassal, *a.g.e*, I, 415

¹⁸² es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 174; Hekimoğlu, *a.g.e*, 67-68; M. Mufassal, *a.g.e*, I,142.

3.2.14. ظَنَّ VE BENZERLERİ.

Zihin ve kalb ile ilgili bulunup bilmek ve sanmak gibi manalar ifade eden ظَنَّ ve benzerleri isim cümlesinin başına gelirler mübteda ve haberi iki meful halinde nasbederler.¹⁸³

99. رأيت الله أكبر كل شيء محولة وأكثرهم جنودا

Anlam: “Allah’ın güç bakımından her şeyden büyük, ordu bakımından da onlardan fazla olduğuna inandım.”

Şâhid: Mübteda’nın hükmünü iptal eden fiillerden bir gurubu da mübteda ve haberi meful olarak ikisini de nasb eden ظَنَّ ve benzerleridir. Kulub (duygu, düşünce, inanç ifade eden fiiller) ve Tahvil (dönüştürme ifade eden fiiller)filleri olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

Beyitte أكبر fiili asılları mübteda ve haber olan الله lâfzî celalini ve أكبر kelimesini birinci ve ikinci meful olarak nasb etmiştir.

Söyleyen: Hıdaş b. Zuheyr.¹⁸⁴

100. ضعيف النكاية أعداءه يخال الفرار يراخي الأجل

Anlam: “Düşmanına intikamı zayıftır. Kaçısın eceli geciktirdiğine inanıyor.”

Şâhid: يراخي fiili anlamında kullanılmıştır. الفرار birinci meful ikinci meful dır.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁸⁵

101. دعاني الغواني عَمَّهَنَ وخَلَّتني لي اسم فلا أدعى به وهو أول

Anlam: “Güzel kadınlar beni amcaları diye çağırdılar. Oysa ben bir, bir ismim olduğunu biliyorum. O, İlk ismim olduğu halde onunla niçin çağrılmıyorum ki.”

¹⁸³ Sarf-Nahiv, a.g.e, 172.

¹⁸⁴ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 174; Hekimoğlu, a.g.e, 67-68 .

¹⁸⁵ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 177.

Şâhid: Beyitte : ظَنَّ anlamında kullanılmamış yakın anlamında kullanılmıştır. Birincisi mütekellim zamir olan ي ikincisi de mübteda ve haberden oluşmuş لي اسم cümlesi olmak üzere iki mef'ul almıştır.

Söyleyen: Nemr b. Tevleb.¹⁸⁶

102. حسبت التقى والجود خير تجارة رباحا إذا مال المرء أصبح ثاقلا

Anlam: “Kişi (ölüp de bedeni) ağırlaştığında, takvanın ve cömertliğin kazanç yönünden en hayırlı ticaret olduğunu anladım.”

Şâhid: Şair حسبت fiilini anlamında kullanmıştır. Birincisi التقى ikincisi de خير olmak üzere iki mef'ul almıştır.

Söyleyen: Lebîd b. Rabiâ.¹⁸⁷

103. فإن تزعمون كنت أجهل فيكم فائي شريت الحلم بعدك بالجهل

Anlam: “Sizin içinizden bir cahil olduğumu zannediyorsan yanılıyorsun. Zira ben, senden sonra ağırbaşlılığı cehalete tercih ettim.”

Şâhid: Şair burada زعم fiilini anlamında kullanmış. Birincisi ي ‘1 mütekellim ikincisi de

أجهل olmak üzere iki mef'ul almıştır.

Söyleyen. Ebû Zueyb el-Huzelî.¹⁸⁸

104. فلا تعدد المولى شريكك في الغنى ولكنما المولى شريكك في العدم

Anlam: “Zenginliğine ortak olanı dost sanma. Dost ancak mahrumiyetini paylaşılandır.”

Şâhid: Şair burada عدَّ fiilini anlamında kullanmış. Birincisi مولى ikincisi de شريك olmak üzere iki mef'ul almıştır.”

¹⁸⁶ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 178; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 71.

¹⁸⁷ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 178; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 656.

¹⁸⁸ es-Sabbân, *a.g.e.*, II, 20; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 179.

Söyleyen: Nu'mân b. Beşir el-Ensâri. ¹⁸⁹

105. قد كنت أحجو أبا عمر وأخا ثقة حتى أَلَمْتُ بنا يوماً مَلَمَات.

Anlam: “Ebû Amr’ı güvenilir bir kardeş sanıyordum Ne zaman ki başımız derde girdi yanıldığımı anladım.”

Şâhid: Şiirde حجا fiili yakın anlamında kullanmış. Birincisi عمرأبایkincisi de أخا ثقة olmak üzere iki mef’ul almıştır.

Söyleyen: Temîm b. Ebî Mukbil. ¹⁹⁰

106. دريت الوفيّ العهد يا عروفا غتبط فإن اغطبابطا بالوفاء حميد.

Anlam: “Ey ‘Urve! Sen ahde vefa ile bilinirsin. Bununla gurur duy! Zira, vefakarlıkla gururlanmak takdire şayandır.”

Şâhid: Yakın anlamı ifade ederek iki mef’ul alan fiillerden biri de درى dır. Çoğunlukla ikinci mef’ulünü ب harfi cerriyle alır. Fakat burada kendine has bir kullanımla harfi cersiz gelmiştir. Beyitte yakın anlamında kullanılan درى fiili biri naibu’l-fâil olarak kullanıların ت diğeri de الوفيّ olmak üzere iki mef’ul almıştır.

Söyleyen: Bilinmiyor. ¹⁹¹

107. فقلت أجرني أبا مالك وإلأفهبني امراً هالكا.

Anlam: “Dedim ki :”Ey Eba Mâlik! Beni koru aksi halde beni yok olmuş bir adam say.”

Şâhid: وإلأفهبني deki , هبّ , ظنّ anlamında kullanmış. Birincisi ي ı mütekellim ikincisi de امراً olmak üzere iki mef’ul almıştır.

Söyleyen: Ebi Hemmâm es-Selûlî. ¹⁹²

¹⁸⁹ es-Sabbân, *a.g.e*, II, 20; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 179..

¹⁹⁰ es-Sabbân, *a.g.e*, 23; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 179; Hekimoğlu, *a.g.e*, 71; M. Mufassal, *a.g.e*, I,137.

¹⁹¹ es-Sabbân, *a.g.e*, 23; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 180; Hekimoğlu, *a.g.e*, 70; M. Mufassal, *a.g.e*, I,231.

تَعَلَّمَ شِفَاءَ النَّفْسِ قَهْرَ عَدُوِّهَا فَبَالَغَ بِلُطْفٍ فِي التَّحِيلِ وَالْمَكْرِ. 108.

Anlam: “Bil ki kendini iyi hissettiğin an düşmanını yendiğin andır. Öyleyse hile ve tuzaklarında son derece gizli çalış.”

Şâhid: اعلم fiili manasındadır ve iki mefulu nasb etmiştir.

Söyleyen: Ziyâd b. Seyyâr. ¹⁹³

وَرَبَّيْتَهُ حَتَّى إِذَا مَا تَرَكَتَهُ أَخَا الْقَوْمِ وَاسْتَغْنَى عَنِ الْمَسْحِ شَارِبِهِ. 109.

Anlam: “Onu kavminin bir ferdi oluncaya ve kimseye muhtaç olmadan kendi kendine yetinceye kadar yetiştirdim.”

Şâhid: أَخَا الْقَوْمِ تَرَكَتَهُ cümlesindeki تَرَكَ fiili iki mefulu nasb etmiştir. Çünkü فَعْلُ التَّصْيِيرِ fiili تَرَكَ fiili manasında kullanılmıştır. Onlardan biri ğaib olan • zamiri ikincisi أَخَا الْقَوْمِ dir.

Söyleyen: Fer'an b. el-E'ref. ¹⁹⁴

إِنَّ الْمَحَبَّ عَلِمَتْ مُصْطَبِرٌ وَلَدِيهِ ذَنْبُ الْحَبِّ مُغْتَفَرٌ. 110.

Anlam: “Bildim ki seven insan sabırlıdır. Dostunun kusurunu affeder.”

Şâhid: علم fiili ortada kaldığı için amel etmemiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ¹⁹⁵

شَجَاكَ أَظَنَّ رُبَّ الظَّاعِنِينَ فَلَمْ تَعْبَأْ بِعَذْلِ الْعَاذِلِينَ. 111.

Anlam: “Zannediyorum ki sen kınayanların kınamasından değil de gidenlerin gitmesinden dolayı üzülüyorsun.”

¹⁹² es-Sabbân, *a.g.e*, 24; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 180.

¹⁹³ es-Sabbân, *a.g.e*, 22; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 181.

¹⁹⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 181.

¹⁹⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 182.

Şâhid: فاعلنا sb ettiği iki mef'ulun arasında gelmiştir. Birinci mef'ul ربيع dır. İkincisi de شجاک dir. Burda ikinci mef'ul hem fiiline hem de birinci mef'ule takaddüm etmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.¹⁹⁶

112. هما سيّدا نا يز عمان وإنّما يسوداننا إن أيسرت غنماهما

Anlam: “O ikisi kendilerini bizlerin efendileri zannediyor. Ne zaman ki o ikisinin iki koyunun bize faydası olur belki o zaman bizim efendimiz olabilirler!”

Şâhid: يز عمان kalbi muzari fiil olarak kullanılmış iki mefulü ondan önce gelmiş, bunlarda muhteda ve haber konumunda geldikleri için, fiilin iki meful alma durumu lağv olmuş.

Söyleyen: Ebî Useyde.¹⁹⁷

113. أرجو وأمل أن تدنو مودّتها وما إخال لديننا منك تنويل

Anlam: “Onun muhabbetinin yakın olmasını arzuluyor ve ümit ediyorum. Fakat ben yanımızda senden bir lutfun olacağını sanmıyorum.”

Şâhid: ظنّ ve kardeşleri mef'ullerin ortasında ve veya her ikiside sonda gelirse amel etmezler. Başta geldiğinde ise Basralılara göre daima amel eder. Eğer zahiren amel etmeyen bir cümle ile karşılaşır, orda bir şan zamirinin gizlendiği te'vili yapılır. Nitekim beyitte إخال fiilinin birinci mef'ulu gizli şan zamiri, ikinci mefulu ise لديننا منك تنويل cümlesidir. Takdir ise وما اخله şeklindedir.

Söyleyen: Ka'b b. Zuheyr.¹⁹⁸

114. كذاك أدبت حتّي صار من خلقي أني رأيت ملاك الشيمة الأدب

Anlam: “Şöyle terbiye edildim: Öyleki iyi huyun alametinin edeb olduğu bana ahlak haline geldi.”

¹⁹⁶ es-Sabbân, *a.g.e.*, 28; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 182; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 989; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 989.

¹⁹⁷ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 183; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 837.

¹⁹⁸ es-Sabbân, *a.g.e.*, 29; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 183; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 70.

Şâhid: Şâhid: فلي iki mef'ulden önce geldiği halde ملاك ile الأدب mansub olmamıştır.

Söyleyen: Bilinmiyor. ¹⁹⁹

ولقد علمت لتأتين منيتي إن المنايا لاتطيش سهامها 115.

Anlam: “Ant olsun ki ölümün bana kesinlikle geleceğini bildim. Çünkü ölümün okları hedefinden şaşmaz.”

Şâhid: Muteaddi olan علم fiili kasem cevabının ل 'sıyla iki meful almıştır.

Söyleyen: Lebîd b. Rabiâ.²⁰⁰

وقد علم الأقباط لو أن حاتما أراد شراء المال كان له وفر. 116

Anlam: “Kavimler(herkes) bilir ki eğer Hatem’in maksadı malını artırmak olsaydı onun malı artardı.”

Şâhid: علمfiili iki mefulden önce gelen لو ‘in ta’likiyle iki mefulü mahallen nasb etmiştir.

Söyleyen: Hâtem et-Tâî.²⁰¹

ولقد نزلت فلا تظني غيره مَنِّي بمنزلة المحبِّ المكرم 117.

Anlam: “Benim yanımda sen sevilen ve ikram edilen kişi konumuna geldin. Senin dışında kimsenin bu konuma geleceğini zannetme.”

Şâhid: فلا تطني غيره cümlesinde ikinci mef'ul ihtisaren hazf edilmiştir. Cumhura göre bu kullanım caizdir. Aslı فلا تطني غيره حاصلadır.

Söyleyen: Antere b. Şeddâd. ²⁰²

متي تقول القلص الرواسما يحملن أم قاسم وقاسمها. 118.

¹⁹⁹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 184; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 60.

²⁰⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 186; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 856.

²⁰¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 187; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 372.

²⁰² es-Sabbân, *a.g.e.*, 35; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 188.

Anlam: “Ne dersin, su gibi hızlı akan develer Ümmü Kâsım ve Kâsım’ı (sevgilim) ne zaman getirirler.”

Şâhid: bazı şartlarda ظنّ gibi amel ederek iki mef’ul alır. Bu şartlarda şunlardır.

a. Kendisinden önce soru edatı gelmiş olmalı.

b. Müzari ve muhatap kipinde olmalı.

c. Soru edatıyla kendisinin arasına car mecrur, kendi mamülû ve zarfın dışında bir mamül girmemiş olmalı. Bu şartlar bulunduğu nahivcilerin çoğuna göre sadece iki meful alabilirler. Yukarıdaki beyitte bu şartlar olduğundan يحملن birinci meful يحملن ‘de ikinci mef’uldur.

Söyleyen: Hudbe b. Haşrâm.²⁰³

أَجْهَلًا تَقُولُ بَنِي لُؤَيٍ لِعَمْرِ أَبِيكَ أَمْ مَتَجَاهِلِينَ. 119.

Anlam: “Babanın ömrü için söyle! Lüey oğulları bilmiyorlar mı, yoksa bilmezden mi geliyorlar ne dersin?”

Şâhid: Önceki beyitte izah edildiği gibi, soru edatıyla قول ‘in arasına kendi mamullerinden birinin girmesi halinde de iki mef’ul alabilir. Birinci mef’ul أَجْهَلًا, ikinci meful بَنِي olmuştur.

Söyleyen: Kumeyt b. Zeyd.²⁰⁴

قَالَتْ كُنْتُ رَجُلًا فَطِينًا هَذَا لِعَمْرِ اللَّهِ اسْرَائِينَ. 120.

Anlam: “Ben akli başında zeki bir adam iken (karım) dedi ki:”Allah’a yemin olsun ki, işte bizim İsra’ımız.”

Şâhid: قَوْلdaki ikinci görüş ise 119. beyitte zikredilen şartlar olsun yada oluşmasın Süleyym lehçesinde ظنّ gibi amel ederek iki mef’ul alabileceğidir. Birinci mef’ul işaretini ismindeki إِسْرَائِينَ de ikincisi de اسْرَائِينَ dır.

²⁰³ es-Sabbân, *a.g.e.*, 36; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 188; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 78-79.

²⁰⁴ es-Sabbân, *a.g.e.*, 37; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 188; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 79.

Söyleyen: Bilinmiyor.²⁰⁵

3.2.15. **فِئَلِی** **أَعْلَمُ وَأَرَى**

Üç mef'ule kadar nasb edebilen fillerdendir.

121. وَأَنْتَ أَرَانِي اللَّهُ أَمْنَعُ عَاصِمٍ وَأَرَأْفُ مُسْتَكْفًى وَأَسْمَحُ وَاهِبٌ.

Anlam: “Allah senin en iyi koruyucu ve en fazla acıyan yeterli ve en fazla veren kişi olduğunu bana gösterdin.”

Şâhid: fiili mamullerinin arasında geldiği için 2. ve 3. mef'ul ilğa olmuştur. Eğer fiil mamullerinin arasında gelmemiş olsaydı, üç mef'ul almış olacaktı.

Söyleyen: Bilinmiyor.²⁰⁶

122. نَبَّئْتُ زُرْعَةً وَالسَّفَاهَةَ كَاسْمِهَا يَهْدِي الْيَّ غَرَائِبَ الْأَشْعَارِ.

Anlam: “Zura b. Amr ki alçaklık onun ismi iken aleyhimde bazı garib şiirler söylediği haberini aldım.”

Şâhid: fiili üç meful alan fiiller gibi amel etmiştir. Birincisi naibul fâil olan ت, ikincisi زُرْعَةً, üçüncüsü fâili ve mefuluyla beraber يَهْدِي cümlesidir.

Söyleyen: Nabiğâ ez-Zubyânî.²⁰⁷

123. وَمَا عَلَيْكَ إِذَا أَخْبَرْتَنِي دَنْفًا وَغَابَ بِعَلِّكَ يَوْمًا أَنْ تَعُودِيَنِي.

Anlam: “Ey sevgili hasta olduğum haberi sana geldiğinde kocanın olmadığı bir günde beni ziyaret etmende hiçbir sakınca yoktur.”

Şâhid. fiili üç meful alan fiiller gibi amel etmiştir. Birincisi fâil ت 'sı, ikincisi mutekellim ي 'sı, üçüncüsü دَنْفًا'dır.

Söyleyen: Benî Kilâb'tan biri.²⁰⁸

²⁰⁵ es-Sabbân, *a.g.e*, 37; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 189; Hekimoğlu, *a.g.e*, 79-80.

²⁰⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 190.

²⁰⁷ es-Sabbân, *a.g.e*, 41; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 192.

أومنعتم ما تسئلون فمن حدّ ثتموه له علينا العلاء. 124.

Anlam: “Veya sizden isteneni vermediniz de, onun bize musallat olduğunu kimden öğrendiniz.”

Şâhid: حدّ ث fiili üç meful alan fiiller gibi amel etmiştir. Birincisi naibul fâil olan muhatab zamiri olan ت, ikincisi ğaib • üçüncüsü de له علينا العلاء cümlesidir.

Söyleyen: Haris b. Hıllıza.²⁰⁹

وأنبأت قيسا ولم أبله كما زعموا خير أهل اليمن. 125.

Anlam: “Kays’ın söylendiği gibi olup olmadığımı denemediğim halde, Yemen ehlinin en hayırlısı olduğu bana haber verildi.”

Şâhid: أنبأ fiili üç meful alan fiiller gibi amel etmiştir. Birincisi naibul fâil olan mütekellim olan ت, ikincisi قيسا, üçüncüsü de خير أهل اليمن dir.

Söyleyen: A’sa’ Meymun b. Kays.²¹⁰

وخبّرت سوداء الغميم مريضة فأقبلت من أهلي بمصر أعودها. 126.

Anlam: “Ġamim’in sevdasının hasta olduğunu haber aldım ve onu ziyaret etmek için ailemi mısırdan bırakarak geldim.”

Şâhid: خبّر fiili üç meful alan fiiller gibi amel etmiştir. Birincisi naibul fâil olan mütekellim olan ت, ikincisi سوداء الغميم, üçüncüsü de مريضة dir.

Söyleyen: Avvâm b. Ukbe b. Ka’b b. Zuheyr.²¹¹

3.2.16. FAİL

Tam ve ma’lum fiillerin isnad edildiği isimlere fail denir. Fâil zahir veya mazmur olabilir. Fâil, fiille müzekerlik – müenneslik, nicelik açısından uyum içerisinde olur.²¹²

²⁰⁸ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 192.

²⁰⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 193; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 81.

²¹⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 193; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 82.

²¹¹ es-Sabbân, *a.g.e.*, 41; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 193.

تولّى قتال المارقين بنفسه وقد أسلماه مبعّد وحميم 127.

Anlam: “Uzak ve yakın bütün dostları bile onu terk ettikleri halde dinden dönenlerle savaşmayı tek başına üstlendi.”

Şâhid: Beyitte مبعّد وحميم cümlesinde مبعّد ‘i fâil olarak alan أسلم fiiline iki fâili aldığından dolayı tensiye elif’i bitştirilmiştir. Oysa cumhura göre elifsiz kullanılması gerekir. Bu kullanım Hars b. Ka’b lehçesine göredir.

Söyleyen: Ubeydullâh b. Kays.²¹³

نتج الربيع محاسنا ألقنها غر السحاب 128.

Anlam: “Beyaz bulutların aşıladıkları, baharı güzellikleriyle neticelendirdi.”

Şâhid: Kandisinden sonra gelen غر السحاب zahir ismine isnadı olduğu halde ألق fiiline nun-u nisve bitişmiştir. Nahivcilerin çoğu bu beyiti bu duruma şâhit olarak göstermektedirler.

Söyleyen: Ebî Firâs el-Hamdânî.²¹⁴

إنّ امرأغرّه منكّن واحدة بعدي وبعدك في الدّنيا لمغرور 129.

Anlam: “Şüphesiz ki benden ve senden sonra dünyada onlardan birisinin yoldan çıkardığı kişi aldanmıştır.”

Şâhid: Fiil hakiki müennes olan zahiri bir isme isnad edilmiştir ve fiil fâil arasında منكّن fasılı olduğu için fiil müennes olmamıştır.

Söyleyen: Bilinmiyor.²¹⁵

ما برئت من ريبة و ذمّ في حربنا إلا بنات العمّ 130.

²¹² Sarf-Nahiv, *a.g.e.*, 143.

²¹³ es-Sabbân, *a.g.e.*, 47; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 196; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 83; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 890.

²¹⁴ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 196.

²¹⁵ es-Sabbân, *a.g.e.*, 52; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 198.

Anlam: “Savaşımızda amcam kızlarının dışında kimse şüpheden ve yergiden kurtulamadı.

Şâhid: Fâil hakiki müennes olduğu için fiilin sonuna müenneslik ت sı gelmiştir.”

Söyleyen: Bilinmiyor. ²¹⁶

131. فلا مزنة ودقت ودقها ولا ارض أبقل ابقالها.

Anlam: “Onun gibi, ne yağmurunu boşaltmış bir bulut ne de bakliyatını yeşertmiş bir yer (toprak) vardır.”

Şâhid: Fâil hakiki müennes olup fiille arası herhangi bir edatla ayrılmazsa, fiile bitişmesi gereken müenneslik alameti çok az da olsa hazf edilir. Mecazi müennese ait zamirin fâili olduğu fiilde ise bu alamet bazen şiir zarureti gereği hazfedilir. Nitekim beyitte أبقل ابقالها ولا ارض أبقل cümlesindeki أبقل fiili, mecazi müennes ارض ‘a dönen zamiri fâil olarak aldığı halde ت’sız kullanmıştır.

Söyleyen: Amir b. Cuveyn et-Tâî. ²¹⁷

132. تزودت من ليلي بتكليم ساعة فما زاد إلا ضعف ما بي كلامها.

Anlam: “Leyla ile bir saat konuşmakla gıdalandım. Oysa onun konuşmaları bendeki(hüznü ve aşkı)bir kat daha artırmaktan başka işe yaramadı.”

Şâhid: Bu beyitte إلا ile mahsur mef’ulün fâilden önce gelmesine bir örnek görülmektedir. Zira كلامها ما بي كلامها cümlesinde إلا ile mahsur olan mef’ulü, fâil olan كلامها ‘dan önce gelmiştir

Söyleyen: Mecnûn b.Amir. ²¹⁸

133. ما عاب إلا لنيم فعل ذي كرم ولا جفا قط إلا جبا بطلا.

²¹⁶ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 198.

²¹⁷ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 199; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 85-86.

²¹⁸ es-Sabbân, *a.g.e.*, 57; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 200; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 87.

Anlam: “Cömert kişinin yaptığına sadece dili uzunlar ayıplar. Kahramanlara da sadece korkaklar eziyet verir.”

Şâhid: Beyitin aslı *ولا جفا بطلا قط إلا جباً* böyledir. *إلا ما عاب فعل ذي كرم الأ لنيم*

ile mahsur olan iki bölümdeki fâiller takdim edilmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ²¹⁹

134. *لما عصى أصحابه مصعباً أدى إليه كيلاً صاعاً بصاع* ?

Anlam: “Onun arkadaşları Mus‘ab’a isyan ettiklerinde, o da onların yaptıklarının tam karşılığını verdi.”

Şâhid: “Şair fâil de mefule dönen muttasıl bir zamir olduğu halde, fâili (أصحابه) mef‘ule (مصعباً) takdim etmiştir.”

Söyleyen: Bilinmiyor. ²²⁰

3.2.17. NAİBU’L- FAİL

Meçhul fiille kurulan cümlede fâil bulunmaz. Onun yerine mef‘ul, failin i’rab alemetini alarak geçer. İşte bu mef‘ule naibu’l-fâil denir.²²¹

135. *حوكت نولين إذ تحاك تختبط الشوك ولا تشاك*

Anlam: “O cübbe iki hasır üzerinde örüldü. Örülürken de (sağlamlığından dolayı vurulan) tarak direnir ve yırtılmazdı.”

Şâhid: Ortadaki harfi, illetli olan sülasi fiil meçhul yapılacağı zaman; Birinci harf esre yapılır illet harfi de ona uygun olarak *ي* olur. Beyiitte *حوك* gelmesi bunun bazen bu şekilde gelebileceğine delil olarak getirilmiştir.

Söyleyen: Ru’be b. ‘Accac. ²²²

²¹⁹ es-Sabbân, *a.g.e*, 57; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 201; M.Mufasssal, *a.g.e*, II, 652.

²²⁰ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 202.

²²¹ Sarf-Nahiv, *a.g.e*, 149.

²²² es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 204; Hekimoğlu, *a.g.e*, 90.

ليت وهل ينفع شيئاً ليت ليت شبابا بوع فاشتريت. 136.

Anlam: Ah keşke! Keşke demek bir yarar sağlar mı? Keşke gençlik satılsaydı da onu ben alsaydım.

Şâhid: Önceki beyitte حاكnin meçhulünün حاك gelmesi gibi با ع 'nin meçhulü بوع olarak gelmiştir.

Söyleyen: Ru'be b. 'Accac. ²²³

لم يعن بالعلياء إلا سيّدا ولاشفى ذاا لغيّ إلا ذو هدى: 137.

Anlam: “Yüksek mertebelerle sadece efendiler ilgilenir. Sapkınlığı olana ise ancak doğruluk sahibi deva olur.”

Şâhid: Fiil meçhul yapıldığında Basralılara göre, cümlede mef'ul bih, mastar veya zarf onun yerine fâil (naibu'l-fâil) yapılır. Kufelilere göre bunların yanında car mecrur da naibu'l-fâil olur. Beyitte لم يعن بالعلياء إلا سيّدا cümlesinde سيّدا varken بالعلياء naibu'l-fâil olarak kullanılmıştır.

Söyleyen: Ru'be b. 'Accâc. ²²⁴

3.2.18. MÜTEADDİ VE LAZIM FİİL

İçerdikleri anlam itibariyle mef'ule gereksinim duymayan etkilerin sadece fâil üzerinde söz konusu olan fiillere lazım fiiller denir.

İçerdikleri anlam itibariyle fâille yetinmeyen, bir veya daha çok mef'ul alan fiillere müteaddi fiiller denir. ²²⁵

تمرّون الديار ولم تعو جوا كلامكم عليّ اذا حرام. 138.

Anlam: “Hiç kalıp konaklamadan(uğramadan) bu diyarlardan geçip gidersiniz. Öyleyse sizinle konuşmak bana haram olsun.”

²²³ es-Sabbân, *a.g.e*, 63; Es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 205; Hekimoğlu, *a.g.e*, 90.

²²⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 206; Hekimoğlu, *a.g.e*, 91.

²²⁵ Arapça Dilbilgisi, 413-416.

Şâhid: Müteaddi fiil, mef'ul alırken cer harfine ihtiyaç duymayan fiildir. Lazım fiil ise, mef'ulünü cer harfi yardımıyla alan fiildir. Fakat bazen zaruret gereği lazım fiil mefulünü cer harfi olmaksızın alır. Beyitte تمرّون الدّيار cümlesinde lazım fiil olan ve mefulünü daima ب harfi cerriyle alan مرّ mef'ulü olan الدّيار'a cer harfi olmadan etki etmiştir.

Söyleyen: Cerîr b. Atiye.²²⁶

139. اذا قيل أيّ النَّاسِ شرّ قبيلة أشارت كليب با لأكفّ الأصابع.

Anlam: “İnsanların en kötüsü hangi kabiledendir diye sorulduğunda, Ellerin ayasıyla beraber parmaklar Küleybi işaret eder.”

Şâhid: kelimesinin başında gelmesi gereken harfi cer (الى) hazf edildiği halde bu kelimenin başında cer varmış gibi harfin son harekesi mecrur olur.

Söyleyen: Farazdak.²²⁷

140. وما زرت ليلى أن تكون حبيبة الی ولادين بها أنا طالبه.

Anlam: “Leylayı bana sevimli görünsün diye veya talep ettiğim bir borçtan dolayı ziyaret etmiş değilim.”

Şâhid: Harfi cer mastar olan أن ile beraber geldiği zaman harfi cer hazf edilebilir. أن تكون'nin mecrur olduğunu ona hazf edilen ولادين nin mecrur olmasından anlıyoruz. Aslı لأن تكون 'dir.

Söyleyen: Bilinmiyor.

3.2.19. TENAZU'

Tenazu' iki amilin aynı anda kendilerinden sonra gelen bir ismi aynı anda mamul yapmasıdır. Bir tanesi ismin kendisinde amel ederse diğerinin de ona dönen bir zamirde amel etmesi gerekir. Bu zamir eğer fâil gibi mutlaka zikredilmesi gereken bir durumda ise hazfedilmez. Mef'ul konumunda ise hazf edilebilir.

²²⁶ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahîm, 213; Hekimoğlu, a.g.e, 92-93; M.Mufasssal, a.g.e, II, 846.

²²⁷ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahîm, 214.

141. إذا كنت ترضيه و يرضيك صاحب جهارا فكن في الغيب أحفظ للودّ

Anlam: “Görünüşte (beraberken) sen onu, dostun da seni hoş tutuyorsa beraber olmadığınızda da vefakâr ol.”

Şâhid: Yukarıda da belirttiğimiz gibi tenazu’ iki amilin aynı anda kendilerinden sonra gelen bir ismi aynı anda mamul yapmasıdır. Bir tanesi ismin kendisinde amel ederse diğerinin de ona dönen bir zamirde amel etmesi gerekir. Bu zamir eğer fâil gibi mutlaka zikredilmesi gereken bir durumda ise hazf edilmez. Mef’ul konumunda ise hazfedilebilir. Bu amillerde hangisi zahir isimde amel edeceği ise ihtilaf konusudur. Basralılar isme yakınlığı nedeniyle ikincisinin, Kufeliler ise önce geldiğinden dolayı birincisinin amel etmesi gerektiğini söylerler. ترضيه و يرضيك صاحب cümlesinde صاحب’nu ترضي mef’ul يرضي ise fâil yapmıştır. İkinci fiil ismin kendinde, birincisi ise zamirde amel etmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.²²⁸

142. بعكاظ يعشي النا ظري ن إذاهم لمحوا شعاعه

Anlam: “(Kavminin silahları)’nın parıltısı ‘Ukaz da baktıklarında seyircilerin gözlerini kamaştırır.”

Şâhid: İsim birinci fiilin fâili konumunda ise ikinciye zamirin bitişmesi vacibtir. Fakat Beyitte شعاعه يعشي النا ظرين لمحوا شعاعه cümlesinde ‘yu mef’ul alan شعاعه’da zamir hazfedilmiştir. Birinci fiil olan يعشي ise onu fâil almıştır. Delili ise ismin ref’ halinde olmasıdır. Bu tür hazif şaz olup zarureten sayılır.

Söyleyen: Atike bnt. Abdulmuttalib.²²⁹

3.2.20. MEF’ULU MUTLAK

Mef’ul-u Mutlak, cümlelerin amilini te’kid veya türünü ya da adedini belirtmek maksadıyla zikredilen mansub mastardır.

²²⁸ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 219; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 93.

²²⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 218; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 94; M.Mufassal, *a.g.e.*, I, 513-514.

على حين ألهمى الناس جلّ أمورهم فندلا زريق المال ندلا التّعالب 143.

Anlam: “Önemli işleri, insanları oyaladığında, Ey Zureyk tilkinin kapışı gibi malı hızla kapmak gerek.”

Şâhid: Mef’ul-u Mutlak, cümlelerin amilini te’kid veya türünü ya da adedini belirtmek maksadıyla zikredilen mansub mastardır. Te’kid maksadıyla getirilen masdarın amilinin hazfî kesinlikle caiz değildir. Diğer maksatlarla getirildiğinde ise; mastar emir ve nehiy kalıbındaki fiilin yerini tutabilecek bedel olursa hazfedilmesi gerekir. Beyitte فندلا زريق المال ندلا التّعالب cümlesinde اندل mastarı emrinden bedel olduğu için amil olan emir fiil hazf edilmiştir.

Söyleyen: ‘Aşâ.²³⁰

3.2.21. MEF’ULU LEH

Bir fiil cümlesinde yer alan eylemin yapılma ve yapılmama nedeninin açıklayan masdara mef’ulu leh adı verilir.²³¹

فكلّم يصير الى الدّهاب لدو للموت وابنوا للخراب 144.

Anlam: “Hepiniz sona doğru gidiyorsunuz. O halde ölüm için doğurun ve yıkmak için yapın.”

Şâhid: للموت ve للخراب’daki ل ta’lil ı değildir. Burda ولادة illeti tir.

Söyleyen: Hz. Alî.²³²

فجنّت وقد نصّت لنوم ثيابها لدى السّتر إلا لبسة المتفضّل 145.

Anlam: “Ben geldiğimde o da uyumak için elbiselerini çıkarmış üzerinde sadece gecelik kalmıştı.”

²³⁰ es-Sabbân, a.g.e, 116; es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 223; Hekimoğlu, a.g.e, 95.

²³¹ Sarf-Nahiv, a.g.e, 193.

²³² es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 226; M. Mufasssal, I, 102.

Şâhid: Amil olan نضت fili ile mamul olan لنوم kelimeleri zaman bakımından eşit olmadıklarından dolayı mef'ul mansub olmamıştır ve lam ile mecrur olmuştur.

Söyleyen: İmru'l-Kays.²³³

و إني لتعروني لذكراك هزة كما نتفض العصفر بلله القطر. 146.

Anlam: “Sen aklıma geldiğinde, yağmurda ıslanan serçenin titremesi gibi beni bir titreme alır.”

Şâhid: Mastar olan لذكراك 'nin amili olan لتعروني 'nin fâili هزة 'dur. لذكراك 'nin fâili ise mütekellim 'ي' dir.

Söyleyen: Ebû Sahr el-Huzellî.²³⁴

3.2.22. MEF'UL-U MAAH

Bir fiil veya şibih fiili takip eden ve beraber anlamındaki bir vav'dan sonra gelen, bununla birlikte anlam bakımından kendinden önceki kısma atfı mümkün olmayan mansub isme mef'ul-u maah denir.²³⁵

علفتها تبنا وماء باردا حتى شنت همالة عيناها. 147.

Anlam: “O (hayvan)'a iki gözünden yaşlar boşalınca kadar saman ve soğuk su verdim.”

Şâhid: Beraber anlamındaki و'dan sonra gelen gelen manub isme mef'ul-ma'ah denir. Bu vav'dan sonra gelen ismin, öncesine atfı mümkün olduğunda ref'i tercih edilir. Atf mümkün olmadığında ise nasbı tercih edilir. Beyitte وماء باردا ifadesinde vav'dan sonra gelen ماء kelimesini تبنا'e atfı uygun olmaz. Çünkü yemlemek anlamındaki علف fiiliyle su'yun kullanılması anlam açısından uygun olmaz. Bu nedenle de nasbı tercih edilmiştir.

Söyleyen: Zu'r-Rumme.²³⁶

²³³ es-Sabbân, a.g.e, 124; es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 223

²³⁴ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 227; M.Mufasssal, I, 367.

²³⁵ Arapça Dilbilgisi, a.g.e, 729.

3.2.23. İSTİSNA

İstisna bir kelimeyi ya da bir terkibi, ana cümlemin ifade ettiği genel hükmün dışında tutmak demektir. İstisna konusuyla ilgili terimler şunlardır:

İstisna edatı: Kendisinden sonra gelen kelime veya terkibi cümlemin ifade ettiği genel hükmün dışında tutan harf veya edat.

Müstesna: İstisna edatından sonra ve müstesna ögesinin kendisinden istisna edildiği kısım.

Müstesna Minh: İstisna edatından önce gelen ve müstesna ögesinin, kendisinden istisna edildiği kısım.²³⁷

وبلدة ليس بها أنيس إلا اليعافير وإلا العيس 148.

Anlam: “Nice beldeler vardır ki geyik yavrusu ve buzağıdan başka arkadaş bulunmaz.”

Şâhid: وإلا العيس sözü zahiren munkatı’ bir istinadır mustesna minh takdim olmuştur. Bu durumda Hicaz luğatında mansub olması gerekmektedir. Sibeveyh’e göre ise merfu olması gerekmektedir.

Söyleyen: Amir b. El-Haris.²³⁸

لأنهم يرجون منه شفاعته إذا لم يكن إلا النّبّيون شافع 149.

Anlam: “Şüphesiz onlar, nebilerden başka şefaatinin olmadığı zamanda O’ndan (Hz Muhammed)şefaati dilerler.”

Şâhid: النّبّيون cümlesinde olumsuz ifadede müstesna olan إذا لم يكن شافع ,müstesna minh ’dan önce geldiği halde merfu yapılmıştır. Önceki beyitte olduğu gibi bu durumda tercih edilen nasbdır.

Söyleyen. Hassân b. Sâbit.²³⁹

²³⁶ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 232; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 97.

²³⁷ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e.*, 369.

²³⁸ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 234.

وما لى إلا آل أحمد شيعة وما لى إلا مذهب الحق مذهب. 150.

Anlam: “ Benim için Ahmed’e mensubiyetten başka mensubiyet yoktur. Benim için Hak yolundan başka yol yoktur.”

Şâhid: Olumlu bir cümlede müstesna müstesna minh ten önce gelirse nasbı caizdir. Cümle olumsuz olduğunda ise ref’ten ziyade nasb tercih edilir. Kufeliler, çok kullanılması ebebiyle buna cevaz verirken Basralılar, sonra gelen bir amilin önce gelen bir unsurda amelinin sakıncalı olacağı gerekçesiyle buna karşı çıkarlar. Nitekim beyitteki olumsuz ifadede أحمد mütesnası شيعة müstena minh’inden , مذهب müstesnası ise مذهب müstesna minh’inden önce geldikleri için nasbları tercih edilmiştir.

Söyleyen: Kumeyt b. Zeyd el-Esedî. ²⁴⁰

مالك من شيخك إلا عمله إلا رسميه وإلا رمله. 151.

Anlam: “Yaşlı adamın sana yapacağı. Safa ve Merve arası sa’y etmesi ve tavafta remel yapmasından başka bir faydası olamaz.”

Şâhid: Bu beyit bedelle atfin beraber gelişine örnektir. إلا رسميه وإلا رمله

Cümlesinde , birinci إلا dan sonraki رسميه kelimesi عمله kelimesinden bedeldir. İkincisinden sonraki رمله kelimesi ise رسميه kelimesi üzerine ma’tuftur. Dolayısıyla tekrar edilen edatlar kendilerinden sonra gelen isimlerde istisna açısından bir işlem yapmamışlardır. Sadece anlamı pekiştirme amacıyla kullanılmışlardır.

Söyleyen: Bilinmiyor. ²⁴¹

وإذا تباع كريمة أو تشتري قسواك بايعها وأنت المشتري. 152.

Anlam: “Saygın bir huy satıldığında veya satın alındığında, senin dışındakiler onun satıcısı sen ise alıcısısın.”

²³⁹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 235; Hekimoğlu, *a.g.e*, 98; M.Mufasssal, I, 350

²⁴⁰ es-Sabbân, *a.g.e*, 149; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 235; Hekimoğlu, *a.g.e*, 98; M.Mufasssal, *a.g.e*, I, 68, 76.

²⁴¹ es-Süyûtî, *a.g.e* Ahmed İbrahim, 238; Hekimoğlu, *a.g.e*, 100.

Şâhid: İstisna edatlarından biride سوى dır. Kûfelilere göre başına cer harfi gelebildiğinden غير anlamında isimdir ve zarfta olur. Basralılara göre sadece zarf olabilir. سوى'nın sadece zarf olabildiğine idia edenlerin ortaya koydukları delillerden biri bu şiiirdir. Kufelilere göre ise burada سوىmübtada olduğundan dolayı merfudur.

Söyleyen: Muhammed b.Abdullâh.²⁴²

153. أَتَرَكَ لَيْلَى لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهَا سَوَى لَيْلَةٍ إِنِّي إِذَا لَصَبُورٌ

Anlam: “Aramızda bir gecelik mesafe varken ben Leyla’yı terk eder miyim? Öyleyse ben gerçekten sabırlıyım.”

Şâhid: Burada , سوى , ليس'nin ma'mulü olarak gelmiştir ve ismidir. Haberi ise şibh cümle olan بَيْنِي dir.

Söyleyen: Ebî Dehbel.²⁴³

154. خَلَا اللَّهُ لَا أَرْجُو سِوَاكَ وَإِنَّمَا أَعَدَّ عِيَالِي شَعْبَةً مِنْ عِيَالِكَ

Anlam: “Alah’tan yalnızca seni dilerim. Ailemi de senin ailenin bir kolu sayarım.”

Şâhid: خلا ve عدا istisna edatlarındandır. Başına geldikleri isim müstesna olur ve mansub olur. Şayet kendilerinden önce ما harfi gelmezse harfi cer olarak kabul edilir ve kendilerinden sonraki ismi mecrur ederler. Nitekim beyitte سِوَاكَ mecrur cümlesinde الله lafz-ı celali mecrur yapılmıştır.

Söyleyen: Bilinmiyor.²⁴⁴

155. أَبْحَنَّا حَيِّهْم قَتْلًا وَأَسْرًا عَدَا الشُّمُطَاءُ وَالطِّفْلُ الصَّغِيرُ

Anlam: “Kabilelerinde ise yaşlı kadınlar ve küçük çocuklardan başka, tüm canlıları öldürmeyi ve esir almayı mübah saydık.”

²⁴² es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 236; Hekimoğlu, *a.g.e*, 101.

²⁴³ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 238.

²⁴⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 239; Hekimoğlu, *a.g.e*, 102; M.Mufasssal, II, 619.

Şahit: Bu beyitte عدا الشمطاء أبجنا cümlesinde عدا cer harfi kabul edilerek kendisinden sonra gelen الشمطاء mecrur yapılmıştır.

Söyleyen. Bilinmiyor.²⁴⁵

156. ألا كلّ شيء ما خلا الله باطل وكلّ نعيم لامحالة زائل

Anlam: “Allah’tan ğayrisi yok olmaya mahkûmdur. Ve bütün nimetler mümkün yok zail olacaktır.”

Şâhid.Burada خلا ‘nın başına mastar olan ما geldiği için خلا’dan sonra gelen isim mansub olmuştur.

Söyleyen: Lebid b. Rabiâ.²⁴⁶

157. تملّ الندامي ما عداني فإنني بكلّ الذي يهوى نديمي مولع

Anlam: “Arkadaşlar usanır, ama ben usanmam çünkü ben arkadaşımın arzularına içten bağlıyım.”

Şâhid: Şair beyitte عدا’yı fiil gibi kullanmıştır. Çünkü Harfin başına harf ve mastari olan ما gelmez, aynı zamanda عدا ‘nın sonunda gelen nun, nun-u vikayedir, Bilindiği gibi nun-u vikaye filer için gereklidir.

Söyleyen: Bilinmiyor.²⁴⁷

158. حاشا قريشا فإنّ الله فضلهم علي البرية بالاسلام والدين

Anlam: “Kureyş hariç. Allah onları(Kureyşi)Din ve İslam ile yeryüzünde olanlara üstün kılmıştır.”

Şâhid: حاشا fiil olarak kullanılmış ve kendinden sonra gelen ismi nasb etmiştir.

Söyleyen. Farazdak.²⁴⁸

²⁴⁵ es-Sabbân, *a.g.e*, 163; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 239; Hekimoğlu, *a.g.e*, 102.

²⁴⁶ es-Sabbân, *a.g.e*, 164; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 239.

²⁴⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 240.

²⁴⁸ es-Sabbân, *a.g.e*, 165; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 240.

3.2.24. HAL

Bir cümlede yer alan; fail, mef'ulun bih gibi öğelerden birinin veya birden fazlasının durumunu açıklayan mansub müştak kelimelere hal denir. Hal genellikle nekra olur ve cümlede yer alan fiile veya fiil soylu bir kelimenin manasında yer alan nasıl sorusuna cevap niteliği taşır.²⁴⁹

لميّة موحشا طلل قديم عفاه كلّ أسحم مستديم 159.

Anlam: “Meyye’nin ürkütücü eski harebeleri vardır. Sürekli yağan yağmur ondan eser bırakmamıştır.”

Şâhid: Zül-hal marife olarak gelir. Şayet hal, zül-hal’e takdim etmişse zül-hal nekra olarak gelebilir. Beyitte. hal, موحشا zül-haldir.

Söyleyen: Kuseyr Uzzâ²⁵⁰

يا صاح هل حمّ عيش با قيا فترى لنفسك العذر في ابعادها الأملأ 160.

Anlam: Ey Arkadaş! Hayat ebedi kılınmadı ki nefsinin uzun vadeli ümütlerinde mazur göresin.

Şâhid: İstifham edatından önce gelen Sahibu’l-hal nekra olabilir. Beyitte هل عيش با قيا soru edatı olan هل ‘den sonra geldiğinden, hal olan عيش kelimesinin, sahibu’l-hali عيش nekra olarak gelmiştir.

Söyleyen. Bilinmiyor.²⁵¹

إذا المرء أعيته المرأة ناشئاً فمطلبها كهلا عليه شديد 161.

Şahid: hal. كهلا ‘nin mecruru olan المرء ise zülhaldir. Burada hal zülhale takdim etmiştir.

Söyleyen: Abdurrahmân b. Hassân.²⁵²

²⁴⁹ Arapça Dilbilgisi, 349.

²⁵⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 243; M.Mufasssal, II, 884.

²⁵¹ es-Sabbân, *a.g.e.*, 176; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 245; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 107.

أنا ابن دارة معروفًا بها نسبي وهل بدارة يا للناس من عار 162.

Anlam: “Ben soyumun kendisiyle meşhur olduğu Dare’nin oğluyum. Ey İnsanlar! Dare’nin ne ayıbı var ki?”

Şâhid: Hal Bazen amilini bazen de cümlenin içeriğini pekiştirir. Cümlenin içeriğini pekiştirmesi için de cümlenin, mübtada ve haberinin camid marife olduğu isim cümlesi olması gerekir. Nitekim beyitte, mübtada ve haberi marife olan أنا ابن دارة معروفًا isim cümlesinde cümlenin içeriğini pekiştiren bir hal olarak kullanılmıştır.

Söyleyen: Sâlim b. Dâre.²⁵³

عهدتك ما تصبر وفيك شبيبة فمالك بعد الشيب صبًا متيمًا 163.

Anlam: “Seni gençken kadınlara meyletmeyen biri olarak biliyordum. Ne oluyor sana yaşlandığın halde kendini helak edecek şekilde aşık olmuşsun.”

Şâhid: عهدتك ما تصبر fâili müstetir olan bir fiil cümlesidir. Haldir mahallen mansubtur. Sahibu’l-hali عهدتك ‘daki dır.

Söyleyen: İbn Hişâm el-Ensârî.²⁵⁴

فلما خشيت أظافيرهم نجوت وأرهنهم مالكا 164.

Anlam: “Onların (Düşmanların) Silahlarından korktuğumda Mâlik’i rehin bırakarak kendimi kurtardım.”

Şahid: Hal müfred isim olabileceği gibi cümlede olabilir. Bu cümle, başına müsbet müsbet muzari file başlayan fiil cümlesi olursa başına hal cümlesinin başına bitişen vav-ı haliye gelmez. Eğer gelirse muzari fiil mahzûf bir mübtedanın haberi olduğu şeklinde değerlendirilir. Beyitte وأرهنهم مالكا fiil cümlesinin fiili müsbet muzari olmasına rağmen başına vav-ı haliye gelmiştir. Mezkûr değerlendirmeye göre bu muzari fiil mahzûf mübtedanın haberidir. Takdiri de أنا أرهنهم dır

²⁵² es-Sabbân, a.g.e, 178; es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 245.

²⁵³ es-Sabbân, a.g.e, 185; es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 248; Hekimoğlu, a.g.e, 111.

²⁵⁴ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 249.

Söyleyen: Abdullâh b. Hemmâm.²⁵⁵

3.2.25. TEMYİZ

Kendisinden önce geçen ve anlam bakımından kapalı olan kelime veya cümleden ne kastedildiğini açıklayan camid, nekra ve mansub kelimelere Temyiz adı verilir.²⁵⁶

165. رأيتك لما أن عرفت وجوهنا صددت و طبت النفس يا قيس عن عمرو

Anlam: “Ey Kays! Sen bizi tanıdığında Amr’dan yüz çevirdin ve psikolojik olarak rahat ettin.”

Şâhid: النفس temyizdir. Basralılara göre temyizın nekra olması gerekmektedir. Ancak buradaki النفس ‘nin başındaki marifelik alemeti olan elif lam zaid olduğundan kelime nekradır. Kûfelilere göre ise temyizın nekra olması şart değildir. Bu durumda buradaki elif lam marifelik ifade eder.

Söyleyen: İbn Hişam el-Ensari.²⁵⁷

166. بانئت لتحزننا عفارہ ویا جارنا ما أنت جارہ

Anlam: “‘Afare bizi üzme için ayrıldı gitti. Ey komşum! Sen sıradan bir komşu değilsin.”

Şâhid: Taccub ifade eden her kelimedden sonra temyiz gelir. Beyitte ما أنت taaccub ifade ettiğinden جارہ temyiz olarak gelmiştir.

Söyleyen. ‘Aşa.²⁵⁸

167. أتھجر لیلی بالفراق حبيبها وما كان نفسا بالفراق تطيب

Anlam: “Gönlü ayrılıkla hoş olmadığı halde, Leyla sevgilisinden ayrılarak göç mü ediyor.”

²⁵⁵ es-Sabbân, *a.g.e*, 187; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 249; Hekimoğlu, *a.g.e*, 111.

²⁵⁶ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e*, 277.

²⁵⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 249.

²⁵⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 254; Hekimoğlu, *a.g.e*, 112; M.Mufassal, I, 302.

Şâhid: Sibeveyhe göre temyizin amilinden önce gelmesi caiz olmaz. Fakat bazı nahivciler amil fiil olduğunda bun acevaz verirler. Beyitte نفسا temyiz amilide تطيب dur.

Söyleyen: Muhabbel es-Sa'di.²⁵⁹

أنفسا تطيب بنيل المنى وداع المنون ينادي جهارا 168.

Anlam: “Nefsin isteklerine ulaşmak seni hoşnut ediyor.(Ama) Ölüm apaçık bir şekilde çağırıyor.”

Şâhid: Bir önceki örnekte olduğu gibi temyiz(أنفسا), amili(تطيب) fiil olduğundan dolayı amilinden önce gelmiştir.

Söyleyen: Mecnûn, ‘Aşâ (ihtilâflı).²⁶⁰

3.2.26. CER HARFLERİ

Fiilleri isimlere bağlayan ve çeken harflere harf-i cer denir. Hem isimlerin hem zamirlerin başına gelebilirler.²⁶¹

فان يك من جنّ لأبرح طارقا وان يك انسانا (كها) الأنس تفعل 169.

Anlam: “Eğer kapıyı çalan cin ise kapıyı şiddetli bir şekilde çalar. Eğer insan ise öyle yapmaz.”

Şâhid: ها harfi cerri şiirin zaruretinden dolayı zamirinin başına gelmiş.

Söyleyen: Şanfara.²⁶²

فلا ترى بعلا ولا حلائلا كه ولا كهّن إلا حائلا 170.

Anlam: “Ne erkeği gibi koca ne de dişisi gibi koruyucu kadın bulamazsın.”

²⁵⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 254; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 112; M.Mufasssal, I, 93.

²⁶⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 254.

²⁶¹ Sarf-Nahiv, *a.g.e.*, 216.

²⁶² es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 256; M.Mufasssal, II, 698.

Şâhid: هُنَّ • ve كَ harfî cerri şiirin zaruretinden dolayı , كه , ifadelerindeki كَ harfî cerri şiirin zaruretinden dolayı • ve هُنَّ muttasıl zamirlerin şaz olarak cer etmiştir.

Söyleyen: Ru'be b 'Accâc. ²⁶³

171. فلا والله لا يلقى أناس فتى حثاك يا ابن أبي زياد

Anlam: “Hayır! Ebû Ziyad’ın oğlu, Allah’a and olsun ki, insanlar sana gelinceye kadar güzel (huylu) bir genç bulamazlar.

Şâhid: حَتَّى cer harfî şiirin zaruretinden dolayı كَ zahirinin başında gelmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ²⁶⁴

3.2.27. CER HARFLERİNİN ANLAMLARI

Konumuzla ilgili harfî cer anlamlarına aşağıdaki şahitlerde değinilmiştir.

172. يظلّ به الحرباء يمثل قائما ويكثر فيه من حنين الأباعر

Anlam: “Sıcaktan dolayı o günde bukalemun ayakta dikilip kalır ve develerin iniltisi çoğalır.”

Şâhid: Buradaki من harfî cerri zaid olduğu halde marife olan من حنين الأباعر mecrur etmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ²⁶⁵

173. فليت لي بهم قوما إذا ركبوا شنوا الإغارة فرسانا وركبانا

Anlam: “Keşke onların yerine, develere ve atlara binip hücuma kalkan kavmim olsaydı.”

Şâhid: Şair بهم deki ب harfî cerrini بدل anlamında kullanmıştır. Takdiri فليت لي بهم قوما dir.

²⁶³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 256; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 117

²⁶⁴ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 256

²⁶⁵ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 259; M.Mufasssal, *a.g.e.*, I, 435.

Söyleyen: Kureyt b. Enîf.²⁶⁶

وإني لتعروني لذكراك هزة كما نتفض العصفور بلله القطر. 174.

Anlam: “Sen aklıma geldiğin için, yağmurda ıslanan serçenin titremesi gibi beni bir titreme alır.”

Şâhid: ل’in anlamlarından biride ta’lil sebeplendirmedir. Beyitte لذكراك ‘daki ل bu anlamda kullanılmıştır.

Söyleyen: Ebû Sahr el-Huzelî.²⁶⁷

فلا والله لايلفى لما بي ولا للمابهم أبدا دواء. 175.

Anlam: “Allah’a yemin olsun ki ne benim hastalığıma ne de senin hastalığına asla ilaç bulunmaz.”

Şâhid: للمابهم ‘ki ل harfi cerri zaid olup te’kid ve muekkedi ayırmak için kullanılmıştır.

Söyleyen: Müslîm b. Ma’bed.²⁶⁸

إذا رضيت عليّ بنو قشير لعمر الله أعجبني رضاها. 176.

Anlam: “Kuşeyroğulları benden hoşnut olursa, Allaha yemin ederim ki onların hoşnutluğu beni memnun eder.”

Şâhid: Şair cer harflerinin birbirlerinin yerine kullanılabileceği göstermek için رضي fili için kullanılan عن harfi cerrinin yerine على ‘yı kullanmıştır.

Söyleyen: Kuhayf el-Ukaylî.²⁶⁹

لاه ابن عمك لأفضلت في حسب عني ولا انت دياني فتخزوني. 177.

²⁶⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 259.

²⁶⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm 259; Hekimoğlu, *a.g.e*, 119.

²⁶⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 260.

²⁶⁹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 262; M.Mufasssal, *a.g.e*, II, 1051.

Anlam: “Allah Amcanın oğlunun iyiliğini versin. Sen asalette benden üstün değilsin. Benim sahibimde değilsin ki beni küçük düşüresin.”

Şâhid: *علي* bazen *علي* anlamında kullanılır nitekim beyitte *علي* ile kullanılması gereken *أفضل* fiili *عن* ile kullanılmıştır.

Söyleyen: Zu'l-Isba' el-Advânî. ²⁷⁰

178. *أنتهون ولن ينهي ذوي شطط كالطعن يذهب فيه الزيت والقتل*

Anlam: “Siz mi geri duruyorsunuz? Hiçbir şey zalimleri, kendisinde yağın ve fitilin kaybolduğu yaralama gibi asla engelleyemez.”

Şâhid: Beyitte olduğu gibi bazen *ك* harf değil de *مثل* anlamında isim olarak kullanılır.

Söyleyen: ‘Aşâ. ²⁷¹

179. *ولعبت طير بهم ابابيل فصير مثل كعصف مأكل*

Anlam: “Ebabil kuşları onlarla (oyun oynar gibi) oynadı. Ve böylece onları çiğnenmiş ekin gibi yaptı.”

Şâhid: Burada *مثل* , *ك* ile izafet terkibine girdiği için harf olarak değil isim olarak gelmiştir.

Söyleyen. Ru'be b. ‘Accâc. ²⁷²

180. *بكا للقوة الشغواء جلت فلم أكن لأولع إلا بالكمي المقنع*

Anlam: “Gagası yırtıcı kartal gibi olanla dolaştım. Ben miğferli savaşçıdan başkasıyla savaşacak değilim.”

Şâhid: *بكا للقوة* daki *ك* harf değil isimdir çünkü *ب* ile mecrur olmuştur.

Söyleyen: Bilinmiyor. ²⁷³

²⁷⁰ es-Sabbân, *a.g.e*, 223; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 263; Hekimoğlu, *a.g.e*, 120.

²⁷¹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 263; Hekimoğlu, *a.g.e*, 121.

²⁷² es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 264.

فقلت للركب لما أن على بهم من عن يمين الحبيا نظرة قبل . 181.

Anlam: “Ne zaman ki Hubeyyanın sağ tarafında bir manzara göründü; Onlara söyledim.”

Şâhid: عن, من hargi cerriyle mecrur olduğundan dolayı isim olarak gelmiştir ve جانب Anlamında kullanılmıştır.

Söyleyen: Bilinmiyor. ²⁷⁴

وما زلت أبغي المال مذ انا يافع وليدا وكهلا حين شبت وأمردا . 182.

Anlam: “Çocukluğumda, buluş çağında, tüyü bitmemiş bir genç ve olgunlaşmış bir yaşlı olana kadar mal arıyordum ve halen mal arıyorum.”

Şâhid: مذ isim cümlesinin başına gelerek isim cümlesiyle izafet terkibine girmiştir.

Söyleyen: ‘Aşâ. ²⁷⁵

رَبِّمَا أوفيت في علم ترفعن ثوبي شمالات . 183.

Anlam: “Kuzey rüzgarı elbisemi dalgalandırdığı halde çoğu kez dağa (zirveye) ulaştım.”

Şâhid: رب ‘sonuna ma iliştigi için cer harfi gibi amel etmesini engellemiştir. Delili ise eğer رب Cer harfi olmuş olsaydı fiil cümlesinin başına gelmez, ismin başına gelir ve onu mecrur ederdi.

Söyleyen. Cuzyme el-Ebresî. ²⁷⁶

رَبِّمَا الجامل المؤبّل فيهم وعناجيج بينهنّ المهار . 184

Anlam: “(Savaş için yola çıkanların) içinde nice tımarlanmış deve sürüleri ve aralarında tayların bulunduğu savaş atları vardır.”

²⁷³ es-Sabbân, *a.g.e*, 225; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 264.

²⁷⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 264.

²⁷⁵ es-Sabbân, *a.g.e*, 228; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 265.

²⁷⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 265.

Şâhid: ربّnin sonuna ما bitiştiğinde kendisinden sonra gelen ismi mecrur etmesine mani olur. Beyitte ربّما الجامل böyle kullanılmış ve kendisinden sonra gelen الجامل mecrur olmamıştır.

Söyleyen: Ebu Duad el-İyadî.²⁷⁷

أخ ماجد لم يخزنى يوم مشهد كما سيف عمرو لم تخنه مضاربه. 185.

Anlam: “Amr’in kılıcı savaşta nasıl ki ona ihanet etmedi. Şerefli kardeş beni sıkıntılı günümde yalnız bırakmadı.”

Şâhid: سيف سىف'daki ك harfi cerri, sonuna ما bitiştiğinden amel etmemiştir. لم تخنه مضاربه, onun haberidir, mahallen merfudur.

Söyleyen: Nehşel.²⁷⁸

ماويّ يا ربّتما غارة شعواء كالذعة بالميسم. 186.

Anlam: “Ey Maviye (Hayvan) damgasıyla dağlamaya benzer her koldan şiddetli nice saldırı var.”

Şâhid: Önceki beyitlerde yapılan izahların aksine ما ve ربّ'ye bitiştiği halde ربّ Harfi cer gibi amel eder ve kendisinden sonra gelen ismi mecrur eder ربّتما غارة 'de olduğu gibi.

Söyleyen: Damra en-Nehşelî.²⁷⁹

وننصر مولانا ونعلم أنّه كما الناس مجروم عليه وجارم. 187.

Anlam: “Diğer insanlar gibi hem zalim hem mazlum olduğunu bilsek bile, müttefikimize yardım ederiz.”

Anlam: Bu beyitte ما bitişmiş olmasına rağmen, ك harfi ceri amel etmiştir.

Söyleyen: Amr b. Beraka.²⁸⁰

²⁷⁷ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 266; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 124; M. Mufassal, *a.g.e.*, I, 346.

²⁷⁸ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 266.

²⁷⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 266; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 124; M. Mufassal, *a.g.e.*, II, 931.

بل بلد ملء الفجاج قتمه لايشترى كئانه وجهه 188.

Anlam: “Nice yolları tozl dolu beldeler geçtim ki, onun ne keteni ne kilimi satın alınır.”

Şâhid: Harfî cerler içinde sadece رّب hazf edilir ve ameli baki kalır. Kendisinden sonra, hazfedilmesine rağmen amelinin baki kaldığı harflerden birisi de بل ‘dir. Beyitte بل بلد ifadesinde رّب mahzuf olduğu halde بل ‘ni mecrur etmiştir.

Söyleyen: Ru’be b.Accâc. ²⁸¹

فمئلك حبلي قدطرت و مرضع فألهيتها عن ذي تمام محول 189.

Anlam: “Senin gibi nice hamile ve emzikli (kadına) gece gittim ve onu henüz bir yaşına basmamış muskalı çocuğundan alıkoydum.”

Şâhid: رّب ‘nin Kendisinden sonra, hazfedilmesine rağmen amelinin baki kaldığı harflerden biriside ف ‘dir. Beyitte فمئلك ifadesinde رّب mahzuf olduğu halde ف ‘yu mecrur etmiştir.

Söyleyen: İmru’l-Kays. ²⁸²

وليل كموج البحر أرخى سدوله عليّ بانواع الهموم ليبتلي 190.

Anlam: “Nice geceler var ki birçok sıkıntılarla beni sınamak için denizin dalgaları gibi örtüsünü üzerime sarkıtır.”

Şâhid: رّب ile mecrur olmuştur. ليل mahzuf و ‘dan sonraki.

Söyleyen: İmru’l-Kays. ²⁸³

رسم دار وقفت في طلله كدت أقضي الحياة من جلله 191.

Anlam: “Nice kalıntılarında durup ağladığım konak yerleri var ki, onların azametinden neredeyse canımı verecektim.”

²⁸⁰ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 266; Hekimoğlu, *a.g.e*, 125; M. Mufassal, *a.g.e*, II, 798.

²⁸¹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 267; Hekimoğlu, *a.g.e*, 125-126.

²⁸² es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 267; Hekimoğlu, *a.g.e*, 125.

²⁸³ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 267.

Şâhid: Bazen önceki beyitlerde zikredilen harfler olmaksızın da hazf edilebilir. Bu çeşit kullanım şazdır. رسم kelimesi kendisinden önce zikredilen harflerden herhangi biri olmadığı halde mahzûf bir رَبِّ ile mecrur olmuştur.

Söyleyen: Cemîl b. Ma'mer.²⁸⁴

3.2.28. İZAFET

İzafet bir şeyi diğerine dayamak demektir. Böylece birbirine bağlanmış iki kelimedenden birincisine muzaf ikincisine muzafun ileyh denir. Muzaf önce gelir, sonundan tenvin ile tesniye ve cemi nunları düşer. Muzafın i'rabı çeşitli amillere bağlıdır. Muzafun ileyh ise daima mecrurdur.²⁸⁵

وتشرق بالقول الذي قد أذعته كما شرقت صدر القناة من الدّم. 192.

Anlam: “Okun başı kanla bulandığı gibi yaydığın sözler boğazına tıkanır.”

Şâhid: Müzekker olan muzafın müennes müzafun ileyhi olmuştur. muzaf الصدر, muzafun ileyh الصدر.

Söyleyen: A'sa.²⁸⁶

رؤية الفكر ما يؤول له الأمر معين على اجتنب التواني. 193.

Anlam: “Aklın işin varacağını görmesi, kişiyi tembellikten korur.”

Şâhid: Şair رؤية muzafını , رؤية muzafun ileyhi, terkipini kolaylaştırmak için رؤية kelimesi müennes bir mübteda olduğu halde, haberi olan معین kelimesi müzekker getirmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.²⁸⁷

وكننت إذ كنت إلهي وحدكا لم يك شيء يالهي قبلكا. 194.

²⁸⁴ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 267, Hekimoğlu, *a.g.e.*, 126.

²⁸⁵ Sarf-Nahiv, *a.g.e.*, 213.

²⁸⁶ es-Sabbân, *a.g.e.*, 248; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 271.

²⁸⁷ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 271.

Anlam: “Sen var olduğunda birdin senden önce hiçbir şey yoktu.”

Şâhid: وحَد lafzı muhatab zamirine izafe edilmiştir.

Söyleyen: Abdullah b. Abdul’ala el- Kureyşi. ²⁸⁸

وَالذَّنْبُ أَخْشَاهُ إِنْ مَرَرْتُ بِهِ وَحَدِي وَأَخْشَى الرِّيحَ وَالْمَطْرَا 195.

Anlam: “Rüzgardan, yağmurdan ve tek başıma olup kurtla karşılaştığımda korkarım.”

Şâhid: وحَد lafzı mütekellim zamirine izafe edilmiştir. Bu ve bundan önceki örnek gösteriyorki, وحَد lafzı bütün zamirlere muzaf olur.

Söyleyen: Rabi’ b.Dab’a. ²⁸⁹

دَعَوْتُ لَمَّا نَابَنِي مَسُورَا فَلَبِّيَ فَلَبِّي يَدِي مَسُورَا 196.

Anlam: “Başıma gelen musibetten dolayı Misvarı çağırdım. O da bana karşılık verdi(bu sebeple) Misvar’ın elleri de karşılık görsün.”

Şâhid: Bazı zamirler var ki, bunlar sadece zamire muzaf olabilirler. Bu lafızlardan biride sadece muhatab zamirine muzaf olan لَبِّي ‘dır. لَبِّي beyitte zahir isme şaz olarak muzaf yapılmıştır.

Söyleyen. Bilinmiyor. ²⁹⁰

إِنَّكَ لَوْ دَعَوْتَنِي وَدُونِي زُرَّاءَ ذَاتِ مَتَرَعٍ بَيُون 197.

لَقُلْتُ لَبِّيهِ لِمَنْ يَدْعُونِي

Anlam: “Aramız da aşılması zor derin ve geniş bir engel var iken sen beni çağırıydın, ben beni çağırana emrin olur derdim.”

Şahid: لَبِّي beyitte gaib zamirine şaz olarak muzaf yapılmıştır.

²⁸⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 273.

²⁸⁹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 273.

²⁹⁰ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 274; Hekimoğlu, *a.g.e*, 130.

Söyleyen: Bilinmiyor.²⁹¹

198. أما ترى حيث سهيل طالعا نجما يضيء كالشهاب لامعا

Anlam: “Doğarken, parlak alev gibi ışık saçan Süheyl yıldızının doğduğu yeri görmüyor musun?”

Şâhid: Bazı ifadeler vardırki saadece cümleye muzaf olabilirler. Bunlardan biri de حيث ‘dur. Bazı nahivcilere göre bu beyitte olduğu gibi müfred kelimeye muzaf gösterilebileceğini söyleseler de bu durum şazdır. Beyitte حيث kelimesi سهيل ‘e şaz olarak muzaf yapılmıştır.

Söyleyen: Bilinmiyor.²⁹²

199. علي حين ألهي الناس جلّ أمورهم

Anlam: “İnsanların işlerinin büyüklüğü insanları oyaladığı sırada.”

Şâhid: Cümleye muzaf olan kelimelerden biride حين ‘dir. حين iki şekilde değerlendirilir. Mebni muzaf olduğu zaman nun ‘u fetha ile harekelendirilir. حين ألهي ‘da olduğu gibi.

Söyleyen: A’sâ.²⁹³

200. إذا باهليّ تحته حنظلّة له ولد منها فذاك المذرع

Anlam: “Bir Bahili ile evli bir Hanzeliden bir çocuk varsa işte bu melez olur.”

Şâhid: إذا kelimesi ancak fiil cümlesine muzaaf olabilir. Şayet إذا ‘dan sonra gelen cümle isim cümlesi ise o zaman bir fiil takdir edilir. Bu beyitte de إذا ‘dan sonra كان takdir ediliyor.

Söyleyen: Farazdak.²⁹⁴

201. ونبتت ليلي أرسلت بشفاعة إليّ فهلا نفس ليلي شفيعها

²⁹¹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 274; Hekimoğlu, *a.g.e*, 128; M. Mufassal, *a.g.e*, III, 1285.

²⁹² es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 275; Hekimoğlu, *a.g.e*, 129.

²⁹³ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 275.

²⁹⁴ es-Sabbân, *a.g.e*, 258; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 276.

Anlam: “Leyla’nın bana şefaâtçi gönderdiğini haber aldım. Niçin Leyla kendi şefaâtçisi olmuyor.”

Şâhid: شَفِيعَهَا , مُبْتَدَا , نَفْسٍ لَيْلَى فِيهَا نَفْسٍ لَيْلَى sözünde
Bu cümle ismiyle beraber mahzûf olan كَان ‘nin haberidir. Takdiri فَهَلَا كَانَتْ
‘dir. هِيَ نَفْسٍ لَيْلَى شَفِيعَهَا

Söyleyen: Kays b. Mulevveh (ihtilâfî).²⁹⁵

إِنَّ لِلْخَيْرِ وَلِلْشَّرِّ مَدَى وَكَلَا ذَلِكَ وَجْهٌ وَقَبْلُ. 202.

Anlam: “Şüphesiz hayrın da şerrinde bir sonu vardır. Her ikisi de aşîkar ve ortadadır.”

Şâhid: İzafetle kullanılan kelimelerden كَلَا , كَلْنَا ‘nın muzaf olacakları isimlerin;

- a. Marife olmaları
- b. Tesniyeye işaret etmeleri
- c. Tek bir lafız olmaları gerekmektedir.

Bu isim lâfzen tensiye sığasında olabileceği gibi, lâfzen müfred gibi olup anlam bakımından tesniye olabilir. Nitekim beyitte كَلَا ذَلِكَ ifadesinde lafız itibariyle müfred olan ذَلِكَ ‘ye müzaf olsa da bu kelime لِلْخَيْرِ ve لِلْشَّرِّ kelimelerine işaret ettiğinden anlam bakımından tensiye sayılmaktadır.

Söyleyen: Abdullâh b. Ez-Zibârâ.²⁹⁶

كَلَا أَخِي وَخَلِيلِي وَاجِدِي عَضْدًا فِي النَّائِبَاتِ وَالْمَمَامَاتِ. 203.

Anlam: “Kardeşim ve dostumun her ikisi de, sıkıntılarda ve felaketlerin ard arda gelmesinde beni yardımcıları olarak bulurlar.”

²⁹⁵ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 276.

²⁹⁶ es-Sabbân, *a.g.e.*, 260; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 279; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 130; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 626.

Şâhid: Daha önce söylediğimiz gibi كَلَّا ‘nın muzaf olacağı tensiye ismin tek bir lafız, olması gerekir. Atıfla ayrılan lafızlara ise muzaf olamaz. Fakat beyitte أَخِي وَخَلِيلِي ayrılan isimlerine muzaf yapılmıştır. Bu kullanım şazdır ve şiirin zaruretinden dolayıdır.

Söyleyen: Bilinmiyor.²⁹⁷

204. فَلَنْ لَقِيكَ خَالِيْنَ لَتَعْلَمَنَّ أَيْي وَ أَتَيْكَ فَارِسَ الْأَحْزَابِ

Anlam: “Seninle silahsız karşılaşırsam o zaman grubların kahramanı kim anlarsın.”

Şâhid: Beyitte أَيْي tekrar edildiği için marife müfred bir isme muzaf olmuştur. Şayet tekrar edilmemiş olsaydı أَيْ ‘nun müfred marife bir kelimeye müzaf olması caiz olmazdı.

Söyleyen: Bilinmiyor.²⁹⁸

205. فَرِيْشَ مِنْكُمْ وَهَوَايَ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَتْ زِيَارَتُكُمْ لِمَا

Anlam: “Ziyaretiniz az olsa da, malım sizden (gelmiş)tir. Sevgim de sizinledir.”

Şâhid: Zaman ve mekân zarfı olarak kullanılan ع ‘nın مَع ‘ı çoğunlukla fethalıdır. Fetha onun irab alametidir. Fakat Araplardan bazıları fetha yerine sükûn kullanırlar. Beyitte de هَوَايَ مَعَكُمْ ifadesinde sükunlu kullanılmıştır.

Söyleyen: Cerîr b. Atiye.²⁹⁹

206. وَمَنْ قَبْلَ نَادَى كُلِّ مَوْلَى قَرَابَةً فَمَا عَطَفْتَ مَوْلَى عَلَيْهِ الْعَوَا طَفَ

Anlam: “Sıkıntılara düşmeden önce bütün amcaoğulları yakınlarını (yardıma çağırdı) fakat hiçbir kalp amcaoğullarına acımadı.”

²⁹⁷ es-Sabbân, *a.g.e*, 260; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 279; M. Mufasssal, *a.g.e*, I,143.

²⁹⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 279.

²⁹⁹ es-Sabbân, *a.g.e*, 265; Es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 282; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 335.

Şâhid: قبل muzafun ileyhi hazfedilip lafzı niyet edildiğinde mebni olmaktan çıkıp mu'rab olur. Beyitte ومن قبل ifadesinde muzafun ileyh olan ذلك hazf edilmiş ve قبل lafzı niyet edildiğinden başına gelen cer harfinden dolayı sonu mecrur olarak mu'rab yapılmıştır.

Söyleyen: Bilinmiyor.

207. قساغ لي الشراب و كنت قبلا أكاد أغصّ بالماء الحميم

Anlam: “Artık içecekler rahatça boğazımdan geçiyor. Oysa daha önce neredeyse tatlı suyla dahi boğuluyordum.”

Şâhid: قبل izafetsiz kullanılıp mahzuf olan muzafun ileyhi de niyetlenmediği zaman nekra olur ve tenvinlenir. Beyitte قبل izafetten kesildiğinden mu'rab yapılarak tenvinli kullanılmıştır.

Söyleyen: Abdullâh b. Yu'rab.³⁰⁰

208. إذا أنا لم أومن عليك ولم يكن لقأؤك إلامن وراء وراء

Anlam: “Ben senin sırlarına muttali değilsem ve karşılaşmamız uzaktan uzağa ise dostluğumuz nedendir.”

Şâhid: وراء kelimesi damme üzerine mebnidir. Çünkü muzafun ileyh hazf edilmiş ama manası niyet edilmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁰¹

209. ولقد سددت عليك كلّ ثنية و أتيت فوق بنى كليب من عل

Anlam: “Sana bütün yolları kapattım ve Benu Kuleyb ‘in üstüne yukardan geldim.”

Şâhid: عل muzaf olarak marife olduğu için zamme üzerine mebnidir. Muzafun ileyh hazf edilmiş ama manasına niyet edilmiştir.

³⁰⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 283; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 134.

³⁰¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 284.

Söyleyen: Farazdak.³⁰²

210. مكرّ مفّر مقبل مدبر معا كجلمود صخر حطّه السّيل من عل

Anlam: “Aniden dağın üstünden selin yuvarlattığı taş gibi. Aynı anda hücum da eder, kaçarda, (düşmana) yönelirde, sırtta çevirir.”

Şâhid: Burada muzafun ileyhın hazfedilip hem lafzı hem de manası niyet edilmediği için. عل harfi cer ile mecrur olmuştur.

Söyleyen: İmru’l-Kays.³⁰³

211. مرّت بنا في نسوة خولة والمسك من أردائها نافحة

Anlam: “Havle bir grup kadınla beraber yanımızdan geçti, her tarafı misk kokuyordu.”

Şâhid: والمسك muzafun ileyhtir muzaaf hazf edilmiştir. Takdiri رائحة’dur.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁰⁴

212. أكل امرئ تحسبين امرأ ونار توقد بالليل نارا

Anlam. “Her kişiyi er, gece yanan her ateşi de ateş mi anarsın.”

Şâhid: Bazen muzaf hazf edilip muzafun ileyh onun yerine getirilir ve onun haziften önceki i’rabını alır. Bazende bunun aksine muzaf hazf edilir ve mahzuf muzaf önce geçen benzer bir kelimeye atfedilir. نارا önce كَلّ hazfedilmiş ‘e atıf edilmiş.

Söyleyen: Ebû Duad el-İyadî.³⁰⁵

213. فرشني بخير لا أكونن ومدحتي كناحت يوما صخرة بعسيل

³⁰² es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 285.

³⁰³ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 285; M. Mufasssal, *a.g.e*, II, 782.

³⁰⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 286.

³⁰⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 287; Hekimoğlu, *a.g.e*, 135; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 309.

Anlam: “Beni iyi bir şekilde mükafatlandır ki, yaptığım medihle taşı süpürgeyle yontan kişi gibi olmayayım.”

Şâhid: İsmi fâil olarak gelen ناحت mef’ulu konumunda olan صخرة ‘a muzaf olmuştur. يوما zarfı muzaf ve muzzafun ileyhın aralarını ayırmıştır.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁰⁶

214. ما إن وجدنا للهوى من طبّ ولا عدمنّا قهر وجد صبّ

Anlam: “Aşka tıpta çare bulamadık. Aşıka baskı yapan aşkın baskısını yok edemedik.”

Şâhid: Muzaf olan قهر ile muzaafun ileyh olan صبّ arasına ecnebi--muzafın mamûlü olmayan bir kelime(وجد) fasıl olarak gelmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁰⁷

215. أنجب أيام والداه به اذ نجلاه فنعّم مانجلا

Anlam: “Ne iyi bir çocuk! Anası babası onu iyi bir çocuk olarak doğurmuş.”

Şâhid: Muzaf olan أيام ile muzafun ileyh olan اذ نجلاه arasına ecnebi-muzafın mamûlü olmayan- والده به girmiştir.

Söyleyen: ‘Aşâ.³⁰⁸

216. تسقي امتياحا ندى المسواك ريقّتها كما تضمّن ماء المزنة الرّصف

Anlam: “Misvaka tükürüğünün ıslaklığını yediriyor. Sarnıçların suyu tutması gibi misvakta onun tükürüğünü içinde tutuyor.”

Şâhid: تسقي , المسواك , ندى ile muzaf olan ريقّتها 'nın ikinci mef’ulu olup muzaf olan ندى ile muzafun ileyh olan ريقّتها 'nın arasını ayırmıştır.

Söyleyen: Cerîr b. Atiye.³⁰⁹

³⁰⁶ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 288.

³⁰⁷ es-Sabbân, *a.g.e.*, 279; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 289.

³⁰⁸ es-Sabbân, *a.g.e.*, 277; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 289.

كما خطَّ الكتاب يكفَّ يوما يهودي يقارب أو يزيل 217.

Anlam:”(Terkedilmiş konaktan arda kalanlar) , günlerden bir gün karma karışık yazısı olan bir yahudinin eliyle yazılan (harfleri birbirine girmiş) bir yazı gibidir.”

Şâhid: Beyitte يهودي يكفَّ يوما ifadesinde muzafla muzafun ileyhın arası zarfıyla ayrılmıştır. Bu zarfın ise muzafla bir ilgisi olmayıp خطَّ fiiliyle ilgisi vardır.

Söyleyen. Ebû Hayye en-Numeyri. ³¹⁰

نجوت وقد بلّ المرادي سيفه من ابن أبي شيخ الأباطح طالب 218.

Anlam: “Ben (canımı) kurtardım. Oysa Murad’lı(Abdurrahman b. Mülcem) kılıcını vadi’nin (Mekke) saygın insanı Ebû Talib’in oğlunun kanıyla ıslattı.”

Şâhid: Bu beyitte muzaf olan أبي ile muzafun ileyh olan طالب arasına sıfat olan شيخ الأباطح girmiştir.

Söyleyen. Muâviye b. Ebî Süfyân. ³¹¹

كأنّ برزون أبا عصام زيد حمار دقّ بالجام 219.

Anlam: Ey Ebâ ‘Isam! Zeyd’in atı gemle sakınleştirilmiş eşek gibidir.

Şâhid: müzaf olan أبا عصام ifadesinde münada olan كأنّ برزون أبا عصام ile muzafun ileyh olan زيد isminin arasına girmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ³¹²

هما خطّتا إما إيسار ومنة وإما دم والموت بالحرّ أجدر 220.

Anlam: “Bu iki yoldur. Ya esaret; minnet edip bağışlayacaklar. Ya da kan ; Hür insan için ölüm daha şerefli.”

³⁰⁹ es-Sabbân, *a.g.e*, 277; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 290.

³¹⁰ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 290; Hekimoğlu, *a.g.e*, 136; M. Mufassal, *a.g.e*, II, 725.

³¹¹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 291; Hekimoğlu, *a.g.e*, 137; M. Mufassal, *a.g.e*, I, 123.

³¹² es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 291; M. Mufassal, *a.g.e*, III, 1263.

Şâhid: Beyitte şair, muzaf olan خطّا ile muzafun ileyh olan اسار ‘ın arasını İمَا ile ayırmıştır.

Söyleyen: Ta’bet Şerra.³¹³

3.2.28.1. Mütakellim ي ‘sıyla İzafet

Alimlerin çoğu mütakellim ya’sına muzaf olan isimlerin irabının takdiri olduğunu ifade etmişlerdir. Yani Nasb halinde takdiri fetha, cer halinde takdiri kesre, ref halinde takdiri damme olur.

ولست بمدرک مافات منى بلهف ولا بليت ولا لو أنى. 221.

Anlam: “Ben kaçırdığım şeyleri vah, keşke, eğer olsaydı kelimeleriyle yakalayacak değilim.”

Şâhid: بلهف ve بليت ikiside münada olup nida harfleri mahzuftur. Aslında iki kelime mütakellim ي ‘sına muzaf olmuşlardır. Ma kabli fetha olan kesra dönüştürüldükten sonra bu mütakellim ي ‘sıda elif’e dönüştürülmüştür. Ve daha sonra bu elifler hazf edilmiş, alemet olarak fetha baki kalmıştır.

Söyleyen. Bilinmiyor.³¹⁴

أودى بنى وأعقبوني حسرة عند الرقاد وعبرة لا تطلع. 222.

Anlam: “Veba çocuklarımı helak etti. Ölümünden sonra benim için geride üzüntü ve kesilmeyen gözyaşı bıraktılar.”

Şâhid: Bu Cem’in ي ‘ya izafeti için vavü’l-cema’a ي ‘ya dönüşmüştür.

Söyleyen: Ebû Zueyb el-Huzelî.³¹⁵

سبقوا هوى وأعنفوا لهاواهم فتخرموا ولكل جنب مصرع. 223.

³¹³ es-Sabbân, *a.g.e*, 277; Es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 292.

³¹⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 293.

³¹⁵ es-Sabbân, *a.g.e*, 281; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 292.

Anlam: (Oğullarım) benden önce öldüler ölmek için acele ettiler ve dünyadan ayrıldılar. Zaten herkes ölümlüdür.

Şâhid: Mütekelim ي'sına muzaf olan meksur ismin sonundaki elif bazen ي'ya dönüştürülür. Beyitte aslı هو اي iken elif ي'ya dönüştürülerek هو ي şeklinde kullanılmıştır.

Söyleyen: Ebû Zueyb el-Huzelî.³¹⁶

3.2.29. MASDAR

Masdar fiilin ve fiilden yapılan birçok sıfatın köküdür.³¹⁷

224. صَعِيفَ النَّكَايَةِ أَعْدَاءَهُ يَخَالُ الْفَرَارِ يَرَاخِي الْأَجَلَ

Anlam: “(O) düşmanlarına zarar vermede zayıftır. Sanır ki (düşmandan) kaçmak insandan eceli uzaklaştırır.”

Şâhid: Masdar bazen başına ال gelerek amel eder. Beyitte النَّكَايَةِ أَعْدَاءَهُ ifadesinde ال ile marife olan النَّكَايَةِ kelimesi kendisinden sonra gelen أَعْدَاءُ kelimesini mef'ul yaparak nasb etmiştir.³¹⁸

Söyleyen: Bilinmiyor.

225. يَحَابِي بِهِ الْجِلْدَ الَّذِي هُوَ حَازِمٌ بِضَرْبَةٍ كَفَّيْهِ الْمَلَا نَفْسَ رَاكِبٍ

Anlam: “Kararlı olan güçlü kimse su ile ellerini toprağa vurduğu halde (teyemmüm) susuzluktan ölmek üzere olan süvariye yaşıyor.”

Şahid: كَفَّيْهِ , ضَرْبَةٍ , ifadesinde بِضَرْبَةٍ كَفَّيْهِ الْمَلَا ifadesinde , ضَرْبَةٍ , ضَرْبَةٍ 'nin fâili olduğu halde ona muzaf olmuştur. Sonra الْمَلَا , بِضَرْبَةٍ 'yi mefulu olduğu için nasb etmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.³¹⁹

226. أَكْفَرَا بَعْدَ رَدِّ الْمَوْتِ عَنِّي وَبَعْدَ عَطَائِكَ الْمَائَةِ الرَّتَاعَا

³¹⁶ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 294; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 139; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 523.

³¹⁷ Sarf-Nahiv, *a.g.e.*, 13.

³¹⁸ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 296; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 140; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 626.

³¹⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 297; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 122.

Anlam: “Beni ölümden kurtardıktan ve bana çok güzel yüz deve verdikten (bu kadar iyilikten) sonra mı sana nankörlük edeyim.”

Şâhid: İsmu mastar olan عطانك ifadesi , المائة'yi fâili olan muhatab zamirine muzaf olduktan sonra nasb ederek mef'ul yapmıştır.

Söyleyen: Kutami. ³²⁰

أظلم أن مصابكم رجلاً أهدى السّلام تحية ظلم 227.

Anlam: “Ey Zalimler size güzel bir şekilde selam veren bir adama zarar vermeniz kesinlikle zulümdür.”

Şâhid: مصابكم رجلاً ifadesinde, Mim'i olduğundan dolayı masdara delalet eden isim masdar gibi amel etmiştir. أصاب, مصاب, fiilinden türetilmiş masdarı mimidir ve fâili olan muhatab zamirine izafe edilmiştir mef'ulu olan رجلاً 'i nasb etmiştir.

Söyleyen: Haris b. Hâlid. ³²¹

ألسالك الثغرة اليقظان سالكها مشي الهلوك عليها الخيل الفضل 228.

Anlam: “Sen kararlı, kahraman ve tepeleri uyanık bir şekilde aşan ve üzerinde gece elbiseleri olan kötü yola düşmüş kadın gibi gizli bir şekilde yürümektesin.”

Şâhid: Masdar olan مشي fâili olan الهلوك'a muzaf olmuş, lâfzen mecrur mahallen merfudur. الفضل Kelimesi ise fâilin sıfatıdır sıfattan fâilin mahalline itibar ile merfu olmuştur.

Söyleyen: Muntehil el-Huzelî. ³²²

قد كنت دابنت بها حسّانا مخافة الأفلاسى والليانا 229.

Anlam: “Şüphesiz O’nu (cariye) iflas ve alacağımın gecikmesi korkusundan dolayı Hassân’dan rehin aldım.”

³²⁰ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 297; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 492

³²¹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 298.

³²² es-Sabbân, *a.g.e*, 290; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 299.

Şâhid: Masdar mef'ulüna muzaaf olduğunda bu mef'ul lâfzen mecrur, mahallen ise mansub olur. Fâilde olduğu gibi üzerine yapılacak atıfta veya sıfatlanması halinde hem lâfzîne hem de mahalline itibar edilir. Nitekim beyitte مخافة ifadesinde الأفلاس mef'ulu olduğu halde مخافة masdarının muzafun ileyhi olmuştur. Ona atfedilen الليانا ise mahalli gözetilerek mansub edilmiştir.

Söyleyen: Ru'be b. Accâc. ³²³

3.2.30. İSMİ FAİL

Masdarın ifade ettiği iş veya durumu yapan yahut taşıyan şahsı bildiren kelimeye ism-i fâil denir. ³²⁴

230. ضروب ينصل السيف سوق سيمانها اذا عدموا زادا فأنتك عاقر

Anlam: “Sen yiyeceği bulamadığın zaman, kılıcın ucuyla şişman develeri kesip onlara veriyorsun.”

Şâhid: ضارب , ضروب , 'un mübalağası olup, mef'ulü olan سوق 'yi nasb etmiştir. Aynı zamanda ضروب mahzuf mübtedanın haberidir. Mübtedanın takdiri هو 'dir.

Söyleyen: Ebû Tâlib b. Abdilmuttalîb. ³²⁵

231. أتاني أنهم مزقون عرضي جحاش كرمين لها فديد

Anlam: “Onların benim şerefimi beş paralık etmeye çalıştıkları haberi bana geldi. Onlar Kırmeleyn'de anıran sıpalar gibidirler.”

Şâhid: Mübalağalı İsm-i fâillerin cemileri de müfretleri gibi amel ederler. Bu beyitte أنهم مزقون عرضي cümlesinde فعل vezninde ve çoğul olan مزقون haber olduğundan fiili gibi amel ederek عرضي mef'ulu olarak almıştır.

Söyleyen: Zeyd el-Hayl. ³²⁶

³²³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 299; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 144; M. Mufassal, *a.g.e.*, III, 1274.

³²⁴ Sarf-Nahiv, *a.g.e.*, 27.

³²⁵ es-Sabbân, *a.g.e.*, 297; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 301.

القاتلين الملك الحاحلا خير معدّ حسبنا ونائلا 232.

Anlam: “Şeref ve cömertlik olarak Maad kabilesinin en hayırlısı olan yüce kralı öldüren (Mâlik ve Kâhil kabilesini yok edinceye kadar savaşıcağım).”

Şâhid: İsmi fâil olan القاتلين, ال aldığı halde mazi manasında olsa dahi mef’ulu bih’te amel etmiştir. Şayet ال dan mücerred olsaydı amel etmezdi.

Söyleyen: İmru’l Kays.³²⁷

ثم زادوا أنهم في قومهم غفر ذنبهم غير فخر 233.

Anlam: “Sonra eklediler ki Onlar kavimleri içinde onların suçlarını bağışlayan ve bundan da övünmeyen kimselerdir.”

Şâhid: غفر ‘un cemi olup mübalağa siğasında gelen غفر müfredi gibi amel ederek ذنب ‘u kendisine mef’ul almış ve onu nasb etmiştir.

Söyleyen: Tarafa.³²⁸

3.2.31. TACCUB

Herhangi bir şeyin büyüklüğünden veya küçüklüğünden, azlığından veya çokluğundan, kolaylığından veya güçlüğünden, iyiliğinden veya kötülüğünden duyulan hayranlık ve şaşkınlık gibi hisleri dile getiren yapılara denir.³²⁹

واها لليلي ثم واها واها هي المنى لو أننا نلناها 234.

Anlam: “Vah! vah! vah! Leyla için. O öldü. Keşke ona yetişseydik.”

Şâhid: Taccubu ifade eden kalıplardan biride واها ‘dir. Aynı zamanda isim fiildir.

³²⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 302; Hekimoğlu, *a.g.e*, 146; M. Mufassal, *a.g.e*, I, 228.

³²⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 302.

³²⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 299; M. Mufassal, *a.g.e*, I, 291.

³²⁹ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e*, 651.

Söyleyen: Ru'be b.Uccâc. ³³⁰

235. جزی الله عَنِّي والجزاء بفضلہ ربیعة خیرا ما أَعَفَّ وأکرما

Anlam: “Allah bana iyilik versin. Elbette ki iyilik onun fazlındandır. Rabia’ya da hayır versin. O ne hoşgörülü ve ne ikram sahibidir.”

Şâhid: ما أَعَفَّ وأکرما taaccub fiillerinin mefulleri kelamın siyakına delalet eden gizli zamirden dolayı hazf edilmiştir. Takdiri ‘dır.

Söyleyen: Hz.Alî (R.A). ³³¹

236. وقال نبيّ المسلمين تقدّموا وأجيب الينا أن يكون المقدّما

Anlam: “Müslümanların Nebi’si hadi gelin dedi. “Kendisine yönelecek olanın sen olması bizim için ne kadar hoştur.”

Şâhid: Taaccüb fiiliyle mamulünün arasının, fiilin ma’mülû olan zarf veya car mecrurun dışında yabancı bir kelimeyle açılması caiz değildir. Şairlerin bazıları bu ayırmaya cevaz verirler bazıları da karşı çıkarlar. Beyitte وأجيب الينا أن يكون المقدّما cümlesinde أجيب fiiliyle fâili olan أن يكون المقدّما cümlesinin arası yine kendisinin mefulü olan الينا car mecruruyla açılmıştır.

Söyleyen: Abbâs b. Mirdâs. ³³²

3.2.32. نَعَم - بئس FİİLLERİ

Arapçada bir şeyin iyi veya kötü olduğunu belirtmek ya da bir şeyi övmek veya yermek için, taaccüb konusundan tamamen farklı olarak medih ve zem adını verdiğimiz birtakım özel fiiller kullanılır. Mazi olarak kabul edilen bu fiillerin mazi, muzari ve emir çekimleri olmadığı için camid fiil olarak kabul edilirler. ³³³

237. والتّعليّون بئس الفحل فحلهم فحلا وأمهم زلاء منطق

³³⁰ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 311.

³³¹ es-Sabbân, a.g.e, III, 20; es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 312.

³³² es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 313; Hekimoğlu, a.g.e, 151; M. Mufassal, a.g.e, II, 822.

³³³ Arapça Dilbilgisi, a.g.e, 681.

Anlam: “Tağlibilerin babası babalık yönünden ne kötüdür. Annelerinin de kalçaları cılızdır.”

Şâhid: Medih ve Zem fiillerinden sonra fâille temyzin beraber zikredilmesi nahivciler arasın da ihtilaf konudur. Beyitte بئس الفحل فحلهم فحلا cümlesinde بئس ‘nin fâili لفحل temyizi فحلا beraber zikredilmiştir.

Söyleyen. Cerîr b. Atiyye.³³⁴

238. ولقد علمت بأن دين محمد من خير أديان البرية دينا

Anlam: “Kesinlikle anladım ki Muhammed’in dini yeryüzünde ki dinler içinde dinlerin en hayırlısıdır.”

Şâhid: دينا temyiz olarak gelmiş ve sibakını te’kit etmiştir Amili olan خير ‘yi te’kid etmemiştir.

Söyleyen: Ebû Tâlib b. Abdulmuttalib.³³⁵

239. يا حبذا جبل الرّيان من جبل وحبذا ساكن الرّيان من كانا

Anlam: “Dağlardan Reyyan dağı ne güzeldir. Reyyan’ın sakilerinden olmak ne güzeldir.”

Şâhid: Şair حبذا ‘yi نعم gibi medih için kullanmıştır. Ve نعم gibi hüküm vermiş, kendisinden sonraki ismi fâili olarak ref’etmiş.

Söyleyen: Cerîr b. Atiyye.³³⁶

240. ألا حبذا أهل الملا غير أنه إذا ذكرت ميّ فلا حبذا هيا

Anlam: “Dikkat edin çöl ehli övgüye layıktır. Fakat Meyy denirse o hiç de övgüye layık değildir.”

³³⁴ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 316; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 154; M. Mufassal, *a.g.e.*, II, 1088.

³³⁵ es-Sabbân, *a.g.e.*, 34; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 316.

³³⁶ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 318.

Şâhid: حَبَّدا olumsuz anlamda kullanıldığında بئس gibi zem fiili olur. حَبَّda beyitin birinci bölümünde نعم anlamında ikinci bölümünde بئس anlamında kullanılmıştır.

Söyleyen: Kenze Ummu Şemle b. Berd.³³⁷

باسم الآله وبه بدينا ولو عبدنا غيره شقينا. 241.

فحبَّذا ربَّاً وحبَّ دينا

Anlam: “Onunla vücut bulduğumuz. Allah’ın adıyla Eğer ondan başkasına kulluk etseydik şaki olurduk. Bu ne güzel Allah ve ne güzel dindir.”

Şâhid: حَب , deki ح harfi meftuh yapılmış, ذا ‘sız bir şekilde ح medih için kullanılmıştır.

Söyleyen: Abdullâh b. Ravâha.³³⁸

فقلت : أقتلوها عنكم بمزاجها وحبَّ بها مقتولة حين تقتل. 242.

Anlam: “Dedim ki O (şarab) ‘ı (suyla) karıştırarak hafifletin. Çünkü o suyla karıştırıldığında çok güzeldir.”

Şâhid: حَبَّ ‘den sonra ذا ‘nın dışında herhangi bir isim geldiğinde ح ‘nın harekesi fetha olabileceği gibi damme de olabilir. Nitekim beyitte وحبَّ بها cümlesinde kendisinden sonra car mecrur geldiğinden hem fethalı hem de dammeli rivayet edilir.

Söyleyen: Ahtal et-Tağlibi.³³⁹

3.2.33. İSM-İ TAFDİL

Renge, şekil ve uzuv eksikliğine işaret etmemek üzere أفعِل veyninde olan ve mutlak veya mukayeseli üstünlük ifade eden sıfatlardır.³⁴⁰

³³⁷ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 318; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 153; M. Mufassal, *a.g.e.*, II, 600.

³³⁸ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 318.

³³⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 319; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 155; M. Mufassal, *a.g.e.*, II, 682.

³⁴⁰ Sarf-Nahiv, *a.g.e.*, 27.

243. وَلَسْتُ بِالْأَكْسَرِ مِنْهُمْ حَصَى وَإِنَّمَا الْعِزَّةُ لِلكَاتِرِ

Anlam: Sen sayı bakımından ondan daha fazla değilsin. Zaten üstünlük ancak çoğunlukta olanındır.

Şâhid: Başına ال bitişen ism-i tafdil من ile kullanılmaz fakat beyitte بِالْأَكْسَرِ مِنْهُمْ ifadesinde bu kuralın aksine bir kullanım söz konusudur. Bu durum karşısında bazı nahivciler bu ال için zaid derken bazıları من ‘in ona ait değil ال siz bir mahzufa ait olduğunu savunurlar.

Söyleyen: ‘Aşa.³⁴¹

244. فَقَالَتْ لَنَا أَهْلًا وَسَهْلًا وَزَوَّدَتْ جَنِي النَّحْلِ بِلَ مَا زَوَّدَتْ مِنْهُ أَطِيبَ

Anlam: “Bize hoş geldiniz, sefalar getirdiniz” dedi. (Uğurlarken de) hurma balını yolluk olarak verdi: Fakat. (gösterdiği güler yüz) ise baldan tatlı idi.”

Şâhid: İsmi tafdil izafetiz olduğunda kendisinden sonra من getirilir. Bu harfin mecruru soru ismi ya da soru ismine muzaf olan bir isim olduğunda ism-i tafdilden önce gelebilir. Bunun dışında ise sonra gelmesi gerekmektedir. Beyitte مِنْهُ أَطِيبَ ifadesinde cer harfi ile mecruru tafdilden önce gelmiştir. Bu kullanım şazdır ve şiir zaruretlerinden kabul edilir.

Söyleyen: Farazdak.³⁴²

245. لِأَكْلَةٍ مِنْ أَقْطَرِ وَسَمْنٍ أَلَيْنَ مَسًّا فِي حَشَايَا الْبُطْنِ

مِنْ يَثْرِبِيَّاتٍ قَذَاذِ خَشْنٍ

Anlam: “Keş peyniri ve yağ yemeği Medinenin sert ok gibi otlarından bağırsaklar açısından daha rahatlatıcı bir yemektir.”

Şâhid: İsmi tafdil ve من arasına fasıl girmemelidir burada ecnebi olan مَسَّا İsmi tafdil ve من arasında fasıl olmuştur.

³⁴¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 321; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 420.

³⁴² es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 322; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 157; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 93..

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁴³

3.2.34. TEVABİ'

Kendi başlarına i'rabları olmayıp, uydukları kelimenin i'rabına tabi olanlara Tevabi' adı verilir.³⁴⁴

3.2.34.1. Sıfat

İrab bakımından bağlı bulunduğu kelimeyi nasıllık ve niceliğini bildirerek tamamlayan söze sıfat denir.

246. وَلَقَدْ أَمَرَ عَلَى اللَّيْمِ يَسْبِنِي فَمَضَيْتُ ثَمَّةً قُلْتُ لَا يَعْزِينِي

Anlam: “Vallahi, bazen bana söven bir alçağın yanından geçerimde, “beni kastetmiyor” diyerek (aldırmam) oradan geçip giderim.”

Şâhid: Cümle nekra kabul edildiğinden dolayı haber ve hal olabileceği gibi sıfat da olabilir. Bu nedenle sıfat olabilmesi için lâfzen ve manen nekra isimden sonra gelmesi gerekir. Lâfzen nekra isim sonu tenvinli isimdir. Manen nekra kelime başında ال cinsiye olan isimdir. Nitekim beyitte عَلَى اللَّيْمِ يَسْبِنِي ال cümlesinde يَسْبِنِي ال cümlesi başında ال cinsiye olan isimdir. Nitekim beyitte عَلَى اللَّيْمِ يَسْبِنِي ال cümlesinde يَسْبِنِي al cümlesi başında ال cinsiye olan isimdir. Nitekim beyitte عَلَى اللَّيْمِ يَسْبِنِي ال cümlesinde يَسْبِنِي al cümlesi başında ال cinsiye olan isimdir. Nitekim beyitte عَلَى اللَّيْمِ يَسْبِنِي ال cümlesinde يَسْبِنِي al cümlesi başında ال cinsiye olan isimdir.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁴⁵

247. حَتَّىٰ إِذَا جَنَّ الظَّلَامُ وَاخْتَلَطَ جَاؤُوا بِمَذْقِ هَلْ رَأَيْتَ الذَّئْبَ قَطْ

Anlam: “Gecenin ilk yarısı geçip gün ışıyla karışmaya başlayıncaya kadar suyla karıştırılmış süt getirdiler. Sahi sen hiç kurt gördün mü?”

Şâhid: Bir cümlelerin sıfat olabilmesi için haberiye yani doğru ya da yanlış bir hüküm ifade etmesi gerekir. İnşaiye (soru) ve talebiye (emir) cümleleri ise sıfat olamazlar. Fakat bazen beyitte olduğu gibi bu tür cümleler nekra kelimenin sıfatı gibi kullanılır. Bu durumda ise nekra kelimedden sonra gelen inşai cümle değil takdir

³⁴³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 323.

³⁴⁴ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e.*, 151.

³⁴⁵ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 328; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 159; M. Mufasssal, *a.g.e.*, III, 1048.

edilen قول ‘la birlikte onun mef’ulü olan bu inşai cümle sıfat kabul edilir. Beyitte جاؤا بمذق هل رأيت ذئب قط cümlesinde aynı te’vil yapılarak nekra مذق ‘den sonra takdir edilerek soru cümlesi onun mef’ulü yapılır.

Söyleyen: Ru’be b. Accac.³⁴⁶

248. وقد كنت في الحرب ذا تدرا فلم أعط شيئا ولم أمتع

Anlam: “Ben savaşta güç sahibiyim. Ne engellendim nede bana bir şey verildi.”

Şâhid: فلم أعط شيئا ifadesinde Sıfat hazf edilmiş, mevsuf (شيئا) zikredilmiş. Cümlenin aslı فلم أعط شيئا عظيما ‘dir.

Söyleyen: Abbâs b. Mirdâs.³⁴⁷

3.2.34.2. Te’kid

Tabi olduğu kelimeyi pekiştiren, ihtimalleri kaldırarak yerleştiren bir sözdür.³⁴⁸

249. كهم جميعهم لقوهم كلهم والذار صارت كلها محلهم

Anlam: “Sanki onların tümüne rast geldi. Ve ev hepisine mekan oldu.”

Şâhid: Te’kid zamirleriyle uyum içinde olmalıdır beyitteki bütün te’kidler zamirleriyle uyum içindedirler. Bu beyitte Şâhid صارت كلها , لقوهم كلهم , كهم جميعهم yoktur.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁴⁹

250. إذا بكيت قبّلتني أربعا إذا ظلت الدهر أبكى أجمع

³⁴⁶ es-Sabbân, *a.g.e*, 64; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 328; Hekimoğlu, *a.g.e*, 160; M. Mufasssal, *a.g.e*, III, 1191.

³⁴⁷ es-Sabbân, *a.g.e*, 71; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 330.

³⁴⁸ Sarf-Nahiv, *a.g.e*, 222.

³⁴⁹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 332.

Anlam: “Ağladığımda beni dört defa öpseydi o zaman bütün vaktimi ağlamakla geçirirdim.”

Şâhid: الدَّهْر , كل , lafzı olmaksızın أجمع ile te’kid edilmiştir. Herne kadar te’kid ve müekked in arası أبكى ile ayrılmışsa da bu caiz görülmüştür.

Söyleyen: Bilinmiyor.

251. يَا لَيْتَنِي كُنْتُ صَبِيًّا مَرْضَعًا تَخْمَلَنِي الذِّفَاءُ حَوْلًا أَكْتَعَا

Anlam: “Keşke ben süt emen bir çocuk olaydım da Zelfa beni bir yol boyunca kucağında taşısaydı.”

Şâhid: أجمع ve أَكْتَعَا lafızları te’kid amacıyla sadece كل dan sonra kullanılır. Bazen kural dışı olarak beyitte حَوْلًا örneğinde olduğu gibi kullanılır.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁵⁰

252. اَيَا مَنْ لَسْتُ أَقْلَاهُ وَلَا فِي الْبَعْدِ أَنْسَاهُ

لَكَ اللَّهُ عَلَى ذَاكَ لَكَ اللَّهُ لَكَ اللَّهُ

Anlam: “Ey kendisinden nefret etmediğim ve uzaktayken unutmadığım. Allah seninle olsun, Allah seninle olsun, Allah seninle olsun .”

Şâhid: Burada te’kid cümle ile yapılmıştır. لَكَ اللَّهُ لَكَ اللَّهُ

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁵¹

253. خَتَّى تَرَاهَا وَكَأَنَّ وَكَأَنَّ أَعْنَاقَهَا مَشَدَّدَاتُ بَقَرْنَ

Anlam: “Onları gördüğünde sanki boyunları iple bağlanmış (tek sıra yürüyorlar).

³⁵⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 332; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 160-161; M. Mufasssal, *a.g.e.*, III, 1199.

³⁵¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 334.

Şâhid: Teşbih olan كَأَنَّ harfi lafzının tekrarıyla, araya mamulü fasıla olarak girmeden, aynı zamanda كَانَ cevap harflerinden biri olmadığı halde كَانَ vurgulanmıştır. Bu kullanım şazdır.

Söyleyen: Ağlab el-Ucli.³⁵²

3.2.34.3. Atıf

Metbuûnu daha çok açıklamak üzere getirilen bir tabidir.³⁵³

254. إِنِّي وَأَسْطَارُ سَطْرِنَ سَطْرًا لِقَائِلٍ يَا نَصْرًا نَصْرًا

Anlam: “Bana ve satır satır yazdıklarına andolsun ki. Diyorum ki Ey yardım eden tam bir yardımla yardım et.”

Şâhid: Atfı beyan tabi olduğu şeyi sıfat sıfat gibi açıklayan ve onu tahsis eden camid tabidir. Atfı beyan zatın kendisini açıklar ve onu tahsis eder. Sıfatta olduğu gibi geçici bir niteleme yoktur. Budurumda beyitte نَصْرًا نَصْرًا ifadesinde atıf yok te’kid vardır.

Söyleyen: Ru’be.³⁵⁴

255. أَنَا بِنُ الْتَّارِكِ الْكَبْرِ بَشْرًا عَلَيْهِ الطَّيْرُ تَرْقُبُهُ وَقَوْعًا

Anlam: “Ben Bekr’li Bısr’i terk eden adamın oğluyum. Kuş üzerine konmak için onun ölümünü bekliyor.”

Şâhid: Atfı beyan olan herşey bedeli kül olabilir. Fakat tabii olan nekra, metbuu marife olduğunda bedel olması mümkün değildir. Zira bedelde birinci kaldırılıp ikinci onun yerine ikame edilebilir. Nekra olan bir şeyin marife yerine kullanılması doğru olmaz. Nitekim beyitin birinci bölümündeki أَنَا بِنُ الْتَّارِكِ الْكَبْرِ بَشْرًا cümlesinde بَشْرًا ‘in الْكَبْرِ’den bedel بَشْرًا olması mümkün değildir. Ancak الْكَبْرِ nun atfı beyanı olur. Zira الْكَبْرِ ‘yu kaldırıp بَشْرًا ‘i koyarsak بَشْرًا الْتَّارِكِ gibi bir tamlama

³⁵² es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 334-335.

³⁵³ Sarf-Nahiv, *a.g.e.*, 225.

³⁵⁴ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 336.

ortaya çıkar ki; marife kelimeyi muzaaf, nekreyi de muzafun ileyh yapmış oluruz. Bu da izafet kurallarına aykırıdır. Dolayısıyla bedeli olamaz.

Söyleyen: Merrar b. Sa'id.³⁵⁵

3.2.34.3.1. Atf-ı nesak

Bir kelime veya cümeyi, önce geçen kelime ve cümleye, atf edatlarından biriyle bağlamak demektir. Tabi' ma'tuf, metbu' ma'tufun aleyh adını alır. Atıf harflerinden bazıları şunlardır. ف, و, ثم, حتّى, أم, لا, بل

256. كَهْزَ الرِّدْنِيَّ تَحْتَ الْعَجَاجِ جَرَى فِي الْأَنْبَابِ ثُمَّ اضْطَرَبَ

Anlam: “Atın savaştaki süratı, savaşta toz ve dumanlar içinde çarpışan mızrağın süratı gibidir.”

Şahid: Atıf harflerinden olan ثم tertip ve gecikmeyi ifade eder. Ancak beyitte ثم atıf harflerinden ف 'nin anlamında kullanılmıştır.

Söyleyen: Ebî Dâvûd.³⁵⁶

257. أَلْقَى الصَّحِيفَةَ كَيْ يَخَفِّفَ رَحْلَهُ وَالزَّادَ حَتَّى نَعْلَهُ أَلْقَاهَا

Anlam: “Yükü hafiflesin diye üstündekileri attı. Hatta daha ileriye götürerek ayakkabılarını da attı.”

Şâhid: Matuf olan نعل, matufu aleyh olan الزَّاد 'enin te'vil yoluyla bazısıdır. Burada ki anlam hakiki değil mecazidir.

Söyleyen: Mütelemmis.³⁵⁷

258. وَلَسْتُ أَبَالِي بَعْدَ فَقْدِي مَالِكَا أَمُوتِي نَاءَ أُمِّ هُوَ الْآنَ وَاقِعَ

Anlam: “Mâlik'i kaybettikten sonra, ölümüm yakın mı uzak mı önemsemiyorum.”

³⁵⁵ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 337; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 163; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 511.

³⁵⁶ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 339.

³⁵⁷ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 337; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 163; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 1052.

Şâhid: أموتي ناء أم هو الآن واقع cümlesinde أم ,mübteda ve haberden oluşan iki cümleyi birbirine atıf etmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁵⁸

لعمرك ما أدري وإن كنت داريا شعيث ابن سهم أم شعيس ابن منقر. 259.

Anlam: “Hayatına yemin olsun ki; Şu’asın Sehm’in oğlumu yoksa Minkar’ın oğlu olduğunu önceden biliyor idiysem.”

Şâhid: Hemze ile muadil olarak gelen أم mübteda ve haberden oluşan iki isim cümlesinin arasında gelmiştir.

Söyleyen: Esved b. Yu’fer.³⁵⁹

فقلت: أهي سرت أم عادني حلم. 260.

Anlam: “Sevgilim bana rüyamda göründü korkuyla uyandım ve uyuyamadım. Dedim ki o gerçekmiydi yoksa bana düşmanlık eden bir düşmüydü.”

Şâhid. Hemze-istifham ile muadil olarak gelen أم iki fiil cümlesinin arasına gelmiştir. Şöyleki fâili هي olan mahzûf fiilinden oluşan fiil cümlesinin takdiri أ هي ’dir.

Söyleyen: Zeyd b. Haml.³⁶⁰

لعمرك ما أدري وإن كنت داريا بسبع رمين الجمر أم بثمان. 261.

Anlam: “Hayatına yemin olsunki; önceden biliyor idiysem de onların. (güzel kadınlar) yedi taşmı, yoksa sekiz taşmı attıklarını bilemiyorum.”

Şâhid: أم bazen yalnız başına bazen de eşit sayma anlamındaki soru hemzesiyle bereber kullanılır. Fakat bu anlamda kullanıldığı halde bazen zaruret durumunda hemze hazfedilir. Nitekim beyitte بثمان بسبع cümlesinde بثمان أم بثمان olması gerekirken tesviye hemzesi zarureten hazf edilmiştir.

³⁵⁸ es-Saban, a.g.e, 99; es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 341.

³⁵⁹ es-Saban, a.g.e, 101; es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 342.

³⁶⁰ es-Süyûtî, a.g.e, Ahmed İbrahim, 342.

Söyleyen: Ömer b. Ebî Rabi'â.³⁶¹

262. ماذا ترى فى عيال قد برمت بهم لم احص عدتهم إلا بعداد.

كانوا ثمانين أو زادوا ثمانية لولا رجاؤك قد قتلت أولادى

Anlam: “Kendilerinden bıktığım ailem hakkında ne dersin? Sayaç olmaksızın onları sayamadım. Seksen kişiydiler bilakis sekseni de aşkın idiler. Senden ikram beklentim olmasaydı çocuklarımla hayatlarına son verirdim.”

Şâhid: Atıf harfleri kendi asli anlamlarında kullanıldıkları gibi bazen de birbirlerinin yerlerine kullanılırlar. Burada أو bazen بل anlamında idrab (önceki hükmü iptal) harfi olarak kullanılmıştır. كانوا ثمانين أو زادوا ثمانية kendisinden sonraki cümleyi öncekine atıf etmekle beraber önceki hükmü iptal etmektedir.

Söyleyen: Cerîr b. Atiyye.³⁶²

263. جاء الخلافة أو كانت له قدرا كما أتى ربّه موسى على قدر

Anlam: “Nasıl Musa Rabbi’ne takdir üzere geldiyse o da hilafete öyle geldi ve hilafet onun kaderiydi.”

Şâhid: أو bazen de و gibi mutlak beraberlik anlamında kullanılır. Beyitte جاء الخلافة أو, أو, deki ‘ جاء الخلافة أو كانت له قدرا anlamında kullanılmıştır.

Söyleyen: Cerîr Atiyye.³⁶³

264. نهاض بدار قد تقادم عهدا وإما بأموال لم خيالها

Anlam: “Biz ya zamanı geçmiş bir evde kırılıp ufalıyoruz ya da ölülerin ölümünü hayal ederek yok oluyoruz.”

Şâhid: Şair birinci إما ‘yı hazfetmiştir. Takdiri عهدا إما بأموال şeklinde.

³⁶¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 343; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 1018.

³⁶² es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 344; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 164; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 240.

³⁶³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 345; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 425.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁶⁴

265. يفامًا أن تكون أخي بصدق فأعرف منك غثي من ثميني.

والأ فاطرحني واتخذني عدواً أتقيك وتتقيني

Anlam: “Ya kârımı ve zararımı senden öğreneceğim bir dost olursun. Ya da hem benim senden hem de senin benden korunacağım düşmanın olurum.”

Şâhid: Şâhid: 'nın yerine kullanılmıştır. ama, الأ deki والأ فاطرحني

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁶⁵

266. وقد كذبتك نفسك فاكذبها فإن جزعا وإن إجمال صبر.

Anlam: “Nefsin sana yalan söyledi sen de ona söyle ya sabreder ya da acı çeker.”

Şâhid: Şâhid: ifededinde ان den sonra ما gelmeliydi. فإن جزعا وإن إجمال صبر
Zarurettten dolayı ما daki ما hazf edilmiştir.

Söyleyen: Dureyd.³⁶⁶

267. لاتفسدوا أبا لكم ايما لنا ايما لكم

Anlam: “Size yardım edenlere kötülük etmeyin. İster bizim olsun ister sizin olsun.”

Şâhid: İkinci و , اما , dan mücerred olarak gelmiştir.

Söyleyen: Katrab.³⁶⁷

268. ورجا الأخيطل من سفاهة رأيه مالم يكن وأب له لينالا

Anlam: “Uhaytil ve babası akılsızlıklarından dolayı ulaşamayacakları yeri umut ettiler.”

³⁶⁴ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 346.

³⁶⁵ es-Saban, *a.g.e.*, 110; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 346.

³⁶⁶ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 346.

³⁶⁷ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahîm, 347.

Şâhid: Zahir merfu olan أب isimi يكن daki mustetir gaib zamire atıf edilmiştir ki o zamir يكن'un ismidir.

Söyleyen: Cerîr b. Atiyye.³⁶⁸

فاليوم قرّبت تهجونا وتشتمنا فاذهب فما بك والأيام من عجب. 269.

Anlam: “Bugün bizi hicvetmeye ve bize sövmeye başladın. Öyleyse defol git. Sende ve (bozulan) bu zamanda olanlar garib değildir.”

Şâhid: Mecerur zamire atıf yapılacağı zaman Kufeliler car'ın tekrarına gerek görmezken, Basralılar tekrar edimeksizin atfın yapılamayacağını savunurlar. Cumhur da Basralıların görüşünü savunur. فما بك والأيام cümlesinde atıf harfinden sonra cer harfi tekrarlanmamıştır. Bu beyit Kufelilerin görüşünü destekler niteliktedir.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁶⁹

3.2.34.4. Bedel

Î'rab bakımından kendisinden önce geçen isme tamamen uyan ve bu ismin anlamındaki belirsizliği herhangi bir karışıklığa meydan vermeyecek şekilde ortadan kaldıran kelimelere bedel adı verilmektedir. Bedel olan ismin anlamını belirli hale getirdiği kendisinden önceki isme ise ‘mübdelün minh’ adı verilir.³⁷⁰

أوعدني بالسّجن والأداهم رجلى فرجلي شتنة المناسم. 270.

Anlam: “Beni hapis ve ayağıma paranga vurmakla tehdit etti. Oysa ayağımın tabanı kalındır.”

Şâhid: Zahir ismin zamirden bedel olabilmesi için, zamirin gaib zamiri ve bedel kül olması gerekir. Muhatab zamirinden bedel olabilmesi için de bedel ba'z veya iştilal olmalı gerekir. Beyitte رجلى واعدنى بالسّجن والأداهم cümlesinde زحلى zahir ismi أوعدنى de ki mütekellim ى 'ndan bedel ba'z yapılmıştır.

³⁶⁸ es-Saban, *a.g.e*, 114; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 349.

³⁶⁹ es-Sabbân, *a.g.e*, 114; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 350; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 107.

³⁷⁰ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e*, 691.

Söyleyen: Udayl b. Furh.³⁷¹

متى تأتتا تلمم بنا فى ديارنا تجد خطبا جزلا ونارا تأججا. 271.

Anlam: “Ne zaman evimize gelersen o zaman bizi tanır. (Misafir için hazırlanmış yiyeceklerin piştiği) ocakta ne büyük odunlarla ateşin alevlendiğini görürsün.”

Şâhid: تأتتا ifadesinde تلمم kelimesi ‘dan bedel kül’dür.

Söyleyen: Lebîd b. Rabiâ.³⁷²

متى تأته تعشو الى ضوء ناره تجد خير نار عندها خير موقد. 272.

Anlam: “Sen ne zaman ki ateşin ışığına bakarak gelsen Ozaman orada ateşlerin en iyisini ve ateş yakanların en hayırlısını görürsün.”

Şâhid: تعشو şart fiilinin müstetir zamirinin halidir.

Söyleyen: Hutay’e.³⁷³

3.2.35. NIDA

Türkçede olduğu gibi aynı şekilde Arapça’da da kendisine seslenmek istediğimiz kişi ve şeye hitap etmek üzere özel birtakım harfler kullanılır. Nida harfleri adını verdiğimiz bu harflerle yapılan bu işlemin kendisine ‘Nida’ Nida yoluyla kendisine seslendiğimiz kişiye münada denir.³⁷⁴

سلام الله يا مطر عليها وليس عليك يا مطر السلام. 273.

Anlam: “Ey Matar selam o’nun (sevgilinin) üzerine olsun. Sana selam olmasın ey Matar!”

³⁷¹ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 353; Hekimoğlu, *a.g.e*, 168; M. Mufassal, *a.g.e*, III, 1264.

³⁷² es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 354.

³⁷³ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 354; M. Mufassal, *a.g.e*, I, 266.

³⁷⁴ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e*, 663.

Şâhid: Mûnada marife veya nekra-i maksude olduğunda damme üzere mebni olması vacibtir. Fakat şiir zarureti olduğunda mûnada nekra yapılabilir. Beyitte سلام الله يا مطر عليها cümlesinde مطرnekra-i maksude olmasına rağmen tenvinli kullanılmıştır.

Söyleyen: Ahvas el-Ensârî.³⁷⁵

274. ضربت صدرها اليّ وقالت يا عديّا لقد وقتك الأواقي

Anlam: “Beni bastı ve dedi ki: Ey ‘Adiy andolsun ki koruyucular (melekler) seni korumuştur.”

Şâhid: Bir önceki beyitte açıklandığı gibi nekra-i maksude mûnada olduğunda bazen şiir zaruretiden dolayı tenvinleş kullanılır. Bazı navivciler ref’i tercih ederken bazılarıda nasbı tercih etmişlerdir. Bu beyitte عديّا şeklinde kullanılarak nasb tercih edilmiştir.

Söyleyen: Mühelhil b. Rabiâ.³⁷⁶

275. فيا الغلامان اللذان فرّا إياكما أن تعقبانا شرّا

Anlam: “Ey firar eden iki köle! bize kötülük yapmaktan kaçın.”

Şâhid: Nida herfi ile birlikte ال ‘lı isim الله lafzı dışında kullanılmaz. Bazen şiirin zaruretiden dolayı kullanılır. Kufeliler beyitteki فيا الغلامان kullanımını delil göstererek harf-i tarifli ismin mûnada olabileceğine cevaz verirlerken, Basrahlılar buna karşı çıkarlar. Zira onlara göre nida harfi zaten marifelik ifade eder. Harfle ikinci bir tarife gerek yoktur.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁷⁷

276. أنى إذا ما حدث ألمّا أقول: يا اللهم يا اللهم

Anlam: “Şüphesiz başıma musibetler geldiğinde “Ey Allah’ım, Ey Allah’ım sana sığındım” derim.”

³⁷⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 357; M. Mufasssal, *a.g.e*, II, 851.

³⁷⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 358; Hekimoğlu, *a.g.e*, 171; M. Mufasssal, *a.g.e*, III, 1160.

³⁷⁷ es-Sabbân, *a.g.e*, 145; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 358; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 240.

Şâhid: اللّٰهُ lafzı celali dua edilirken münada yapıldığında çoğunlukla اللّٰهُ şeklinde nida harfinin yerine geçen şeddeli م eklenir. Beyitte ise şaz olarak hem şeddeli م kullanılmıştır hem de nida harfi.

Söyleyen: Ebu Hıraş el-Huzelî.³⁷⁸

277. أَلَا أَيُّهَا الْبَاخِعُ الْوَجْدَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ نَحْتَهُ عَنْ يَدَيْهِ الْمَقَادِرَ

Anlam: “Ey! Kederin elinden aldığı şey için üzüntüsünden kendisini helak eden kişi.”

Şâhid: Müphem olan أَيِّ işaret ismiyle vasıflandırılmıştır.

Söyleyen: Zur'-Ramme.³⁷⁹

278. يَا زَيْدُ زَيْدُ الْيَعْمَلَاتِ الدَّيْلُ تَطَاوَلَ اللَّيْلُ عَلَيْكَ فَانْزِلْ

Anlam: “Ey (yolculuktan dolayı) zayıflamış güçlü develerin üvarisi Zeyd! Artık yeter in Zira gece geç vakit oldu.”

Şâhid: زَيْدُ الْيَعْمَلَاتِ ifadesinde münada olan زَيْد kelimeleri tekrarlanmıştır. Burada ikinci daima mansub birinci ise meftuh ya da madmum yapılabilir.

Söyleyen: Abdullâh b. Ravaha.

3.2.35.1. Mütekellim ي ‘sına muzaaf olan münada

Münâda olan kelime müfret mütekellim ي ‘sına muzaf olduğunda bu ي ‘harfi bazen atılıp söz konusu hazif işlemine bir işaret olmak üzere münada durumundaki kelime meksur yapılır. Meksur olan bu münâda’nın fethalı olarak okunması, veya fethalı okunduktan sonra med harfî olan bir elif ilave edilmesi, hatta bu elif ilave edildikten sonra da bir ‘sekte ha’sı getirilmeside mümkündür.³⁸⁰

279. يَا بَنَ أُمِّي وَيَا شَقِيقَ نَفْسِي أَنْتَ خَلَفْتَنِي لَدَهْرٍ شَدِيدٍ

³⁷⁸ es-Sabbân, *a.g.e.*, 153; es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 358; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 172; M. Mufasssal, *a.g.e.*, III, 1258.

³⁷⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, Ahmed İbrahim, 359.

³⁸⁰ Arapça Dilbilgisi, 676.

Anlam: “Ey! Anamın oğlu ve ey! Canımın yarısı, sen çetin bir zamanda bana halef oldun.”

Şâhid: Ne zaman ki münada mütekellim ي muzaf olursa o vakit mütekellim ي sının varlığının ispat edilmesi gerekmektedir. Ancak çok kullanılan يابن أم , يابن عم bu kuraldan istisnadır. Fakat bu beyitte şiirin zaruretinden dolayı mütekellim ي sı belirtilmiştir.

Söyleyen: Ebî Zubeyd et-Tâî.³⁸¹

يا ابنة عمّا لاتلومي واهجعي حتى إذا وارك أفق فارجعي 280.

Anlam: “Ey amcamın kızı beni kınama ve uyu ta ki ufuk sana görünmesin ve sen bundan dolayı dön.”

Şâhid: يابنة عمّا ifadesindeki mütekellim ي sından dönüştürülen elif şiirin zaruretinden dolayı zikredilmiştir.

Söyleyen: Ebi’n-Necm el-Fadl.³⁸²

3.2.35.2. İstiğase

Bir münâda türü olan İstiğase bir kimseyi herhangi bir konuda başka birinin yardımına çağırmak demektir. İstiğase sadece يا nida harfiyle yapılır. Bu nida türünde kullanılan üç kavram vardır.

Müsteğis: Birini, bir kimsenin yardımına çağırın kişi.

Müsteğas: Yardım etmesi için çağrılan kişi.

Müsteğasun leh: Yardma gereksinim duyan kişi.³⁸³

تكنفنى الوشاة فأز عجوني فيا للناس اللواش المطاع 281.

³⁸¹ es-Sabbân, *a.g.e*, 157; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 361.

³⁸² es-Sabbân, *a.g.e*, 157; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 362.

³⁸³ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e*, 777.

Anlam: “Fesatların beni kuşatması beni rahatsız etti. Ey insanlar itaat edilmesi gereken fesatları ne yapayım.”

Şâhid: Birinci müsteğas üzerine atf edilen ikinci müsteğasta nida harfi tekrarlanmadığı için istiğase lamı esreli olmuştur.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁸⁴

282. يَكِيك ناء بعيد الدار مغترب يا للكهول وللشبان للعجب

Anlam: “Eve ve vatana uzak olan yolcu sana ağlıyor. Ey İhtiyarlar ve gençler bu ne garib bir durumdur.”

Şâhid: Bu beyitte şahit للشبان ‘dedir. Nida harfi olan يا zikredilmediği için matuf olan müsteğas lamı esreli olmuştur.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁸⁵

283. يا يزيدا لأمل نيل عزّ وغنى بعد فاقة وهوان

Anlam: “Ey Yezid! yokluktan ve değersizlikten sonra izzete ve zenginliğe ulaşmaya çağırıyorum.”

Şâhid: Elif harfi müsteğasın sonunda bulunduğu zaman istiğase lamı hazf edilir يا يزيدا deki elif istiğase lamının yerine geçmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁸⁶

284. ألا يا قوم للعجب العجب وللغفلات تعرض للأريب

Anlam: “Dikkatinizi çekerim ey kavmim! Zeki birinin dalgınlaşması ne kadar hayret vericidir.”

Şâhid: Şiirin zaruretinden dolayı يا قوم de ne müsteğas lamı ne de kelimenin sonuna geldiğinde lamı hazfeden elif gelmemiştir.

³⁸⁴ es-Süyûtî, *a.g.e*, II, 100.

³⁸⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 367

³⁸⁶ es-Sabbân, *a.g.e*, 166; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahîm, 367

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁸⁷

3.2.35.3. Nudbe

Maddi ve manevi sıkıntılar sebebiyle acıyı dile getirme, ahlayıp vahlama, dövünüp sızlama ameliyesine nüdbe adı verilir. Nüdbe için kullanılan nida harfi وadır. Ancak normal يا nida harfiyle karışma ihtimali olmadığı durumlarda يا nida harfide kullanılır.³⁸⁸

285. الا يا عمرو عمرواه وعمر بن الزبيراه

Anlam: “Vah Amr Vah! Yazık oldu Amr b. Zubeyre.”

Şâhid: Bir acıyı ve izdirabı ifade eden nida türüne nudbe denir. Mendub olan münada ismin sonuna elif bitştirilir. Kelimenin sonu elifli ise o zaman kelimenin aslındaki elif hazfedilir. Nudbe elifinden sonra gelen • sektede telaffuz edilir, geçildiğinde ise hazfedilir. Fakat beyitte و عمرواه ifadesi vasıl durumunda olmasına rağmen sonundaki • şiir zaruretinden dolayı hazfedilmedi.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁸⁹

3.2.35.4. Terhim

Bazı özel isimlerin telaffuzunu kolaylaştırmak veya sözlü iletişimi hızlandırmak için, söz konusu isimlerin sonlarındaki harflerden bazılarını atabilmektir. Sülo, İbo, Mıstık gibi.³⁹⁰

286. لنعم الفتى تعشو الي ضوء ناره طريف ابن مال ليلة الجوع والخصر

Anlam: “Açlık ve soğuk gecesinde ateşinin ışığına yöneldiğin Tarif b. Mâlik ne mükemmel bir gençtir.”

³⁸⁷ es-Sabbân, *a.g.e*, 166; es-Süyûtî, *a.g.e*, Ahmed İbrahim, 367; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 131.

³⁸⁸ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e*, 775.

³⁸⁹ es-Süyûtî, *a.g.e*, 104; Hekimoğlu, *a.g.e*, 175; M. Mufasssal, *a.g.e*, II, 1057

³⁹⁰ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e*, 773.

Şâhid: İncelik veya alay maksadıyla münadanın sonuna yapılan harf düşürmeye terhim denir.

Terhim ancak münada olan isimde yapılır. Fakat bazen şiir zaruretinden dolayı münada olmayan isimde de terhim yapılabilir. Nitekim beyitte طريف ابن مال ifadesinde münada olmadığı halde مالك ‘de terhim yapılarak مال şeklinde kullanılmıştır.

Söyleyen: İmru’l-Kays b.Hucûr.³⁹¹

287. القانتات البيت غير الرّيم أو ألفا مكة من ورق الحمى

Anlam: “Mekkeye ülfet bulan gri renkli güvercinler, Beyt(ullah)in ayrılamayan sakinleridir.”

Şâhid: حمى ifadesinde ا ve م harfleri hazf edilerek terhim yapılmıştır.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁹²

3.2.35.5. Tahzir ve İğra

Kelime anlamı uyarmak, sakındırmak demek olan tahzir fiili gizli olan mef’ullerden biridir. İğra da fiili gizli olan mef’ullerdendir tahzirin tam zıddı olarak değerlendirebileceğimiz iğra’nın kelime anlamı bir kimseyi olumlu bir şeye teşvit etmektir. Tahzir ve iğra üslubunda konuşan kişi amacını en kısa ve kestirme yollarla ifade eder.³⁹³

288. أخاك أخاك إنّ من لا أخا له كساع إلى الهيجا بغير سلاح

Anlam: “Kardeşine (önem ver, ona bağlı ol). Şüphesiz ki kardeşi olmayan, savaşa silahsız katılan kişi gibidir.”

Şahid: أخا kelimesi tekrardan dolayı zorunlu olarak mahzûf olan fiilden dolayı mansubtur.

³⁹¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 110; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 176.

³⁹² es-Süyûtî, *a.g.e.*, 110.

³⁹³ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e.*, 737-744.

Söyleyen: İbrâhim b. Herme.

3.2.36. TE'KİD NUNLARI

Emir fiil, taleb anlamında ve istikbale işaret eden müzari fiile, أما 'nın şart fiiline ve müsbet kasemin cevabına te'kidi artırmak için bitişen 'nun'lara te'kid nunları denir.³⁹⁴

وهل يمنعني ارتياد البلاد من حذر الموت أن يا تين 289.

Anlam: “Beldeleri dolaşmam(ölüm korkusundan) ölümün bana ulaşmasını engellermi.”

Şâhid: يا تين ifadesinde يا تيني murad edilmiştir. Vakf için mütekellim ya'sı ve öncesinde ki kesre hazf edilmiştir. Diğer Şâhid te birinci beyitteki وهل يمنعني ifadesidir. Fiil istifhamdan sonra geldiği için sakıl olan nunu te'kid ile tekid edilmiştir.

Söyleyen: A'sa.³⁹⁵

هَلَّا تَمَنَّ بوعَد غير مخلفة كما عهدتك في أيام ذي سلم 290.

Anlam: “Zi Selemde sana söz verdiğim gibi sende yerine getirilen bir söz ile minnette bulunsaydın ya! .”

Şâhid: Burda Şâhid تَمَنَّ ifadesindedir. Şöyleki muzari fiil tahdid harfî olan هَلَّا 'dan sonra geldiği için tekid olmuştur. Aslı تَمَنَّين dir.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁹⁶

فليتك يوم الملتقي تربيني لكي تعلمي أتي امرء بك هائم 291.

Anlam: “Sana olan aşkımı anlayabilmen için, keşke savaşta düşmanla karşılaşma anında beni göreydin.”

³⁹⁴ Sarf-Nahiv, a.g.e, 61.

³⁹⁵ es-Süyûtî, a.g.e, 119; M. Mufasssal, a.g.e, II, 906.

³⁹⁶ es-Süyûtî, a.g.e, 119; M. Mufasssal, a.g.e, II, 942.

Şâhid: Temenni edatı olan لیت ‘den sonra gelen تریّن muzari fiili müfred olup nun’u sakîle ile te’kid olmuştur. Bu durum caizdir.

Söyleyen: Bilinmiyor.³⁹⁷

292. يحسبه الجاهل مالم يعلم شيخا على كرسيه معمما

Anlam: “Bilgisizliğinden dolayı cahil kişi onu, başı sarıklı kürsüsü üstündeki şeyh sanar.”

Şâhid: Te’kid nunu, emir fiil, taleb anlamında ve istikbale işaret eden muzari fiile, أما ‘nın şart fiiline ve müsbet kasemin cevabına bitişir. Bunların dışındaki fiillere ise ancak zarurettten bitişir. Bu zarurettlerden biride لم ‘le menfi muzari fiilidir. Nitekim beyitte مالم يعلم ‘de لم ‘le menfi يعلم fiiline bitleştirilmiş. Vakıftan dolayı da nun elife dönüştürülmüştür.

Söyleyen: Ru’be b. Accâc.³⁹⁸

293. فمهما تشأ منه فزارة يعطكم ومهما تشأ منه فزارة تمنعا

Anlam: Fezare istediği zaman ondan size verir ve istediği zaman ondan sizi meneder.

Şâhid: تمنعا ifadesinde vakfedildiği için nunu hafife, elife dönüşmüştür.

Söyleyen: Kumeyt b. Maruf.³⁹⁹

294. وليت شعري وأشعرن إذا ماقرّيوها منشورة ودعيت

Anlam: “Keşke bilseydim ve şüphesiz ki açık olarak yakınlaştırılma ve çağrılma zamanını hissediyorum.”

Şâhid: Bu beyitte Şâhid أشعرن ifadesindedir. Şöyleki; Fiil, nunu hafife ile te’kid edilmiştir. Müsbettir, talep, şart ve benzer anlamlardan arınmıştır.

³⁹⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, 119; M. Mufasssal, *a.g.e*, II, 844.

³⁹⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, 120; Hekimoğlu, *a.g.e*, 176.

³⁹⁹ es-Sabbân, *a.g.e*, 220; es-Süyûtî, *a.g.e*, 120.

Söyleyen: İbni Adiya.⁴⁰⁰

295. أَرَأَيْتَ إِنْ جَاءَتْ بِهِ أُمْلُودَا مَرَجَلًا وَيَلْبِسُ الْبِرُودَا
وَلَا يَرَى مَالًا لَهُ مَعْدُودَا أَفَأَنْتَ أَهْضَرُ الشُّهُودَا

Anlam: “Söylesene eğer o kız yumuşacık, saçı taranmış, takım elbise giymiş, hadsiz malı olan bir kişiyi getirirse nikah için şahitleri getirin der misin?”

Şâhid: أَفَأَنْتَ ifadesi ismi fâil olup nunu te’kid ile te’kid edilmiştir. Bu fazla karşılmayan bir kullanımdır.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁴⁰¹

296. لَا تَهَيِّنَ الْفَقِيرَ عَلَّكَ أَنْ تَرْكَعَ يَوْمًا وَالذَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ

Anlam: “Fakiri hor görme. Olur ki bir gün hayat onu yükseltmişken sen boyun eğersin.”

Şâhid: Sakin nun’la te’kid edilmiş fiilden sonra sakin bir harf gelirse bu nun hazf edilir ve fiilin son harfı, nun’a işaret maksadıyla fethalanır. Nitekim beyitte لَا تَهَيِّنَ الْفَقِيرَ cümlesinde, aslı لَا تَهَيِّنَ olan fiilden sonra sakin geldiğinden te’kid nun’u hazfedilmiştir. Hazf edildiğine işareten fiilin aslından olan nun’a fetha konmuştur.

Söyleyen: Edbat b. Kuray es’Sadî.⁴⁰²

297. اضْرِبْ عَنْكَ الِهْمُومَ طَارِقَهَا ضَرْبُكَ بِالصَّيْفِ قَوْنَسَ الْفَرَسَ

Anlam: “Atın iki kulağı arasına vurduğun kılıç darbesi gibi sana gelen sıkıntıları defet.”

Şâhid: Hiçbir sebep yokken اضْرِبْ ifadesindeki te’kid nun’u hazf edilmiştir. Ba harfinin harekesi te’kid nun’una alamet olarak bırakılmıştır.

Söyleyen: Tarafa.⁴⁰³

⁴⁰⁰ es-Sabbân, *a.g.e*, 220; es-Süyûtî, *a.g.e*, 121; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 139.

⁴⁰¹ es-Sabbân, *a.g.e*, 222; es-Süyûtî, *a.g.e*, 121.

⁴⁰² es-Süyûtî, *a.g.e*, 123; Hekimoğlu, *a.g.e*, 177

3.2.37. ĞAYR-İ MUNSARİF

Sonlarına kesre ve tenvin almamakla birlikte ref' hallerinde damme, nasb ve cer hallerinde ise fetha alan isimlerdir. Gayri munsarîf olan isimler lafzen mecrurdur cer alemetleri kesre yerine fethadır.⁴⁰⁴

298. تبصّر خليلي هل ترى من ظعا ئن سوالك نقبا بين حزمى شععب

Anlam: “Gözünü aç arkadaş! Şa’ab’ab’da, engebeli dağ yolunda, mahfeleri içinde giden kadınları görüyor musun?”

Şâhid: Gayr-ı munsarîf olan kalıplardan biride muntehe’l-cumu’ kalıbı olan فعائل dur. Fakat beyitte ظعينة ‘nin cemisi olan ظعا ئن sarf edilerek, cer harfinden sonra şiir zaruretiinden dolayı mecrur yapılmıştır.

Söyleyen: İmru’l-Kays b.Hucûr.⁴⁰⁵

299. وممن ولدوا عامر ذوالطول وذوالعرض

Anlam: “Uzun boylu ve geniş omuzlu olan Amir, onların dünyaya getirdiklerindendir.”

Şâhid: Munsarîf kelimenin şiir zaruretiinden dolayı sarfdan menedilmesine Kufeliler cevaz verirken, Basralılar karşı çıkarlar. Fakat gayr-ı munsarîfın şiir zaruretiinden dolayı munsarîf yapılması nahiv ekolleri arasında ittifak konusudur. Nitekim beyitte de عامر özel isim olmaktan başka bir sebep olmadığı halde gayr-ı munsarîf gibi tensinsiz kullanılmıştır.

Söyleyen: Zu’l-Isba’el- Advanî.⁴⁰⁶

⁴⁰³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 124; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 470.

⁴⁰⁴ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e.*, 543.

⁴⁰⁵ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 140; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 178.

⁴⁰⁶ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 110; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 178; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 483.

3.2.38. FİİLİN İRABI

Fiillerin i'rabı mebnilik ve mu'rablık açısından değerlendirilir. Müzari fiiller dışındaki fiiller mebnidir. Müzari bir kısmı harf ile diğer kısmı ise hareke ile mu'raktır.⁴⁰⁷

300. أبى علماء النَّاس أن يخبروننى بناطقة خرساء مسواكها الحجر

Anlam: “İnsanların bilginleri bana dilsiz olduğu halde konuşan, misvakı taş olan şeyin ne olduğunu söylemeyi reddettiler.”

Şâhid: أن يخبروننى ‘de ki kendinden sonraki fiilde amel edebildiği halde ma-i masdariyeye haml edilerek amelden alıkonulmuştur.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁴⁰⁸

301. إذن و الله نرميهم بحرب يشيب الطَّفل من قبل المشيب

Anlam: “Öyleyse Allaha yemin olsun ki daha yaşlanmamış çocuğu yaşlandıracak bir savaş açacağız.”

Şâhid: إذا ile fiil arasına fasıl girmemesi gerektiği halde و الله fasıl olarak girmiştir, buna rağmen fiili nasb etmiştir.

Söyleyen: Hassân b. Sâbit.⁴⁰⁹

302. لأستهلنَّ الصَّعب أو أدرك المنى فماانقادت الآمال إلّا لأصابر

Anlam: “And olsun ki isteklerime kavuşuncaya dek zorluklara karşı koyacağım. Zira arzular ancak sabırlı olanlara boyun eğer.”

Şâhid: Muzari fiili nasb eden edatlardan sadece أن bazı harflerden sonra hazfedilmesine rağmen kendinden sonra gelen fiili naspedir. Bu harflerden biri de إلى anlamındaki أو ‘dir. Nitekim beyitte لأستهلنَّ الصَّعب أو أدرك المنى cümlesinde atıf olan أو ‘den sonra gelen أدرك fiili, gizli أن ‘den dolayı mansub olmuştur.

⁴⁰⁷ Sarf-Nahiv, a.g.e, 134.

⁴⁰⁸ es-Süyûtî, a.g.e, 143.

⁴⁰⁹ es-Süyûtî, a.g.e, 144; M. Mufasssal, a.g.e, I, 133.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁴¹⁰

303. وَكُنْتُ إِذَا غَمَزْتُ قَنَاتِ قَوْمٍ كَسَرْتُ كَعُوبَهَا أَوْ تَسْتَقِيمَا

Anlam: “Kavmin mızraklarını yokladığımda, düz olanların dışında mızrakların çubuklarını kırdım.”

Şâhid: أَوْ anlamında olduğu zaman kendisinden sonra أن vucuben gizlenir ve sonra gelen muzari fiilin sonu nasb edilir. Beyitte كَسَرْتُ كَعُوبَهَا أَوْ تَسْتَقِيمَا cümlesine أَوْ ‘den sonra geldiği için تَسْتَقِيمَا muzari fiili gizli bir أن ile nasb edilmiştir.

Söyleyen: Ziyad el-Acem.⁴¹¹

304. يَا نَاقَ سِيرَىٰ عَنَقَا فَسِيحَا إِلَىٰ سُلَيْمَانَ فَتَسْتَرِيحَا

Anlam: “Ey bineğim! Hızlı adımlarla Süleymana yürü ki rahatlayayım.”

Şâhid: أن nefy veya emrin cevabının başında gelen ف ‘den sonra gelirse hazfedilip sonraki muzari fiil nasb edilir. Beyitte سِيرَىٰ emrinin cevabı olan فَتَسْتَرِيحَا ‘nın başına geldiği için muzari fiilin sonu gizli bir أن ile mansub olmuştur.

Söyleyen: Ebu’n-Necm el-İclî.⁴¹²

305. رَبِّ وَفَّقْنِي فَلَا أَعْدَلَ عَنْ سَنَنِ السَّاعِينَ فِي خَيْرِ سَنَنِ

Anlam: “Rabbim beni başarılı kıl ki, yolların en hayırlısında yürüyenlerin yolundan asla dönmeyeyim.”

Şâhid: Bu beyitte dua olan وَفَّقْنِي ‘nin cevabı فَلَا أَعْدَلَ muzari fiili ف ‘den sonra gizli bir أن ile mansub olmuştur.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁴¹³

306. يَا بَنَ الْكَرَامِ أَلَا تَدْنُوا فَتَبْصُرَ مَا قَدْ حَدَّثَكُمْ فَمَاءُ كَمَا سَمِعَا

⁴¹⁰ es-Sabbân, *a.g.e.*, 295; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 140; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 178-170; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 417.

⁴¹¹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 145; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 179; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 841.

⁴¹² es-Sabbân, *a.g.e.*, 302; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 147; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 179; M. Mufasssal, *a.g.e.*, III, 1136.

⁴¹³ es-Sabbân, *a.g.e.*, 302; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 147; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 180; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 957.

Anlam: “Ey soyluların oğlu! Gören işiten gibi olmayacağından, sana bahsettiklerini görmek için yaklaşmaz mısın?”

Şâhid: ان zorunlu olarak gizlendiği yerlerden biride arz anlamındaki أَلَا ‘nın cevabının başında gelen ف ‘den sonradır. Beyitte تَدْنُوا فَتَبْصُر cümlesinde cevap olan تَبْصُر ifadesi ف ‘den sonra gizli bir أن ile mansub olmuştur.

Söyleyen: Bilinmiyor. ⁴¹⁴

لولا تعوجين يا سلمى على دنف فتخمدى نار وجد كاد يفنيه. 307.

Anlam: “Ey Selma! Çok hasta olan birisine acıamaz mısın ? Ta ki onu yok eden aşk ateşi sönsün.”

Şâhid: لولا ‘nın cevabı olan فتخمدى ‘nin nasbına delalet için irab nun’u hafz edilmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ⁴¹⁵

ألم تسأل الرّبع القواء فينطق هل يخبرنك اليوم ببداء سملق. 308.

Anlam: “Boş eve sormaz mısın ki sana haber versin. Bugün bomboş çöl sana haber verir mi?”

Şâhid: Eğer ف harfi cevabın dışında bir şey olursa o zaman ف'nin dahil edildiği fiil ref edilir. Nitekim beyitteki ف harfi sadece atıf için geldiğinden fiili ref etmiştir. O da فينطق dır.

Söyleyen: Bilinmiyor. ⁴¹⁶

ألم أك جاركم ويكون بينى وبينكم المودة والإخاء. 309.

Anlam: “Size komşu olsam da aramızda dostluk ve kardeşlik olsa olmaz mı?”

⁴¹⁴ es-Sabbân, *a.g.e*, 302; es-Süyûtî, *a.g.e*, 147; Hekimoğlu, *a.g.e*, 180; M. Mufasssal, *a.g.e*, I, 509.

⁴¹⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, 147; M. Mufasssal, *a.g.e*, II, 1058.

⁴¹⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, 148.

Şâhid: Bu beyitte ألم sorusunun cevabı olan يكون , vav-ı maiye'den sonra gizli bir أن ile mansub olmuştur.

Söyleyen: Hutay'a.⁴¹⁷

و لبس عباءة وتقرّ عيني أحبّ إليّ من لبس الشّفوف 310.

Anlam: “İçim rahat olarak abaye giymek, benim için şeffaf elbise giymekten daha sevimlidir.”

Şâhid: Bazen bir harfle isme atfedilen muzari fiil, cevazen gizli veya zahir أن ile mansub olur. Zira تقرّ لبس , لبس , cümlesinde لبس masdarına و'la atfedilen تقر fiili cevazen gizli bir أن ile nasb edilmiştir.

Söyleyen: Meysun b. Buhdul.⁴¹⁸

لولا توقع معترّ فأرضيه ما كنت أؤثر أترابا على ترب 311.

Anlam: “Kendisini razı etmem için dilencinin beklemesi olmasaydı, zenginliği fakirliğe tercih etmezdim.”

Şâhid: Bu beyitte atıf harfı ف ile توقع masdarına atfedilen أرضي fiili cevazen gizli أن'le mansub olmuştur.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁴¹⁹

إنّي وقتلّى سليكا ثمّ أعقله كالنّور يضرب لما عافت البقر 312.

Anlam: “Ben ve Suleyk'i öldürüp ondan sonra diyet vermem, ineğin sudan tiksindiğinde yerine öküzün dövülmesine benzer.”

Şâhid: Bu beyitte ثمّ harfiyle قتلى masdarına atfedilen أعقل muzari fiili, cevazen gizli أن'le mansub olmuştur.

Söyleyen: Enes b. Müdrık el-Has'amî.⁴²⁰

⁴¹⁷ es-Sabbân, *a.g.e.*, 307; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 148; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 182; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 14.

⁴¹⁸ es-Sabbân, *a.g.e.*, 313; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 151; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 581.

⁴¹⁹ es-Sabbân, *a.g.e.*, 314; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 151; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 183; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 112.

3.2.39. CEZM EDATLARI

Müzari bir fiilden hemen önce gelen edatlar, başlarına geldikleri, müzari fiili cezmlenmek suretiyle söz konusu müzari fiili harf ve hareke yönünden değişikliğe uğratırlar.⁴²¹

313. ولست بحالّ التّلاع مخافة ولكن متى يسترفد القوم أرفد

Anlam: “Ben misafir korkusuyla tepelerde gizlenecek değilim. Kavim ne zaman benden bir şey isterlerse istediklerini veririm.”

Şâhid: Burada متى edatı iki fiili cezmlenmiştir. Birinci fiil, fiili şart olarak isimlendirilir. İkincisi ise cezau’ş-şart olarak isimlendirilir.

Söyleyen: Tarafa.⁴²²

314. إذ ما أتيت على الرسول فقل له حقًا عليك إذا اطمأن المجلس

Anlam: “Eğer sen elçinin yanına gelersen ona de ki: Meclis sakın olduğunda hak senindir.”

Şâhid: Bu beyitteki şahit إذ ما’dır, şart için kullanılmıştır. فقل ise cevaptır. Cezm alametleri şartta ve cevapta mukadder cezimdir.

Söyleyen: Abbâs b. Mirdâs.⁴²³

315. فأصبحت أنى تأتيا تلتبس بها كلا مركبيها تحت رجليك شاجر

Anlam: “Nerede olursa olursa olsun onun yanına gelersen, onu karıştırır hale geldin Onun binilen iki tarafıda ayağın altında kaygandır.”

Şâhid: أنى تأتيا تلتبس بها cümlesinde şart edatı olan أنى cümlesinde ‘yı şart olarak cevap olarak cezmlenmiştir. Cezm alametleri ise şartta ى’nin cevapta ise harekenin

⁴²⁰ es-Sabbân, *a.g.e.*, 314; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 151; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 183; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 373.

⁴²¹ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e.*, 101.

⁴²² es-Süyûtî, *a.g.e.*, 153; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 264.

⁴²³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 153; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 465.

düşmesidir. Esmâ'î'nin ifadesiyle daha önce rastlanılmayan bir şekilde أنى cezmedici olarak amel etmiştir.

Söyleyen: Lebîd b. Rabiâ. ⁴²⁴

316. إِسْتَعْنِ مَا أَغْنَاكَ رَبُّكَ بِالْغَنَى وَإِذَا تَصَبَّكَ خِصَاصَةٌ فَتَجَمَّلْ

Anlam: “Rabbin seni zenginleştirdiği müddetçe sen de insanlardan müstağni ol. Sana bir verildiği zaman iyi davran.”

Şâhid: اذا , تصبك , ‘yi şart, تجمل’yi cevap olarak cezm etmiştir. Cezm alametleri şartta harekenin hazfî, cevap ta ise mahallen meczum olup şiir zaruretiden dolayı meksur edilmiştir.

Söyleyen: Abd b. Kays. ⁴²⁵

317. إِنْ تَصْرَمُونَا وَصَلْنَاكُمْ وَإِنْ تَصَلَّ مَلَأْتُمْ أَنْفُسَ الْأَعْدَاءِ إِرْهَابًا

Anlam: “Eğer siz bizimle ilişkilerinizi kesseniz bile biz sıla-i rahmi devam ettiririz. Şayet siz de sıla-i rahmi devam ettirirseniz düşmanları kalbini korkuyla doldurursunuz.”

Şâhid: Şart ve cevap cümleleri fiil cümlesi olduklarında her ikisi de mazi ya da muzari olur. Şart muzari cevap ise mazi olur, ya da şart mazi cevap ise muzari olur. Şartın muzari, cevabın ise mazi oluşu azdır. Ferra ve İbn Mâlik’e göre bu durum caiz, Sibeveyh’e göre ise zarurettir. Beyitte şart olarak تصرمو ve تصل muzari fiilleri, cevap olarakta وصلناكم ve ملأتم mazi fiilleri gelmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ⁴²⁶

318. دَسَّتْ رَسُولًا بِأَنَّ الْقَوْمَ إِنْ قَدَرُوا عَلَيْكَ يَشْفُوا صُدُورًا ذَاتَ تَوَغِيرٍ

Anlam: “Kavim seni ele geçirirse sana kin duyanları sevindirir diye o sana gizlice haber verdi.”

⁴²⁴ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 154; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 351.

⁴²⁵ es-Sabbân, *a.g.e.*, IV, 13; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 153.

⁴²⁶ es-Sabbân, *a.g.e.*, 17; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 156; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 187; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 36.

Şahit: Burdaki şahit muzari fiilin cezmi ile ilgilidir. يشفوا fiili mazi olan şartın cevabı olmuş. Bu durumda caizdir.

Söyleyen: Farazdak.⁴²⁷

319. وإن أتاه خليل يوم مسألة يقول لا غائب مالي ولا حرم

Anlam: “İhtiyaç gününde bir fakir gelirse ona “Malım ne saklıdır ne de yasaklıdır” der.”

Şahit: Şart mazi cevap muzari olduğunda, bu muzari fiilin cezmi ve ref'i caizdir. Nitekim beyitte ان أتاه خليل يقول cümlesinde şart fiili أتى mazi, cevap fiili يقول ise muzari fiil olduğundan cezmi ve ref'i caizdir. Fakat bazı nahivciler cezmin daha uygun olacağı görüşündedirler.

Söyleyen: Zuheyr b. Ebî Sulma.⁴²⁸

320. يا أقرع بن حابس يا أقرع إنك إن يصرع أخوك تصرع

Anlam: “Ey Ekra b. Habis, Ey Ekra! Şüphesiz kardeşinin sırtı yere gelirse seninde sırtın yere gelir.”

Şahit: Şart ve cevap muzari olduğunda her ikisininde cezm edilmesi vaciptir. Şart لم ile menfî muzari fiil olmadığı sürece cevabın ref'i şazdır. Nitekim beyitte إن يصرع أخوك cümlesinde şart meczum olduğu halde cevap merfu olmuştur. Bazı nahivcilere göre bu şiir zaruretlerinden sayılırsa da bazılarınca nesirde de örneğine rastlanılabilecek bir kullanım şeklidir. Başka bir yoruma göre ise cümlede cevabın hazfedilmiş, إن يصرع أخوك ise تصرع 'nin haberidir. Bu durumda takdir ise إن يصرع أخوك şeklinde olur.

Söyleyen: Amr b. Husarim el-Buclî.⁴²⁹

321. من يفعل الحسنات الله يشكرها والشر بالشر عند الله مثلاً

⁴²⁷ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 156; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 454.

⁴²⁸ es-Sabbân, *a.g.e.*, 11; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 156; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 187; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 713.

⁴²⁹ es-Sabbân, *a.g.e.*, 18; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 156; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 188; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 860.

Anlam: “Kim iyilikler yaparsa Allah ona teşekkür (Zengin) eder. Allah katında kötülüğün karşılığı misliyledir.”

Şahit: Şartın cevabından fa-i rabıta hazfedilmiştir. Takdiride *فا لله يشكرها* dır. Bu hazf şiirin zaruretinden dolayı olmuştur.

Söyleyen: Kab b. Mâlik. ⁴³⁰

ومن يقترب منا ويخدع نؤوه ولا يخش ظلما ما أقام ولا هضما. 322.

Anlam: “Kim bize yaklaşır ve boyun eğerse onu aramızda barındırırız. Aramızda kaldığı sürece de haksızlıktan ve sindirilmekten korkmaz.”

Şâhid: Şart fiiliyle cevap fiili arasına giren *و* veya *ف* ‘dan sonra gelen muzari fiil mansub veya meczum olabilir. Nitekim beyitteki şart cümlesi *ومن يقترب منا ويخدع* şart fiiliyle i’rab edilir. : Şart fiiline ma’tuf kabul edilerek meczum *و* ‘ın beraberlik anlamında olduğu kabul edilerek gizli bir *أن* takdiri ie mansub olur. Nitekim beyitte mansub şekli tercih edilmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor. ⁴³¹

فطلقها فنست لها بكفور وإلاّ يعل مفركك الحسام. 323.

Anlam: “Onu boşa! Çünkü sen onun değilsin. Aksi halde alnının ortasında keskin kılıç yükselir.”

Şâhid: Bir delilin varlığında cevap hazf edileceği gibi, şartta *إلا* dan sonra geldiğinde hazfedilir. Fakat bu hazif cevabın hazfinden daha azdır. Nitekim beyitte *وان* *تطلق* daha önce geçen emir kipinin işaretiyle takdiri *وان* *تطلقها* olan şart cümlesinde hazf edilmiştir.

Söyleyen: Ahvas el-Ensârî. ⁴³²

قالت بنات العمّ يا سلمى وإن كان فقيرا معدما قالت وإن. 324.

⁴³⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 157; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 1016.

⁴³¹ es-Sabbân, *a.g.e.*, 25; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 159; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 190; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 828.

⁴³² es-Sabbân, *a.g.e.*, 25; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 159; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 190; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 848

Anlam: “Amcasının kızı, Selma’ya onunla hiç malı olmayan bir fakir olduğu halde evlenecek misin diye sordu. Selma evet dedi.”

Şâhid: Burdaki şahit, إن ‘den sonra şart ve cevabın hazf edilmesidir. Takdiri de şöyledir; وإن كان فقيرا معدما تزوجت منه

Söyleyen: Ru’be. ⁴³³

325. لئن كان ما حدّثته اليوم صادقا أصم في نهار القيظ للشمس باديا

Anlam: “Eğer bugün bana haber verilen doğru ise sıcak bir günde güneşin altında oruç tutacağım.”

Şahit: Şart ile yemin bir arada geldiklerinde önce gelen hangisi ise onun cevabı verilir. Diğerinin cevabı ise hazfedilir. Fakat, beyitte olduğu gibi bazen yemin önce geldiği halde şart tercih edilerek onun cevabı verilir. Zira şartın cevabı yeminin cevabınada delalet eder. Nitekim لئن كان ما حدّثته اليوم صادقا أصم ifadesinde kasem ل ‘den önce geldiği halde أصم şart edatı olan إن ‘den önce geldiği halde şartın cevabı yapılmıştır.

Söyleyen: Bilinmiyor. ⁴³⁴

3.2.39.1. لو Fash

لو ‘den sonra genellikle Bazen masdar bazende şart edatı olarak kullanılır. Bazen müzari geldiği görülse bile mazi anlamı verilmesi gerekir.

326. ولو أنّ ليلى الأ خيليّة سلّمت عليّ ودوني جندل وصفائح

لسلّمت تسليم البشاشة أوزقى إليها صدى من جانب القبر صائح

Anlam: “Eğer Leyle el-Ahyeliyye, aramızda kaya ve mezar taşı varken bana selem verseydi ben de ona tebessümle karşılık verirdim. Veya kabrin yanında feryat eden bir haykırış ona ses verir idi.”

⁴³³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 160; M. Mufasssal, *a.g.e.*, III, 1269.

⁴³⁴ es-Sabbân, *a.g.e.*, 29; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 161.

Şâhid: Bazen masdar bazende şart edatı olarak kullanılan ‘لو’ den sonra genellikle mazi fiil gelir. Fakat nadiren istikbal anlamlı fiilinde geldiği olur. Nitekim beyitte ‘لو سَلَّمْتُ...’ cümlesinde kendisinden sonra istikbal anlamı içeren mazi fiil gelmiştir. Çünkü o henüz hayatta iken ölümünden sonra olabilecek bir eylemden bahsedilmektedir.

Söyleyen Tevbe b. Humeyyir.⁴³⁵

لو أَن حَيًّا مدرِك الفلاح أدركه ملاعب الرّماح 327.

Anlam: “Şavaştta canlı kalmak için kurtuluş yolu arayan, kurtuluşa ulaşmadan mızrak ustası (Amir b. Mâlik) ona ulaşır.”

Şâhid: İsim olan , مدرِك , لو 'den sonra gelen ‘أَنَّ’ nin haberi olmuştur.

Söyleyen: Lebîd.⁴³⁶

ولو نعطى الخيار لما افترقنا ولكنّ الخيار مع الليالي 328.

Anlam: “Eğer bize seçenek bırakılırsa biz ayrılmayız. Fakat seçenek gecelerledir. (geceler o imkanı vermez).”

Şâhid: Burdaki şahit لما افترقنا ifadesidir. Şöyleki ‘لو’ in cevabı İle bitişik olduğu halde ما ‘dan dolayı mazi ve menfi gelmiştir. Bu tip örneklerde genellikle ل bitişik gelmez.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁴³⁷

3.2.39.2. Flash لولا – لوما – إِمّا

لولا : Bunun şartı isim cümlesi olur. Bunun haberi ise موجود şeklinde gizli olur.

لوما : Bu edat her yönüyle لولا benzer.

⁴³⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, 164; Hekimoğlu, *a.g.e*, 191; M. Mufasssal, *a.g.e*, II, 701.

⁴³⁶ es-Süyûtî, *a.g.e*, 165.

⁴³⁷ es-Süyûtî, *a.g.e*, 166; M. Mufasssal, *a.g.e*, II, 760-761.

أَمَّا : Bu edattan sonra devamlı cevap gelir. Çünkü kendisinde hem şart edatı hem şart fiili anlamı vardır.⁴³⁸

أَلَا رَجُلًا جَزَاهُ اللَّهُ خَيْرًا يَدُلُّ عَلَى مُحَصَّلَةٍ تَبَيَّنَتْ 329.

Anlam: “Kendisi ile geceyi geçireceğim bir bayanı bana bulabilecek adamı Allah mükafatlandırısın.”

Şahid: Tehdid anlamında olan : أَلَا'dan sonra fiil gelmesi gerekmektedir. Şayet fiil değil de isim gelirse , أَلَا'dan sonra bir fiil takdir edilir. Takdirdir رَجُلًا تَرَوْنِي رَجُلًا. İfadedeki ي birinci meful رَجُلًا ise ikinci mefuldür.

Söyleyen: Amr b. Kias.⁴³⁹

3.2.40. SAYILAR

Sayı ile ifade ettiğimiz ve ma'dud/sayılan adı verdiğimiz isimler ki bu isimler aynı zamanda bu sayıların temyizi konumundadır hem hareke bakımından, hem erillik-dişilik açısından, hemde tekillik-çoğulluk yönünden, başlarındaki sayının, tek basamaklı, iki basamaklı, veya üç basamaklı oluşuna göre sürekli değişim göstermektedir.⁴⁴⁰

إِذَا عَاشَ الْفَتَى مِائَتِينَ عَامًا فَقَدْ ذَهَبَ اللَّذَازَةُ وَالْفَتَى 330.

Anlam: “Kişi bin yıl yaşarsa bile, (yine) hayatın lezzetleri ve gençlik muhakkak (elden) gider.”

Şahit: Yüz ile bin sayılarının temyizleri müfred ve mecrurdur. Ama bu beyitte مِائَةُ'nun temyizi kuralın aksine mansub gelmiştir.

Söyleyen: Rebi.⁴⁴¹

⁴³⁸ Hasan Akdağ, *Arapça Dili Bilgisi*, Tekin Kitapevi Yayınları, Konya 1997, 484,485.

⁴³⁹ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 169; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 138.

⁴⁴⁰ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e.*, 287.

⁴⁴¹ es-Sabbân, *a.g.e.*, 67; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 179.

3.2.40.1. كم – كَأَيَّ - كَذَا

Sayılar açık ve kinayeli olmak üzere iki kısma ayrılır. Kinayeli sayılardan maksat, belirli bir miktarı göstermeyen sayılardır. Yukarıdaki kelimeler kinayeli sayılar için kullanılır.⁴⁴²

331. أطرِد اليأس بالرَّجاء فكأَيَّنَ أَلَمًا حَمَّ يَسْرُهُ بَعْدَ عَسَرٍ

Anlam: “Ümitsizliği ümit ile defet, nice acılar vardır ki onun kolaylığı sıkıntısından sonrasına takdir edilmiştir.”

Şâhid: Bu beyitte كَأَيَّ , أَلَمًا ,nin temyizi olarak gelmiştir. Bu da şuna delalet etmektedir كَأَيَّ ,nin temyizi من ile mecrur olmakta, beyitteki şekliyle ise mansub olmaktadır.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁴⁴³

3.2.41. HİKAYE

332. أَتَوَا نَارِي فَقُلْتُ مَنْوَنَ أَنْتُمْ فَقَالُوا الْجَنِّ قُلْتُ عَمُوا ظَلَامًا

Anlam: “Ateşime geldiler: onlara “Siz kimsiniz?” diye sordum. Onlar “cinler” dediler. Ben de “İyi geceler” dedim” dedim.”

Şâhid: مَنْ kendisiyle nekra isimlerden hikâye edildiğinde ve vakıf durumunda bazen tesniye bazen cem edilir. Fakat bazen şiir zaruretine has bir sebepten dolayı şaz olarak vasıl durumunda bitişir. Nitekim beyitte مَنْوَنَ أَنْتُمْ cümlesinde kendisinden sonra bir kelimeye geçiş yaptığı halde مَنْوَن şeklinde şaz olarak kullanılmıştır.

Söyleyen: Şemr b. el-Haris.⁴⁴⁴

⁴⁴² Hasan Akdağ, *Arapça Dili Bilgisi*, Tekin Kitabevi yayınları, Konya 1997, 422.

⁴⁴³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 187; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 428.

⁴⁴⁴ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 191; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 194; M. Mufasssal, *a.g.e.*, II, 816.

3.2.42. MAKSUR VE MEMDUD

Maksur: Son harfi genellikle ‘ya’ nadiren de ‘elif’ olan ve kendisinden önce mutlaka fethalı bir harf bulunan isimlerdir. Maksur isimler içinde yer aldıkları cümlelerin hangi konumunda bulunursa bulunsunlar daima takdiri irapla iraplanırlar. Yani, takdire merfu, mansub ve mecrur olurlar.

Memdud: Son harfi hemze olan, bu hemze öncesinde de sakın bir elif bulunan isimlerdir. Memdud isimler içinde yer aldıkları cümlelerin hangi ögesi konumunda bulunursa bulunsunlar daima lafzi irabla irablanırlar. Yani lafzen merfu, mansub ve mecrur olurlar.⁴⁴⁵

يا لك من تمر ومن شيشاء ينشب في المسعل اللهاء 333.

Anlam: “Hey! Sen nasıl bir yabani hurmasın ki genize ve küçük dile takılırsın.”

Şâhid: Son harfi daima elif olan isme maksur isim denir. Bu maksur ismin meddine (elifin uzun okunup kendisinden sonra hemzenin getirilmesi) Kûfeliler cevaz verirken Basralılar karşı çıkarlar. Beyitte aslı للها iken اللهاء şeklinde med yapılması Kûfelilerce delil sayılmaktadır.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁴⁴⁶

3.2.43. TESNİYE VE CEM’ OLAN MAKSUR VE MEMDUD’UN KEYFİYETİ

Tensiye ve cem’ olan maksur isim: Üç harfli maksur isimler, tensiye olmaları halinde sonlarındaki elif aslına dönüşür. Bu isimlerde harf sayısı üçten fazla ise elifin aslına bakılmaksızın ‘ya’ya dönüştürülür.

Maksur isimlerde cem’ise: Sondaki elif atılır, ancak elifin atıldığını belirtmek için, eliften önceki harfin harekesi fetha olarak kalır.

⁴⁴⁵ Arapça Dilbilgisi, *a.g.e.*, 565, 575.

⁴⁴⁶ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 203; Hekimoğlu, *a.g.e.*, 195.

Memdud isimlerde cem' ve Tesniye: Memdud isimin sonundaki hemze müenneslik için ise tensiye olması halinde bu hemze 'vav'a dönüşür. Bu ismin sonundaki hemze kelimenin aslından ise olduğu gibi kalır. Şayet bu isimlerdeki hemzenin aslı 'vav' veya 'ya' isetesniyelerde 'vav'a dönüştürüleceği gibi olduğu gibide kalabilir. Memdud isimlerde cem'in durumu tesniyelerindeki gibidir.⁴⁴⁷

334. عَلَّ صُرُوفَ الدَّهْرِ أَوْ دَوْلَاتِهَا يَدْلُلُنَا اللَّيْمَةَ مِنْ لَمَاتِهَا

فَتَسْتَرِيحُ النَّفْسُ مِنْ زَفَرَاتِهَا

Anlam: “Zamanın meşakati ve musibeti bize galebe çalar belki. Ruhumuz sıkıntılardan kurtulur.”

Şâhid: İlk harfi fethalı orta harfi sakın olan müennes isimler cemi yapılacakları zaman, sakın olan harf birincinin harekesine uyularak fethayla harekelenir. Şayet sakın olarak kalırsa, bu durum şiirin zaruretinden kaynaklanmaktadır. Nitekim beyitte ilk harfi fethalı ikincisi ise sakın olan زفرة şaz olarak ف şeklinde زفرات 'nın sükunuyla cem edilmiştir.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁴⁴⁸

3.2.44. VAKF

335. أَنَابِنَ مَارِيَةَ إِذْجَدَّ النَّقْرَ وَجَاءَتْ الْخَيْلَ وَأَثَابَنِي زَمْرٌ

Anlam: “İş ciddi olduğunda ve topluluklar atlarıyla geldiğinde ben Maviye'nin oğluyum(kimseye boyun eğmem).”

Şahid: النَّقْر kelimesindeki ر 'nın harekesinin ق 'a nakledilmesinin sebebi, işitenin vasıl halindeki harekeyi bilmesi içindir.

Söyleyen: Bilinmiyor.⁴⁴⁹

336. يَا أَسَدِيَا لِمَ أَكَلْتَهُ لِمَهُ لَوْ خَافَكَ اللَّهُ عَلَيْهِ حَرَمَهُ

⁴⁴⁷ Akdağ, *a.g.e*, 196-199.

⁴⁴⁸ es-Süyûtî, *a.g.e*, 210.

⁴⁴⁹ es-Süyûtî, *a.g.e*, 257.

Anlam: “Ey esed kabilesine mensub olan kişi niçin yedin onu niçin? Ey rabbim eğer o şahıs nefsi konusunda senden korksaydı senin haram ettiğini o da kendine haram ederdi.”

Şahit: ◦ üzerine sekte: Eğer fiil illetli ise son harfini hazfederek durulur. Eğer hazif yapıldığında fiilde bir harf veya biri zaid iki harf kalırsa ◦ eklemek vaciptir. Nitekim beyitte لافadesindeki illet harfî düşmüş yerine ◦'i sekte getirilmiştir. İstifham م sı mecrur olduğu zaman ا 'i vucuben hazfedilir ve vakf istenirse sonuna ◦ eklenir. Sonuna ha eklemek bütün durumlarda geçerli bir kural olmayıp caizdir. Eğer م'in cerrine sebep muzaf olan bir isim ise م'in sonuna ◦ eklemek caizdir.

Söyleyen: Ukayl. ⁴⁵⁰

يا ربّ يوم لي لا أظلّله أرمض من تحت وأضحى من عله 337.

Anlam: “Nice günlerim var ki hiç huzur bulamam, ayaklarımın altında kızgın kum tepemde kızgın güneş.”

Şâhid: عله sözcüğü anlam ve i'rab açısından فوق kelimesi gibidir. Muzafun ileyhi hazf edilip فوق manasında kullanılırsa damme üzerine mebnidir. Bunun dışındaki durumlarda mu'rabtır. Nitekim beyitte izafet niyetiyle mebnidir ve sonunda sekte hası ise kıyasın hilafına getirilmiştir. Bunun sebebi mebniliğinin duruma bağlı olmasıdır.

Söyleyen: Ebû Servân. ⁴⁵¹

3.2.45.TASRÎF

İstenilen manayı elde etmek için kelimenin çeşitli şekillerde getirilmesidir. ⁴⁵²

⁴⁵⁰ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 261.

⁴⁵¹ es-Sabbân, *a.g.e.*, 306; es-Süyûtî, *a.g.e.*, 262.

⁴⁵² Akdağ, *a.g.e.*, 37.

هنا وتسلم تلا يوم أنسه نهاية مسؤول أمان وتسهيل. 338.

Anlam: “Onunla karşılaşmadan sonra afiyet ve selamet vardır. Ondan sorumlu olanın sonu güven ve kolaylıktır.”

Şahid: Zaid harfleri toplayan bir beyit şahit olarak kullanılmamıştır.

Söyleyen: Bilinmiyor.

3.2.45.1. Ziyade Olan Vasl Hemzesi

Vasl hemzesi; kendisiyle başlandığında harekelenen, geçildiğinde ise harekelenmeyen ve okunmayan hemzedir.

أألق إن دار الرباب تباعدت أوأنبت حبلى أن قلبك طائر. 339.

Anlam: “Rabab’ın evi senden uzak olursa Hak olan şu ki senin kalbin kararsız olur.”

Şâhid: İstifham hemzesinden sonra gelen vasl hemzesi teshil edilmiştir.

Söyleyen: Hassan b. Yessar. ⁴⁵³

3.2.46. İDĞAM

Bir cinsten olan iki harfin birincisini ikincisine idhal etmek ve ikisini birleştirmektir. Yazılışta bir harf olarak yazılır ve şedde konur. Okunurken ilki sakın ikincisi harekeli iki harf gibidir. ⁴⁵⁴

و قال نبى المسلمين تقدّموا وأحبب إلينا أن يكون المقدّم. 340.

Anlam: Müslümanların Peygamberi buyurdu: İlerleyiniz, bize önde olmak ne kadar yaraşır.

⁴⁵³ es-Süyûtî, *a.g.e.*, 288; M. Mufasssal, *a.g.e.*, I, 336.

⁴⁵⁴ Sarf-Nahiv, *a.g.e.*, 83.

Şâhid: Taaccubun أَفْعِلْ بِ kalıbında gelmesi halinde fek vacib olur.

Söyleyen: Abbâs b. Mirdâs.⁴⁵⁵

⁴⁵⁵ es-Süyûtî, *a.g.e*, 316; M. Mufasssal, *a.g.e*, II, 822.

4. SONUÇ

Arap dili edebiyatıyla ilgilenen her dil bilimcisi istişhada önem vermiştir. es – Süyûtî de istişhada önem veren belli başlı alimlerden bir tanesidir. Dil bilimciler istişhad için ayet, hadis ve şiiri esas almışlardır. es-Süyûtî de bu eserinde büyük oranda şiirleri şâhid olarak getirdiği gibi birçok yet ve hadsi de şahit olarak kullanmıştır.

Süyûtî'nin eserinde ayet, hadis ve şiirlerden oluşan şhidlerin sayıları 700'e ulaşmıştır. Eser şâhitlere bu kadar geniş yer vermesi sebebiyle kapsam bakımından İbn Akîl'in eserinde yer verdiği şhitlerin kapsamına ulaşmıştır. *el-Elfiyye* zerinde *es-Seyf's-sakîl ala şerhi İbn Akîl* adında bir haşiyesi bulunan es-Süyûtî, daha sonra bu haşiye ile İbn Akîl'in şerhini birleştirerek *el-Behcetü'l-Mardiye* 'yi oluşturmuştur. Süyûtî İbn-i kl'in getirdiği şahidlerin önemli bir kısmını eserinde zikretmektedir.

es-Süyûtî'nin eserinde pek bilinmeyen şâhitlere yer vermesi ve öncekiler tarafından açıklanamayan bu şâhitleri açıklaması şerhinin ön plana çıkan diğer önemli özelliklerinden bir tanesidir.

Konuların büyük çoğunluğunda birden fazla beyit ile istişhad edilmiştir. Konuların geri kalan diğer kısmında ise istişhada tek beyitle yetinilmiştir. Tasrif konusunda getirilen beyit istişhad için kullanılan beyitlerden değildir. Hatta bazı konular için Arap şiirinden hiç bir örnek getirilmemiştir. Çalışmamızın temelini şâhid beyitler teşkil ettiği için bizde bu yüzden sadece şâhid getirilen konulara değindik.

Arap şiirinden örnek getirdiği beyitler bazen tam bir beyit olarak bazen de yarım beyit olarak getirilmiştir. Süyûtî şâhid olarak getirilen beyitleri açıkladığı halde söyleyeni belirtmiyor. şhidleri getirirken قال- قوله - نحو v.b ifadeleri kullanıyor.

Alimler şairleri tabakalara ayırmış ve bazı tasniflerde bulunmuşlardır: Cahiliyyun, Muhadremun, Mutakaddimun ve Muvelledun. *el-Behcetl-*

Mardiyye’deki şiirleri incelediğimizde Süyûtî’nin şiirlerinin mensub olduğu dönemler ise cahiliyeden başlayarak geniş bir dönemi kapsar.

Süyûtî’nin eserinde şiirlerine en fazla başvurduğu başlıca şairler şunlardır. Ru’be b. el-‘Accâc, İmru’l-Kays, Cerir b. Atiyye, Tarafa, Lebid b. Rabia, Farazdak, ‘Aşa, Abbâs b. Mirdâs. Bunlarla birlikte eserinde söyleyeni bilinmeyen birçok beyite de yer vermiştir.

Son söz olarak şunu söyleyebiliriz İslam dünyasında eğitim öğretim sistemi geleneğinde medreselerde okutulan kitapların birçoğu ezberleniyordu büyük rağbet gören bu eser, medreselerde ders kitabı olarak okutulup ezberlenmektedir. Özellikle Mirzâ Ebû Tâlib el-İsfahânî tarafından yazılan ve *Ebû Tâlib* namıyla şöhret bulan haşiye halen şark medreselerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır.

5. KAYNAKLAR

BEDÎ'YAKUB, Dr.İmil, *el-Mu'cemü'l-Mufasssal fî şevahidi'n-Nahvi's-Şi'riyye*, Beyrut, 1420/1999 I,II, III.

TOPALOĞLU, Bekir, KARAMAN Hayrettin, *Sarf-Nahiv Kitabı Arapça Dilbilgisi*, Nesil Yayınları, İstanbul 1989

BÖCÜ, Ali, *es-Suyûti'nin Şerhu'Sudur Bi Şerhi Halil-Mevta ve'l-Kubur adlı eseri bağlamında Kabir hayatı ile ilgili eserlerin incelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi 2005

CİVELEK, Yakup, “Modern Arap Edebiyat’ında İslami Edebiyat’ın Yeri ve Öncüleri”, *YYÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, III

ÇETİN, Nihat, *Eski Arab Şiiri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1973

ÇIKAR, Mehmet Şirin, “İlk Dönem Arap Dilbilimi makalesi”, *YYÜ İlahiyat Fakültesi Kur'an ve Dil-Dilbilim Hermenötik Sempozyumu*, 2001 Van

DAYF, Şevki, *el-Medarisü'n-Nahviyye*, Kahire 1968

DURMUŞ, İsmail, İstişâd Maddesi, *DİA*, XXIII

el-CEVHERÎ, Reca', *Fennu'r-recez fî asri'l-Abbasi*, İskenderiye(Menşetü'-Mearif)

EROĞLU, Ali, “Şiirle İstişâd ve İstişâd Açısından Medarik”, *Atatürk Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 1993, XI

es-SABBÂN, Muhammed b.Ali, *Haşiyetus'Sabban ala elfiyyeti İbn Mâlik*, Midyat, I-IV

es-SÜYÛTÎ, Celalüddin b. Abdurrahman, *el-Behcetü'l-Mardiyye li Celaliddin es-Suyûti 'ala Elfiyyeti İbn-i Mâlik*, Kum 1417

es-SÜYÛTÎ, Celalüddin b.Abdurrahman, *el-Behcetü 'l-Mardiyye fî şerhi'l-Elfiyye* (Tahkik eden; Ahmed İbrahîm Muhammed Ali), Beyrut 1421/2000

HAMMUDE, Tahir Süleyman, *Celalüddin es-Suyûti Asruhu ve hayatuhu ve asaruhu ve cuhuduhufi 'd-dersi 'l-luğavi*, Beyrut 1410/1989

AKDAĞ, Hasan, *Arapça Dili Bilgisi*, Tekin Kitabevi yayınları, Konya 1997

HEKİMOĞLU, Muhammet, *Şerhu İbn Akîl'deki Şâhid Beyitlerin İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 1998

İBN CİNNÎ, *el-Muhtesebe*, Kahire 1386/1966, I

GÜLER, İsmail, GÜNDAY, Hüseyin, Şahin, Şener, *Arapça Dilbilgisi*, Alfa Lisan Dizisi, İstanbul, 2001

KARAHAN, Abdulkadir, “es-Suyûti Maddesi, *MEB İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1966

KATİB, Çelebi, *Keşfü 'z-zzünun an-asami 'l-kütub ve 'l-fünun*, Beyrut 1991, I

KILIÇ, Hulusi, *el-Kâfiye Maddesi, DİA, XXIV*

M.SELMAN, Adnan, *es-Suyûti en-nahvi* Bağdat, 1396/1976

MERTOĞLU, Mehmet Suat, *es-Süyûtî Maddesi, DİA, XXXVIII.*

ÖZKAN, Halit, *es-Süyûtî Maddesi, DİA, XXXVIII,*

SUPHÎ FURAT, Ahmet, *Arap Edebiyat Tarihi*, İstanbul 1966

ŞENSOY, Sedat, *es-Süyûtî Maddesi, DİA, XXXVIII*

TEFTEZANÎ, *el-Mutevvel 'ale 't-Telhis*, İstanbul 1286

TEKER, Yusuf, *Hadis Usûl Edebiyatında Elfiyyeler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006

TURAL, “Hüseyin, Arap Dilinde Şiirle İstişhâd Meselesi”, *Atatürk Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 1990, IX.

TURAN, Abdalbaki, el-Elfiyye Maddesi, *DİA*, XI

TUZCU, Kemal, “Klasik Arap Şiirinde Didaktik Şiirler”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Faültesi Dergisi*, 2007, II

UĞUR, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, T.D.V yayınları, Ankara 1992

6. ÖZET

Adnan Damar, *el-Behcetü'l-Mardiyye*'de Kullanılan Şâhid Beyitlerinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Şirin Çıkar, 2013 VAN

Arap dili ve edebiyatının manzum eser geleneğinde önemli bir yer tutan *Elfiyye İbn Mâlik*'in öne çıkan şerhlerinden biri olan *el-Behcetü'l-Mardiyye*'de kullanılan şahit beyitlerini incelediğimiz bu çalışmamız şu bölümlerden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde eserin müellifi Celâlüddîn Abdurrahmân b. Bekr es-Süyûtî'nin hayatı, eserleri ve dilciğine değinilmiş. Birinci bölümde Arap edebiyatının manzum edebiyat geleneği ele alındıktan sonra *Elfiyye*'nin belli başlı bazı şerhleri kısaca izah edilmiş sonra çalışmamızın konusu olan *el-Behcetü'l-Mardiyye*'nin genel hatları ve şerhler içindeki yeri belirtilmiştir.

İkinci bölümde Arap gramerindeki istişhâd problemine değinilmiş, kullanılan şâhid beyitlerinin genel hatları üzerinde durulduktan sonra şâhid getirilen konular şâhid beyitleriyle beraber ele alınmıştır.

Yapılan bu araştırmanın kısa bir değerlendirmesi sonuç kısmında ele alınmıştır.

ABSTRACT

Adnan Damar, Being analysed shawahids couplet used in *el-Behcetü'l-Mardiyye*, Postgraduate Thesis, Supervisor: Prof. Mehmet Şirin ÇIKAR, 2013 Van

The study in which we analysed the shawahids couplet used in *el-Behcetü'l-Mardiyye* one of which is prominent declatory clauses of *Elfiyye İbn Malik* taking an important place in poem tradition of Arabic philology is composed of parts as mentioned below.

In introduction part, it is mentioned, Celalüddin Abdurrahman b. Bekr es-Süyûtî's (writer) life, works and literary style. In the first part, after dealing with the poetic literary tradition of Arabic Literature, some of the major commentaries of *Elfiyye* are briefly explained then the subject of our study *el-Behcetü'l-Mardiyye*'s general terms and it is place in commentaries is stated.

In the second part, the istişhad problem of Arabic grammer is mentioned. It is focused on general terms of shawahids couplet and then it is dealt with shawahids examples.

In the last part, a brief evalution of the study is dealt.